

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ*SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

MALİYE ANABİLİM DALI

MALİYE PROGRAMI

**TÜRKİYE’DE KAMU HARCAMALARI ENFLASYON İLİŞKİSİNİN
ANALİZİ (1990-2012)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NECDET YİĞİT

HAZİRAN-2013

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

MALİYE ANABİLİM DALI

MALİYE PROGRAMI

**TÜRKİYE’DE KAMU HARCAMALARI ENFLASYON İLİŞKİSİNİN
ANALİZİ (1990-2012)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Necdet YİĞİT

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ahmet ULUSOY

MAYIS-2013

TRABZON

ONAY

Necdet YİĞİT tarafından hazırlanan “Türkiye’de Kamu Harcamaları Enflasyon İlişkisinin Analizi (1990-2012)” adlı bu çalışma 13.06.2013 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Maliye Anabilim dalında **yüksek lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Ahmet ULUSOY (Başkan-Danışman)

Prof. Dr. Harun TERZİ (Üye)

Doç. Dr. Tarık VURAL (Üye)

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım/.../2013

Pro. Dr. Ahmet ULUSOY
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada orijinal olmayan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Necdet YİĞİT

ÖNSÖZ

Bu çalışmada, Türkiye ekonomisindeki kamu harcamaları ile enflasyon arasındaki ilişki analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda büyük bir özveriyle, engin bilgisiyle ve sonsuz hoşgörüsüyle çalışmamı yönlendiren tez danışmanım sayın Prof. Dr. Ahmet ULUSOY'a en içten teşekkürü saygılarımla sunarım.

Ayrıca çalışmalarımda bana her türlü desteği veren, değerli hocam sayın Prof. Dr. Haydar AKYAZI'ya da teşekkürü bir borç bilirim. Tez çalışmam süresince yardımlarını esirgemeyen saygıdeğer hocalarım Doç. Dr. Birol KARAKURT ve Yrd. Doç. Dr. Suat Hayri ŞENTÜRK'e ne kadar teşekkür etsem azdır.

Çalışmamın ilk aşamasından son şekline kadar yardımlarını esirgemeyen, Yrd. Doç. Dr. Muhammet ŞAHİN'e, Yrd. Doç. Dr. Nuri BALTACI'ya, Yrd. Doç. Dr. Pınar HAYALOĞLU'na, Yrd. Doç. Dr. Mustafa ÜNVER'e, Yrd. Doç. Dr. İskender PEKER'e, Öğr. Gör. Büşra TOSUNOĞLU'na ve Arş. Gör. Gizem AKBULUT'a ve emeği geçen tüm hocalarıma teşekkür ederim. Ayrıca aynı odayı paylaştığım Arş. Gör. Atilla YILDIZ, Arş. Gör. Orkun ÇELİK ve Arş. Gör. Abdullah ORHAN'a vermiş oldukları destekten dolayı minnettarım. Ayrıca Gümüşhane Üniversitesi'nin idari personeline de şükranlarımı sunarım.

Hayatım boyunca her zaman yanımda olan, her türlü desteği sunan ve karşılıksız seven anneme, Nuran ve Nesrin ablama da ne kadar teşekkür etsem azdır. Dayısının biricik mühendisi Begüm'e, neşe kaynağı yeğenlerim Berkay ve Burçin'e de teşekkürlerimi sunarım.

Bu çalışmayı rahmetli babam Mustafa YİĞİT'e ithaf ediyorum...

Trabzon, Mayıs 2013

Necdet YİĞİT

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
ÖZET	IX
ABSTRACT	X
TABLolar LİSTESİ	XI
GRAFİKLER LİSTESİ	XII
KISALTMALAR.....	XIII
GİRİŞ.....	1-3

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KAMU HARCAMALARI KAVRAMI, SINIFLANDIRILMASI, ÇEŞİTLENDİRİLMESİ VE GENEL YAKLAŞIMLAR	4-41
1.1. Kamu Harcamaları Kavramı	5
1.1.1. Dar Anlamda Kamu Harcamaları	6
1.1.2. Geniş Anlamda Kamu Harcamaları	7
1.1.3. Kamu Harcamalarının Sınıflandırılması	8
1.1.3.1. Kamu Harcamalarının Devlet Faaliyetlerine Dağılışı Bakımından Sınıflandırılması	10
1.1.3.1.1. İdari Sınıflandırma	10
1.1.3.1.2. Fonksiyonel Sınıflandırma	11
1.1.3.2. Kamu Harcamalarının Ekonomik Sınıflandırılması	13
1.1.3.2.1. Reel Harcamalar	14
1.1.3.2.1.1. Cari Harcamalar	16
1.1.3.2.1.2. Yatırım Harcamaları	17
1.1.3.2.2. Transfer Harcamaları	18
1.1.4. Kamu Harcamaları Konusunda Klasik ve Modern Görüşler	19

1.1.5. Kamu Harcamalarının Artışına Yönelik Yaklaşımlar	20
1.1.5.1. Wagner Kanunu	20
1.1.5.2. Peacock-Wiseman Yaklaşımı	22
1.1.5.3. Kamu Tercihi Yaklaşımı	22
1.1.6. Kamu Harcamalarının Artışını Etkileyen Faktörler	23
1.1.6.1. Kamu Harcamalarının Gerçek Artış Nedenleri	24
1.1.6.1.1. Ekonomik Nedenler	24
1.1.6.1.2. Siyasal Nedenler	25
1.1.6.1.3. Sosyal Nedenler	25
1.1.6.1.4. Teknolojik Nedenler	25
1.1.6.1.5. Nüfus Artışı	25
1.1.6.1.6. Savaş ve Savunma Harcamalarındaki Artışlar	26
1.1.6.2. Kamu Harcamalarının Görünüşte Artış Nedenleri	26
1.1.6.2.1. Paranın Satın Alma Gücündeki Azalmalar	26
1.1.6.2.2. Bütçe Yöntem ve Tekniğindeki Değişmeler	27
1.1.6.2.3. Ülke Sınırlarının ve Nüfusunun Değişmesi	27
1.1.6.2.4. Kamu Hizmetlerinin Para ile Gördürülmesi	27
1.1.7. Kamu Harcamalarının Etkileri	27
1.1.7.1. Kamu Harcamalarının Ekonomik İstikrar Üzerindeki Etkileri	28
1.1.7.1.1. Kamu Harcamalarının Fiyat İstikrarı Üzerindeki Etkileri	28
1.1.7.1.2. Kamu Harcamalarının İstihdam Üzerindeki Etkileri	29
1.1.7.2. Kamu Harcamalarının Kaynak ve Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri	30
1.1.7.3. Kamu Harcamalarının Üretim Üzerindeki Etkileri	31
1.1.7.4. Kamu Harcamalarının Milli Gelir Üzerindeki Etkileri	31
1.1.7.4.1. Kamu Harcamalarının Çarpan Etkisi	32
1.1.7.4.2. Kamu Harcamalarının Hızlandıran Etkisi	33
1.2. Türkiye’de Kamu Harcamalarının Sınıflandırılması ve Gelişimi	33
1.2.1. Kamu Harcamalarının Türkiye’deki Sınıflandırılması	33
1.2.2. Türkiye’de Kamu Harcamalarının Gelişimi (1990-2012)	36

İKİNCİ BÖLÜM

2. ENFLASYON TANIMI, ÇEŞİTLERİ, ÖLÇÜMÜ, ETKİLERİ VE TÜRKİYEDE'Kİ TARİHSEL GELİŞİMİ	42-86
2.1. Enflasyonun Tanımı.....	42
2.2. Enflasyonun Çeşitleri.....	43
2.2.1. Talep Enflasyonu.....	44
2.2.2. Maliyet Enflasyonu	46
2.2.3. Yapısal Enflasyon	48
2.2.4. Beklenti Enflasyonu	49
2.3. Enflasyonun Ölçülmesi: Fiyat Endeksleri ve Türleri	49
2.3.1. Fiyat Endekslerinin Hesaplanması	51
2.3.2. Fiyat Endekslerinin Türleri	51
2.3.2.1. Tüketici Fiyatları Endeksi (TÜFE)	52
2.3.2.2. Üretici Fiyatları Endeksi (ÜFE).....	53
2.4. Enflasyonun Ekonomik ve Sosyal Etkileri	55
2.4.1. Enflasyonun Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri	55
2.4.2. Enflasyonun Tasarruf Hacmi ve Yatırımlar Üzerindeki Etkileri	56
2.4.3. Enflasyonun Vergi Gelirleri Üzerindeki Etkileri	57
2.4.4. Enflasyonun Kaynak Tahsisi Üzerindeki Etkileri.....	58
2.4.5. Enflasyonun İşletme Faaliyetleri Üzerindeki Etkileri.....	59
2.4.6. Enflasyonun Ödemeler Dengesi Üzerindeki Etkisi.....	60
2.5. Türkiye’de Cumhuriyetten Günümüze Enflasyonun Tarihsel Gelişimi	60
2.5.1. 1923-1929 Yılları Arasındaki Dönem.....	61
2.5.2. 1930-1938 Yılları Arasındaki Dönem.....	62
2.5.3. 1939-1945 Yılları Arasındaki Dönem.....	62
2.5.4. 1946-1960 Yılları Arasındaki Dönem.....	64
2.5.5. 1961-1979 Yılları Arasındaki Dönem.....	69
2.5.6. 1980-1989 Yılları Arasındaki Dönem.....	75
2.5.7. 1990-2012 Yılları Arasındaki Dönem.....	79

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KAMU HARCAMALARI VE ENFLASYON İLİŞKİSİ	87-105
3.1. Kamu Harcamaları Enflasyon İlişkisinin Teorik Arka Planı	87
3.1.1. Reel Harcamalar Enflasyon İlişkisi.....	88
3.1.1.1. Cari Harcamalar Enflasyon İlişkisi.....	88
3.1.1.2. Yatırım Harcamaları Enflasyon İlişkisi	89
3.1.2. Transfer Harcamaları Enflasyon İlişkisi	89
3.2. Kamu Harcamaları ve Enflasyon İlişkisinin Ampirik Uygulaması	91
3.2.1. Literatür Taraması	91
3.2.2. Veri Seti ve Kullanılan Değişkenler.....	94
3.2.3. Yöntem	95
3.2.3.1. Basit Regresyon Modeli.....	95
3.2.3.2. Durbin-Watson (DW) d İstatistiği Testi	96
3.2.4. Bulgular	97
3.2.4.1. Hipotez 1 ve Kullanılan Değişkenler	97
3.2.4.2. Hipotez 2 ve Kullanılan Değişkenler	99
3.2.4.3. Hipotez 3 ve Kullanılan Değişkenler	100
3.2.4.4. Hipotez 4 ve Kullanılan Değişkenler	102
3.2.4.5. Hipotez 5 ve Kullanılan Değişkenler	103
SONUÇ VE ÖNERİLER	106
YARARLANILAN KAYNAKLAR	108
ÖZGEÇMİŞ	123

ÖZET

Toplumda, bir arada yaşama arzusunda olan insanların birtakım ihtiyaçları ortaya çıkmış ve zamanla toplumun gelişmesi bu ihtiyaçları önemli boyutlara ulaştırmıştır. İhtiyaçların yerine getirilebilmesi açısından gerekli mal ve hizmetlerin sağlanması da önemli miktarda harcama yapılmasını zorunlu hale getirmiştir. Bu ihtiyaç doğrultusunda devletin yapmış olduğu harcamalar da zaman içinde artmıştır. Artan kamu harcamaları, yeteri kadar kamu geliriyle karşılanamadığında ise bütçe açıkları ve borç stoku artmakta ve faiz oranları üzerinde yukarı yönlü bir baskı oluşturmaktadır. Artan faiz oranları ise hem üretim maliyetlerini olumsuz yönde etkilemekte, hem de maliyet enflasyonuna yol açabilmektedir.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye ekonomisindeki kamu harcamaları ile enflasyon arasındaki ilişkinin analiz edilmesidir. Söz konusu ilişkinin belirlenmesinde 1990-2012 dönemine ait yıllık veriler, zaman serisi analizi yöntemine tabi tutulmuştur. Çalışmanın orijinalliği; kamu harcamaları ile enflasyon arasındaki güncel verilerin kullanılmasıdır. Çalışmada kullanılan modellerde; tek değişkenli ve çok değişkenli zaman serisi analizleri kullanılmıştır. Tek değişkenli analizlerde; toplam kamu harcamaları ve transfer harcamaları enflasyon oranı üzerinde pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir sonuç vermiştir. Çok değişkenli analizde ise; cari, yatırım ve transfer harcamaları değişkenleri enflasyon oranı üzerinde pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir sonuca ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kamu Harcamaları, Enflasyon, Zaman Serisi Analizi.

ABSTRACT

In society, as a consequence of humans' will to live together, a number of needs emerged and the development of the society has enhanced these needs to a great extent. Answering these needs by supplying goods and services resulted in a great amount of unavoidable expenditure. Thus, in parallel to the needs, the state expenditure has increased over time. Increasing expenditure, when cannot be financed with enough state income, increases budget deficit and debt stock, and adds pressure for higher interest rates. Following, increasing interest rates negatively affect production costs and may cause cost-push inflation.

The aim of this study is to analyse the relationship between state expenditure and inflation. In determining this relationship the annual data of the years 1990-2012 is subjected to time series analysis. The study differentiates from other literature in terms of its current. It uses current data set between 1990-2012. This thesis includes two different model; univariate regression analysis and multivariate regression analysis. Consequently, the empirical results in univariate regression analysis indicate inflation rates are positively and significantly correlated with total state expenditure and state transfer expenditures in Turkey. The empirical results in multivariate regression analysis indicate inflation rates are positively and significantly correlated with recurring and transfer expenditures in Turkey. However, they are positively and insignificantly correlated with investment expenditures.

Key Words: Public Expenditures, Inflation, Time Series Analysis.

TABLÖLAR LİSTESİ

<u>Tablo Nr.</u>	<u>Tablonun Adı</u>	<u>Sayfa Nr.</u>
1	Analitik Bütçe Sınıflandırması Öncesi Çeşitli Fonksiyonlar İtibariyle Genel ve Katma Bütçeli Kamu Kuruluşlarının Gruplandırılması.....	13
2	Cari Fiyatlarla Kamu Kesimi Gelir ve Harcamaları (milyar TL).....	70
3	Kamu Harcamaları ve Enflasyon Arasındaki İlişkiye Yönelik Yapılan Çalışmalar.....	91
4	Modelde Kullanılan Değişkenlerin Tanımlayıcı İstatistikleri	95
5	DW Testi Karar Tablosu	97
6	Hipotez 1 için Uygulanan Regresyon Analiz Sonuçları.....	98
7	Hipotez 2 için Uygulanan Regresyon Analiz Sonuçları.....	100
8	Hipotez 3 için Uygulanan Regresyon Analiz Sonuçları.....	101
9	Hipotez 4 için Uygulanan Regresyon Analiz Sonuçları.....	103
10	Hipotez 5 için Uygulanan Regresyon Analiz Sonuçları.....	104

GRAFİKLER LİSTESİ

<u>Grafik Nr.</u>	<u>Grafik Adı</u>	<u>Sayfa Nr.</u>
1	Türkiye’de Cari Fiyatlarla Kamu Harcamalarının Bir Önceki Yıla Göre Değişimi (%)	38
2	Türkiye’de Cari Fiyatlarla Kamu Harcamaları/GSYİH Oranları (%).....	40
3	1939-1945 Yılları Arasındaki Endeks Değişimi (%)	64
4	1946-1960 Yılları Arasındaki Endeks Değişimi (%)	68
5	1961-1979 Yılları Arasındaki Endeks Değişimi (%)	74
6	1980-1989 Yılları Arasındaki Endeks Değişimi (%)	78
7	1990-2012 Yılları Arasındaki Endeks Değişimi (%)	86
8	TÜFE- TKH Değişimi (%).....	98
9	TÜFE-CH-YH-TH Değişimi (%).....	99
10	TÜFE-CH Değişimi (%).....	101
11	TÜFE-YH Değişimi (%)	102
12	TÜFE-TH Değişimi (%).....	104

KISALTMALAR LİSTESİ

BBYKP	: Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı
BÜMKO	: Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü
CH	: Cari Harcamalar
DÇM	: Dövizle Çevrilebilir Türk Lirası Mevduat Hesapları
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DW	: Durbin-Watson
ESA 95	: Avrupa Ulusal ve Bölgesel Hesaplar Sistemi
GSMH	: Gayrisafi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
IMF	: Uluslararası Para Fonu
İDT	: İktisadi Devlet Teşekkülleri
KDV	: Katma Değer Vergisi
KİK	: Kamu İktisadi Kuruluşları
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsleri
OPEC	: Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
PBS	: Program Bütçe Sistemi
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TEFE	: Toptan Eşya Fiyatları Endeksi
TEK	: Türkiye Elektrik Kurumu
TH	: Transfer Harcamaları
TKH	: Toplam Kamu Harcamaları
TÜFE	: Tüketici Fiyat Endeksi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
ÜFE	: Üretici Fiyat Endeksi
YH	: Yatırım Harcamaları

GİRİŞ

Toplumda bir arada yaşama isteğinde olan insanların zamanla ihtiyaçlarındaki artış, bir kamu hizmeti yapılmasını gerekli kılmıştır. Sosyal devlet anlayışına bağlı olarak kamu hizmeti sağlamaya çalışan devletin de bir kamu harcaması yapması zorunlu hale gelmiştir. Ayrıca devletin en azından iç ve dış güvenliğini sağlaması için de bir kamu harcamasında bulunması kaçınılmazdır.

Hem toplumların zamanla gelişerek ihtiyaçlarının artması, hem de ekonomik ve sosyal nedenlerle kamu harcamaları zaman içinde çeşitlenerek hızlı bir şekilde artmıştır. Bu hızlı artışta zamanla devlet anlayışındaki değişiklik etkili olmuştur. Bu değişiklikte klasik iktisatçıların savundukları ekonomideki tam rekabet halinin mevcudiyeti, piyasanın görünmez bir şekilde en iyi idare edildiği ve devletin harcamalarını sınırlı tutarak bu doğal düzeni bozmaması fikri, yaşanan 1929 Ekonomik Buhran devlet anlayışını değişikliğe uğratarak artık ekonomik durgunluğu önlemek için kamu harcamalarının artırılması gerektiğini savunan Keynesyen politikalar hakim olmaya başlamıştır.

Aynı zamanda ekonomik ve sosyal yapıda etkiler meydana getirmek, mili gelir seviyesini yükseltebilmek için ürün ve hizmet alımı şeklinde de kamu harcaması yapılabilmektedir. Bazı harcamalar ise yatırımlara yönelik olup, istihdam hacmini yükseltebilmek için yapılırken, bir kısmı da gelir dağılımında adaletsizlikleri önlemek amacıyla yapılmaktadır. Bu bağlamda, hangi amacı gerçekleştirmek için yapılmış olursa olsun yapılacak harcamalar artış yönünde bir eğilim gösterecektir.

Artan kamu harcamaları, bir ekonomide hem olumlu sonuçlar doğurabilmekte, hem de birtakım ekonomik istikrarsızlıklara sebep olabilmektedir. Özellikle kamu harcamaları içerisinde yer alan yatırım harcamaları, hem istihdamı, hem de ekonomik büyümeyi artırabilecektir. Aynı zamanda belirli bir bölge ya da sektörün kalkınmasını sağlayabilmek ve gelir dağılımındaki adaletsizlikleri önleyebilmek, refah seviyesinin yükseltilebilmesi için de kamu harcamalarından yararlanılabilmektedir.

Buna karşılık, siyasal istikrarsızlıklar ve uygulanan popülist politikalar nedeniyle artan kamu harcamaları, hem kaynakların etkin kullanımını engellemekte, hem de vergi yüklerinin artmasına neden olabilmektedir. Aynı zamanda devletin olağan geliri olan vergi gelirleri ile finanse edilemeyen kamu harcamaları, bütçe açıklarına neden olabilmekte ve bunun sonucunda kamu borç stoku artış göstererek faiz oranları üzerinde yukarı yönlü bir baskı oluşturabilmektedir. Bununla birlikte artan kamu harcamaları, hem ekonomide ek bir talep oluşturmakta, hem de bütçe açıklarının büyüklüğüne bağlı olarak üretim maliyetlerini olumsuz yönde etkileyerek enflasyonu tetikleyebilmektedir.

Geçmişten beri Türkiye ekonomisini etkileyen enflasyon, birçok değişkenden etkilendiği gibi kamu harcamalarından da etkilenmektedir. Kamu harcamalarındaki artışa bağlı olarak enflasyon da artmakta, azalışlar da enflasyon üzerinde olumlu etkilerde bulunmaktadır.

Türkiye ekonomisine ait 1990-2012 dönemi verileri kullanılarak kamu harcamaları enflasyon ilişkisinin ekonometrik bir uygulamanın yardımıyla analiz edildiği bu çalışma, üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde kamu harcamalarına, ikinci bölümde enflasyona yer verilmiş olup, üçüncü bölümde ise Türkiye’de kamu harcamalarının enflasyon üzerindeki etkileri ve bu etkilerin ekonometrik bir analizi yapılmıştır.

Birinci bölümde, teorik olarak kamu harcamalarının tanımına, sınıflandırılmasına ve genel yaklaşımlara değinilmiştir. Ayrıca kamu harcamalarının ekonomi üzerindeki etkileri ve dönemler itibariyle Türkiye’de kamu harcamalarının gelişimi incelenmiştir.

İkinci bölümde enflasyonun tanımına, çeşitlerine ve ekonomi üzerindeki etkilerine yer verilerek, dönemler itibariyle Türkiye ekonomisindeki enflasyonun gelişimi incelenmiştir.

Üçüncü bölümde ise Türkiye’de 1990-2012 dönemi verileri kullanılarak kamu harcamaları enflasyon ilişkisinin ekonometrik bir uygulama yardımıyla analizi incelenmiştir.

Çalışmanın sonuç bölümünde ise, ortaya çıkan bulgulara göre bir değerlendirme yapılmış olup, Türkiye ekonomisine ait önerilere yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KAMU HARCAMALARI KAVRAMI, SINIFLANDIRILMASI, ÇEŞİTLENDİRİLMESİ VE GENEL YAKLAŞIMLAR

İnsanların bir arada yaşama isteği zamanla ihtiyaçlarının da artmasına neden olmuştur. Bu ihtiyaçların bir kısmı özel ihtiyaçlar olup piyasa tarafından; bir kısmı da kamusal ihtiyaçlar olup kamu kesimi tarafından üretilmesi zorunlu ihtiyaçlardır. Devletin, sunacağı kamusal hizmetleri sonucunda bir kamu harcamasında bulunması kaçınılmaz olmaktadır.

19. yüzyılın klasik iktisat anlayışı devletin ekonomiye müdahalede bulunmamasını ve sadece zorunlu hallerde kamu harcaması yapması gerektiğini savunurken, 1929 yılında baş gösteren Büyük Buhran ile devlet anlayışı değişikliğe uğrayarak devletin özellikle işsizliği azaltma konusunda kamu harcamalarından yararlanması gerektiği fikri yaygınlaşmıştır.

Aynı zamanda ekonomik ve sosyal yapıda etkiler meydana getirmek amacıyla ürün ve hizmet alımı şeklinde kamu harcaması yapılabilmektedir ve bu harcamalar milli gelirde bir artış meydana getirirler. Bazı harcamalar ise yatırımları artırmak ve bunun sonucunda milli geliri yükseltmek amacı taşırken, bir kısmı da gelir dağılımında adaletsizlikleri önlemek amacıyla yapılmaktadır. Bu bağlamda, hangi amacı gerçekleştirmek için yapılmış olursa olsun yapılacak harcamaların artma yönünde bir eğilim göstereceği açıktır.

Kamu harcamalarının zamanla hem tür hem de şekil itibarıyla artması, tanımında da birtakım farklılıkları ortaya çıkarmıştır. Kamu harcamalarının ekonomik analizini yapabilmek, harcamaların ne amaçla yapıldığını görmek ve harcamalarda keyfilikten kaçınmak için sınıflandırılması yoluna gidilmiştir.

1.1. Kamu Harcamaları Kavramı

Toplumda, bir arada yaşama arzusunda olan insanların birtakım ihtiyaçları ortaya çıkmış ve zamanla toplumun gelişmesi bu ihtiyaçları önemli boyutlara ulaştırmıştır. İhtiyaçların yerine getirilebilmesi açısından gerekli mal ve hizmetlerin sağlanması da önemli miktarda harcama yapılması zorunluluğunu beraberinde getirmiştir (Edizdoğan, 1998: 33).

Bu doğrultuda bir arada yaşayan insanların ihtiyaçları “özel ihtiyaçlar” ve “kamusal ihtiyaçlar” olarak ele alınmaktadır. Bunlardan birincisi yemek, içmek, giyinmek, barınmak gibi fizyolojik ihtiyaçlar olup serbest piyasa ekonomisinde oluşan arz ve talebe göre karşılanmaktadır. İkinci gruptakiler ise; eğitim, sağlık, ulusal savunma gibi ihtiyaçlar olup taşıdığı özelliklerinden dolayı kamu kesimince karşılanmaktadır (Bulut, 2001: 43).

Bir ihtiyacın özel mi yoksa kamusal mı olduğunun ölçütü nedir? Bu konuda benimsenen çeşitli ölçütler mevcut olmakla birlikte bunlardan en yaygın olarak kullanılanı, ihtiyacın konusunu göz önünde bulundurmaktır suretiyle yapılanıdır. Buna göre bir ihtiyaç birey tarafından hissediliyorsa özel ihtiyaç, toplumda ya da toplumun organize bir kesimince hissediliyorsa kamusal bir ihtiyaçtır (Nadaroğlu, 2000: 127-128).

Toplumdaki kişilerin veya grupların hissettikleri kamusal ihtiyaçlar, bölünüp pazarlanamadıklarından ve piyasa koşullarında üretilmesi imkânsız olduğundan devlet, kamusal ihtiyaçları karşılarken piyasadan birtakım üretim faktörleri satın alarak kamusal hizmetleri gerçekleştirmek durumundadır (Erdem ve diğerleri, 2003: 27). Örneğin, adalet hizmetlerinin gerçekleştirilmesi için hâkim, savcı, mübaşir, yazıcı gibi kişilerin olması gerekir. Dolayısıyla devlet, bu hizmetleri satın almak durumundadır. Ayrıca devlet bu hizmetleri yerine getirilebilmek için binalara, tesisatlara ve malzemelere de ihtiyaç duymaktadır (Uluatam, 2005: 209).

Devlet, ihtiyaç duyduğu personeli kendisi sürekli olarak istihdam edebileceği gibi, özel sektörden kiralama yoluna da gidebilmektedir. Aynı zamanda devlet; kamusal hizmet sunabilmek için gerekli malları da özel kesimden satın alabilmekte, kiralayabilmekte ya da kendisi üretme yoluna gidebilmektedir. Kabul edilen yol ne olursa olsun devletin kamusal

hizmet sunabilmesi için gerekli girdilerin hemen hepsi (devletin sürekli ya da geçici istihdam ettiği kişilere ödediği ücretler, tazminatlar ve özel sektörden aldığı mal ve hizmetlerin bedelleri) bir kamu harcamasını gerekli kılmaktadır (Uluatam, 2005: 209).

Bununla birlikte sınırları belirlenmiş bir yurt parçası üzerinde aynı yönetime bağımlı olan, iç ve dış egemenliğini sağlamış ayrıca siyasi bakımdan da örgütlenen toplum olarak tanımlanan devletin (Orhaner, 2000: 89); varlığını devam ettirebilmesi, en azından iç ve dış güvenliğini sağlaması için de bir kamu harcaması yapması gerekmektedir (Muter ve diğerleri, 2006: 47; Aksoy, 2011: 89).

Aksoy (2011), çalışmasında kamu ihtiyacının kamu harcamasına dönüşmesindeki süreci; “Kamu İhtiyacı →→→ Kamu Hizmeti →→→ Kamu Harcaması” şeklinde ifade etmektedir.

Kamu ihtiyaçlarının, kamu hizmetine dönüşebilmesi için yetkili siyasi ve idari organlar tarafından belirli kurallara uygunluğunun tespit edilmesi gerekir (Aksoy, 2011: 89). Ödemesi para şeklinde yapılan, yasalarla kendisine harcama yapma konusunda yetki verilen kişi ya da kurumlarca yapılan ve zamanla artma eğilimi gösteren kamu harcamaları, kamusal ihtiyaçları gidermeye yöneliktir (Akdoğan, 2006: 61; Orhaner, 2000: 89).

Sonuç olarak kamu harcamalarının sınırı ile hangi kamu kuruluşlarının yaptığı harcamaların kamu harcaması kapsamına girdiği konusunda yorum farklılıkları bulunmaktadır. Farklı kamu harcaması tanımlarında; merkezi kamu kuruluşları ile mahalli yönetim kuruluşlarının harcamalarını kapsarken, Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK), mesleki kuruluşlar, Kamu İktisadi Kuruluşları (KİK), vergi istisna ve muafiyetleri, döner sermayeli kuruluşlar gibi kuruluşların yaptıkları harcamaların kamu harcaması kapsamına girip girmeyeceği konusunda da tartışmalar mevcuttur. Bundan dolayı çalışmanın devam eden kısmında kamu harcamaları dar ve geniş anlamda kamu harcamaları olarak incelenecektir.

1.1.1. Dar Anlamda Kamu Harcamaları

Kamu harcamalarını dar anlamda açıklayan ve klasik maliye görüşüne uygun olan bu görüşe, Maurice Duverger, “hukuki tanım” adını vermektedir (Erdem ve diğerleri,

2012: 29). Bu tanıma göre, bir harcamanın kamu harcaması sayılabilmesi, harcamayı yapanın hukuki kişiliğine bağlı olmaktadır. Bu kapsamda kamu hizmetlerinin bedeli şayet devlet ve diğer kamu tüzel kişileri (belediyeler, il özel idareleri ve köyler gibi mahalli idareler) bütçesinde gösterilen ya da kanunlara göre kamu hizmeti sunma zorunluluğu bulunan kurumlar tarafından yapılırsa bu harcamalar kamu harcaması sayılmaktadır (Nadaroğlu, 2000: 132; Muter ve diğerleri, 2006: 51).

Dar anlamda kamu harcamaları; merkezi hükümet bütçeleriyle yapılan harcamalarla, özel bütçeli kamu idareleri tarafından yapılan harcamaları kapsamaktadır. Genel bütçe, merkezi idarenin (TBMM, Cumhurbaşkanlığı ve Bakanlıkların) bütçelerini kapsarken; özel bütçe, her biri bir bakanlığa bağlı olmakla birlikte ayrı tüzel kişiliğe haiz olan kamu kuruluşlarının bütçelerini ifade etmektedir (Taraktaş, 2012: 86).

Kamu tüzel kişileri tarafından yapılan giderler kamu harcaması sayılırken; gerçek ve özel hukuk tüzel kişileri tarafından yapılanlar ise özel harcama sayılmaktadır (Erdem ve diğerleri, 2003: 29).

Sonuç olarak dar anlamda kamu harcamaları denildiğinde akla, devletin para halinde yaptığı harcamaların toplamı gelmektedir (Aksoy, 2011: 92). Bu durum, devletin ve diğer kamu kuruluşlarının ne kadar gelire ihtiyacı olduğu konusunda önem arz etmektedir (Yılmaz ve Kaya, 2005: 259).

1.1.2. Geniş Anlamda Kamu Harcamaları

Kamu giderlerinin ekonomik tanımı olarak da ifade edilen (Nadaroğlu, 2000: 133) geniş anlamdaki kamu harcamaları, hukuki tanımdan daha geniş kapsamlıdır (Erdem ve diğerleri, 2012: 29).

Klasik anlayıştan esinlenen dar anlamdaki tanımda devletin hukuki kişiliği göz önünde bulundurulurken, modern anlayışı yansıtan ekonomik tanımda devletin sosyal ve siyasal yaşama müdahalesinin yanında ekonomik faaliyetlerdeki rolü ve devleti temsil eden kamu yetkisi de göz önünde bulundurulmaktadır (Edizdoğan, 1998: 35; Nadaroğlu, 2000: 133).

Bu bağlamda devletin ekonomik hayata müdahale etmek amacıyla kurmuş olduğu ekonomik girişimlerinin ve vatandaşlarına sosyal güvenlik hizmeti sunmak amacıyla kurmuş olduğu SGK'ların harcamaları da geniş anlamda kamu harcaması sayılmaktadır (Muter ve diğerleri, 2006: 52).

Ekonomik tanıma göre kamu harcamaları, başta devlet olmak üzere kamu tüzel kişilerinin devlet bütçesi dâhilinde yaptığı harcamalarla, bütçe sistemi dışında kalan kurum ve kuruluşların emretme yetkisine dayanarak yaptığı harcamaları kapsamaktadır (Edizdoğan ve diğerleri, 2012: 46; Taraktaş, 2012: 86).

Yukarıdaki tanımlar ile hukuki tanımın eksiklikleri giderilmeye çalışılmaktadır (Erdem ve diğerleri, 2012: 29). Geniş anlamda kamu harcamaları; yalnızca devlet ve mahalli idarelerin (belediyeler, il özel idareleri ve köyler gibi) bütçe harcamalarını kapsamamaktadır. Geniş anlamda kamu harcamaları, kamusal ihtiyaçları karşılamak için kamu kuruluşlarının yapmış oldukları harcamaların ekonomik ve sosyal hayata müdahalelerde bulunarak belirli kurallara göre yaptıkları harcamaları kapsamaktadır.

Dolayısıyla kamu harcamaları merkezi ve mahalli idarelerin, İktisadi Devlet Teşekkülleri (İDT)'lerin, SGK harcamaları ile toplum için faydalı hizmetler sunan (Türkiye Elektrik Kurumu (TEK), belediyelerin otobüs, tramvay, elektrik ve su hizmetleri vb.) kurumların harcamalarını, vergi muaflık, istisna ve indirimlerini, özel kişilerin yaptıkları bağış ve yardımları, devlet aktifinde meydana gelen azalmaları ve ayni katkıların karşılıklarını da kapsamaktadır (Aksoy, 2011: 91; Orhaner, 2000: 89; Erdem ve diğerleri, 2012: 31–32; Arısoy, 2005: 64).

1.1.3. Kamu Harcamalarının Sınıflandırılması

Her ülkenin şartlarına göre kamu harcamaları çeşitlilik göstermektedir. Kamu harcamalarındaki bu çeşitliliğinin nedeni, ülkelerin birbirinden farklı kamu hizmeti sunma çabasından kaynaklanmaktadır. Bu bakımdan birbirinden farklı türde kamu hizmetinin neden olduğu kamu harcamalarının bir gruplandırılmaya tabi tutulması bu gruplar arasında karşılaştırma yapılması bir takım faydalar sağlamaktadır (Erginay, 2010: 187). Örneğin, kamu harcamaları sınıflandırılarak sunulacak hizmetler için yapılan harcamalar açık bir

şekilde görülebilecek ve kamu fonlarının kullanımında keyfilikten ve israftan kaçınılabilecektir (Türk, 2010: 51).

Kamu Harcamalarının Sınıflandırılması İle (Mutluer ve diğerleri, 2010: 114; Erginay, 2010: 187; Akman, 2011: 88; Türk, 2010: 51).

- Harcama programları daha iyi bir şekilde hazırlanabilir,
- Harcama programlarıyla bütçe arasında daha iyi ilişki kurulabilir,
- Bütçe ile kalkınma planlarının yıllık programları arasında daha iyi uyum sağlanabilir,
- Çeşitli kamu hizmetleri arasında denge kurulabilir,
- Sınırlı olan devlet kaynakları ülkenin ihtiyaçlarının karşılanmasında önem sırasına göre dağıtılabilir,
- Vergi mükellefleri ödemiş oldukları vergilerinin hangi kamu hizmeti için ne miktarda kullanıldığını görebilir,
- Parlamento üyeleri ve onun uzantısı bürokrasi gerçekleştireceği kamu hizmetleri arasında sağlıklı tercihler yapabilir,
- Farklı kamu hizmetlerinin maliyet unsurları incelenebilir ve mali verilere ulaşılabilme konusunda kolaylıklar sağlanabilmektedir.

Kamu hizmetlerinin parasal göstergesi olan kamu harcamalarının kamu hizmetleri arasında nasıl ve ne ölçüde dağıtıldığının, hangi kamu hizmetlerine öncelik verildiğinin ve sunulan bu hizmetlerin topluma yansıyan parasal maliyetinin ne kadar olduğunun anlaşılabilmesi için kamu harcamalarını hizmet ölçüsüne göre sınıflandırmak gerekmektedir. Bunun için de kamu harcamaları, (aynen devlet bütçelerinde olduğu gibi) sunulacak kamu hizmetleri ve katlanılacak harcama miktarları görülecek şekilde sıralanmaktadır (Edizdoğan, 1988: 66; Eker, 2009: 94; Nadaroğlu, 2000: 154).

Günümüzde ekonomik ve sosyal etkilere yol açan bazı tür kamu harcamalarından, belirli amaçlara ulaşabilmek için yararlanılmaktadır ve bu durum da kamu harcamalarının iktisadi ve sosyal bazı ölçülere göre de bilimsel sınıflandırılmasını zorunlu kılmaktadır (Nadaroğlu, 2000: 154). Aksi halde kamu harcamalarından mali bir araç olarak faydalanmak güçleşecektir (Edizdoğan ve diğerleri, 2012: 77).

1.1.3.1. Kamu Harcamalarının Devlet Faaliyetlerine Dağılışı Bakımından Sınıflandırılması

Çalışmanın bu bölümünde, kamu hizmetini gerçekleştirebilmek için idari birimlerin harcama yerleri ve miktarlarının belirlendiği idari sınıflandırma ile hizmeti gerçekleştirmek için harcamada bulunan kuruluşların ne tür kamu hizmeti gördüğü ve bunun için ne kadar harcamada bulunduğunu ve yapılacak hizmetlerde maliyetlerin esas alındığı fonksiyonel sınıflandırma açıklanmaya çalışılacaktır.

1.1.3.1.1. İdari Sınıflandırma

İdari sınıflandırma, kamu hizmeti sunmak amacıyla yapılan harcamaların harcamayı yapan idari birimler esas alınarak gruplandırılmasına dayanmaktadır. Bunun yanında harcama yerleri ve miktarları konusunda bilgi vermektedir (Edizdoğan ve diğerleri, 2012: 78; Nadaroğlu, 2000: 154; Eker, 2009: 95). Bu bağlamda idari sınıflandırmada devletin neler satın aldığı ve bu harcamaları hangi idari birimin yaptığı bilinmektedir (Aksoy, 2011: 95).

Bu tür sınıflandırmada, harcama yapacak birimler isimlerine ve yapılarına göre biçimlendirilmektedir. Kamu hizmetlerini yürütecek olan çeşitli kuruluşlara devlet bütçesinden ayrılacak ödenekler idari sınıflandırmaya göre dağıtılmaktadır. Burada sınıflandırmanın temelini devletin harcama yapan organları arasındaki sınıflandırma oluşturduğundan bu sınıflandırmaya organik sınıflandırma adı da verilmektedir (Uluatam, 2005: 212; Kalenderoğlu, 2004: 39; Türk, 2010: 52).

Toplam harcamaların merkezi idare kuruluşlarının (Milli Eğitim Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı vb.) ve devleti oluşturan her bir dairenin (Sayıştay, Anayasa Mahkemesi vb.) arasında dağıtılması bu sınıflandırmanın temelini teşkil etmektedir. Böylelikle kamu kuruluşlarına bütçe yılı içerisinde ne kadar ödenek ayrıldığı görülebilmektedir (Erdem ve diğerleri, 2012: 46; Eker ve diğerleri, 2002: 95; Edizdoğan, 1998: 67).

Kamu bütçelerini uluslararası standartlara uygun olarak düzenleyen 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu, kamu bütçelerinin Merkezi Yönetim Bütçeleri, Sosyal Güvenlik Kurumlarının Bütçeleri ve Mahalli İdarelerin Bütçelerinden oluştuğunu hükme bağlamıştır. Merkezi Yönetim Bütçelerinin de Genel Bütçe, Özel Bütçe ile Düzenleyici ve Denetleyici Kuruluş Bütçelerinden meydana geldiğini belirtmiştir (Edizdoğan ve diğerleri, 2012: 78).

1.1.3.1.2. Fonksiyonel Sınıflandırma

Kamu harcamalarının gerek iktisadi, gerek sosyal, gerekse de siyasi ya da askeri nedenlerden dolayı sürekli artış göstermesi kamu harcamalarının yeni bir anlayışla değerlendirilmesini gerekli kılmıştır. Bu durum kamu harcamalarını yapan idari birimlerin verim sorunu neticesinde ortaya çıkmıştır. Kamu harcamalarını yapan idari birimlerin verim sorununun altında devlet faaliyetlerinin verimsizliği yatmaktadır. Devlet faaliyetlerinin daha hızlı ve daha verimli hale getirilebilmesi için idari reform gereklidir. Şayet idari reform sağlanırsa kamu harcamalarının artış hızı da yavaşlatılabilecek ya da kontrol altına alınabilecek ve dolayısıyla vergi yükü artışı da önlenebilecektir (Türk, 2010: 55).

Devletin geleneksel ve sosyo-ekonomik nitelikteki fonksiyonlarının göz önünde bulundurulduğu bu sınıflandırmada (Orhaner, 2000: 99) kamu idarelerinin sundukları hizmetin (eğitim, sağlık, savunma vb.) programlar halinde gruplandırılması ve toplam gider miktarının (eğitim, sağlık, savunma giderleri vb.) belirlenmesi gerekmektedir. Bu sınıflandırmaya dayanarak hazırlanan harcama programlarında hizmetin birim maliyeti tespit edilmekte ve buna göre bütçeye ödenek konulmaktadır (Akdoğan, 2006: 82- 83). Örneğin Milli Savunma Bakanlığı'nın bütçesi hazırlanırken her bir askerin birim maliyetinden, Milli Eğitim Bakanlığı'nın bütçesi hazırlanırken her bir öğrencinin birim maliyetinden ya da Sağlık Bakanlığı'nın bütçesi hazırlanırken her bir hastanın birim maliyetinden hareket edilmekte ve bu şekilde hazırlanan bütçelere de program bütçe denilmektedir (Türk, 2010: 56).

Böylelikle kamu harcamaları aracılığı ile devletin gerçekleştirmeyi planladığı harcamaların belli hizmetler arasında dağılımı ve kıt kaynaklar ile hangi hizmetlere öncelik

verileceği sıraya konulabilecektir. Dolayısıyla bu sınıflandırma ile hangi kamu hizmetine ağırlık verildiği ve bu hizmetler için ne kadar yatırımda bulunulduğu konusunda sağlıklı bilgilere ulaşılabilecek ve devlet yönetiminden sorumlu karar organları da siyasi amaçlarını belirleyebilme ve uygulama imkânı elde etmiş olacaktırlar (Orhaner, 2000: 99; Edizdoğan, 1998; 68; Türk, 2010: 56; Taraktaş, 2012: 88).

Devlet, kamu hizmetlerini farklı idari birimleri tarafından sunabilirken; aynı nitelikteki bir kamu hizmeti birden fazla idari birim tarafından da sunulabilmektedir. Bir hizmet birden fazla idari birim tarafından gerçekleştirilse bile yapılan harcamalar aynı başlık altında toplanacaktır. Örneğın ülkemizde sağlık ya da eğitim giderleri fonksiyonunu yerine getiren devletin yaptığı harcamalara eğitim ya da sağlık harcaması denilmektedir (Eker, 2009: 100; Orhaner, 2000: 99).

İdari sınıflandırmada devletin hangi idari-siyasi biriminin neler satın aldığı görülürken, fonksiyonel sınıflandırmada devletin ne tür kamu hizmeti gördüğu ve bunun için ne kadar harcamada bulunduğu görülmektedir. Fonksiyonel sınıflandırma ile kamu hizmetlerinin maliyetleri görülebilecek, maliyetler bakımından karşılaştırmalar yapılabilecek ve dolayısıyla hizmetlerin daha verimli bir şekilde yapılması sağlanmış olacaktır. Bu sınıflandırma, genellikle yarı toplumsal ya da piyasa konusu olabilecek hizmetlerin etkinleştirilmesine ve fayda-maliyet analizleri yapılmasına imkân sağlamaktadır. Böylelikle kaynakların etkin dağıtılıp dağıtılmadığı da değeriendirilebilmektedir (Aksoy, 2011: 95; Erginay, 2010: 192; Edizdoğan ve diğerleri, 2012: 79; Akdoğan, 2006: 83).

Fonksiyonel sınıflandırmayı kapsayan hizmetler, Tablo 1’de görüleceği gibi genel hizmetler, ekonomik hizmetler ve sosyal hizmetlerden oluşmaktadır (Edizdoğan ve diğerleri, 2012: 80).

Tablo 1: Analitik Bütçe Sınıflandırması Öncesi Çeşitli Fonksiyonlar İtibariyle Genel ve Katma Bütçeli Kamu Kuruluşlarının Gruplandırılması

Fonksiyonel Sınıflandırma	Hizmetler Bakımından Harcamacı Kuruluşlar
Genel Hizmetler	TBMM, Cumhurbaşkanlığı, Sayıştay, Anayasa Mahkemesi, Danıştay, Başbakanlık, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Devlet İstatistik Enstitüsü, Diyanet İşleri Başkanlığı, Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü, İçişleri Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Devlet Meteoroloji Genel Müdürlüğü, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, Dış Ticaret Müsteşarlığı, Gümrük Müsteşarlığı, Gümrük Müsteşarlığı
Savunma	Milli Savunma Bakanlığı, Jandarma Genel Komutanlığı, Sahil Güvenlik Komutanlığı
Adalet-Emniyet	Adalet Bakanlığı, Yargıtay, Emniyet Genel Müdürlüğü, İnsan Hakları Teşkilatı
Tarım-Orman-Köy	Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Orman Bakanlığı, Orman Genel Müdürlüğü, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Tarım Reformu Genel Müdürlüğü
Su İşleri	Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü
Karayolları	Karayolları Genel Müdürlüğü
Bayındırlık	Bayındırlık ve İskân Bakanlığı
Ulaştırma	Ulaştırma Bakanlığı, Denizcilik Müsteşarlığı
Madencilik	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Petrol İşleri Genel Müdürlüğü
Eğitim	Milli Eğitim Bakanlığı, Yüksek Öğretim Kurulu, Üniversiteler,
Sağlık	Sağlık Bakanlığı, Hudut ve Sahiller Sağlık Genel Müdürlüğü
Kültür-Turizm	Kültür Bakanlığı, Turizm Bakanlığı
Sosyal Hizmetler	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Çevre Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü, Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı
Konsolide Borç Faiz Ödemeleri	Hazine Müsteşarlığı, Dış Ticaret Müsteşarlığı

Kaynak: Muter ve diğerleri, 2006: 58; Eker, 2009: 103.

1.1.3.2. Kamu Harcamalarının Ekonomik Sınıflandırılması

Günümüzde kamu harcamalarının hem miktar, hem de çeşitliliğinin artması, şekil, etki ve bazı özellikleri itibariyle benzer karakterlere sahip bulunmaması kamu harcamalarının sınıflandırılmasını güçleştirmektedir (Türk, 2010: 56-57). Ancak genel bir çerçeve oluşturması bakımından kamu harcamalarını; ekonomik ve sosyal hayat üzerindeki etkileri, iktisadi özellikleri, harcamaların yapılış biçimi, finansman şekilleri, konjonktürün durumu, ekonomik ve sosyal hayatta meydana getirdikleri etkiler göz önünde bulundurularak birbirine benzeyen ekonomik harcamaları bir araya toplayarak sınıflandırmak mümkündür. Böylesi bir sınıflandırma, kamu harcamalarının ekonomik

etkilerinin ortaya konulması bakımından faydalı olacaktır (Türk, 2001: 35; Nadaroğlu, 2000: 157; Eker, 2009: 10).

Kamusal ihtiyaçları karşılayabilmek için devlet, üretim faktörleri ya da özel kesimden ürünler satın almaktadır. Bunun sonucunda üretim ve gelir artışı meydana gelmekte, ayrıca sosyal amaçlı harcamalar yaparak ve üreticilere sübvansiyon vererek geliri yeniden dağıtabilmektedir. Örneğin düşük gelirli kesime yapılan sosyal konutlar, gıda yardımları, yoksul ailelerin çocuklarına dağıtılan süt veya çiftçilere parasız ya da maliyetinin altında gübre verilebilmektedir. İşte devletin ekonomik amaçlarla yapmış olduğu bu tür kamu hizmetlerinin ya da geliri yeniden dağıtmanın kendisine bir maliyeti vardır (Uluatam, 2005: 227; Taraktaş, 2012: 88).

Kamu harcamalarının milli gelir üzerindeki etkilerini anlayabilmek için kamu harcamalarının ekonomik sınıflandırılması önem taşımaktadır (Mutluer ve diğerleri, 2010: 115).

Devletin ekonomik ve sosyal amaçlarla ilgili görevlerinin sonucunda ortaya çıkan harcamaları, reel harcamalar ve transfer harcamaları şeklinde bir ayırma tabi tutulabilmektedir.

Buna göre, yapılan harcamalar bir değer artışı meydana getiriyorsa yani Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH)'ya bir katkıda bulunuyorsa bu tür harcamalar reel harcama, fakat GSMH'ya katkısı bulunmayan sadece bir gelir transferinde bulunan harcamalar transfer harcaması sayılacaktır.

Kamu harcamaları ile üretim faktörü satın alınıp alınmaması bu sınıflandırmanın temelini oluşturmaktadır (Mutluer ve diğerleri, 2010: 115).

1.1.3.2.1. Reel Harcamalar

Reel harcamalar, devletin ve diğer kamu kuruluşlarının tüketime yönelik, süreklilik taşıyan, kamusal hizmetleri yerine getirmek için üretim faktörlerini doğrudan ya da dolaylı satın almak veya kiralamak suretiyle yapmış olduğu harcamalardır (Aksoy, 2011: 95; Eker,

2009:104; Erdem ve diğerkleri, 2012: 48; Özbilen, 2010: 160; Muter ve diğerkleri, 2006: 59: Edizdoğın, 1998: 78).

Devlet, satın aldığı üretim faktörlerinin mülkiyetine ya da kullanma hakkına sahip olmaktadır. Örneğın kamusal hizmetleri gerçekleştirmek için memuruna maaş ödeyerek emeğinden yararlanabilmektedir. Devlet, kamu hizmetlerinde kullanmak üzere arsa, çimento, işçi vb. üretim faktörlerini satın alarak bir bina yapması halinde doğrudan bir üretim faktörü elde edebileceğı gibi, yapılmış bir binayı kiralayarak da dolaylı üretim faktörü elde etmektedir. Bu bakımdan bir hizmetin karşılığında işçi ya da memurlara ödenen ücretler ya da bir mal alımının karşılığında yapılan giderler reel harcamalardır (Nadaroğlu, 2000: 157; Erdem ve diğerkleri, 2012: 48; Erginay, 2010: 189; Orhaner, 2000: 101; Muter ve diğerkleri, 2006: 59).

Reel harcamalar, hem mal ve hizmet alımına yönelik cari harcamaları, hem de makine ve ekipmanlarına, bina, arsa vb. sermaye mallarına yapılan yatırım harcamalarını kapsayan ve ekonominin üretken kaynaklarını harekete geçirerek üretim artışını sağlamaya yönelik harcamalardır (Durmuş, 2008: 231).

Para karşılığında mal ve hizmet satın alındığı için ekonomide yeni gelir akımları doğmakta, toplam talep ve cari üretim doğrudan artmakta, istihdam hacmi ve milli gelir yükselmektedir. Burada milli gelirin yükselmesi; yapılan reel harcamaların karşılığında meydana gelen üretimin, milli gelirden bir miktar artışa neden olmasından kaynaklanmaktadır (Türk, 2001: 36; Mutluer ve diğerkleri, 2010: 115 Eker, 2009:104-105; Bilici ve Bilici, 2011: 50; Muter ve diğerkleri, 2006: 59-60).

Devlet satın aldığı üretim faktörleriyle mal ve hizmet üretirse, ürettiğı bu mal ve hizmetler GSMH'ya eklenmektedir. Başka bir deyişle devletin üretim faktörlerini satın almak için yaptığı harcamalar, milli gelirden oluşturan unsurlar arasında yer almaktadır (Nadaroğlu, 2000: 158; Özbilen, 2010: 160; Edizdoğın ve diğerkleri, 2012: 89).

Reel harcamalar, talep artışına sebebiyet verdiği için özellikle ekonominin daralma dönemlerinde talep yetersizliğini gidererek özel ekonominin ürettiğı mal ve hizmetlerin tüketimini artırabilmekte ve böylelikle ekonominin canlanmasına sebep olabilmektedir.

Dolayısıyla reel harcamalar, özel ekonomi yatırımlarını ve tüketim malları üretimini uyarıcı bir etki yapmaktadır. Şayet ekonomide talep fazlalığından dolayı fiyatlar genel seviyesi yükselme eğiliminde ise devlet reel harcamalarını kısarak dolayısıyla da talep fazlalığını azaltarak fiyat istikrarını sağlayabilmektedir (Eker, 2009: 105; Erdem ve diğerleri, 2012: 48; Mutur ve diğerleri, 2006: 60).

Reel harcamaları, cari harcamalar ve yatırım harcamaları şeklinde sınıflandırmak mümkündür. Bu sınıflandırma bize; iktisadi ve mali dengelerin sağlanmasında, kamu harcamalarının etkilerinin incelenmesinde ve bu harcamaların mali politika aracı olarak kullanılmasında elverişli olup olmadığı hakkında fikir vermektedir (Eker, 2009: 109). Ayrıca devletin iktisadi gelişmeyi sağlama derecesi ve yapılan harcamalarla ekonominin sermaye birikimine yaptığı katkı görülebilmektedir (Edizdoğan, 1998: 77).

1.1.3.2.1.1. Cari Harcamalar

Cari harcamalar, kamu hizmetlerinin gerçekleştirilmesinde ihtiyaç duyulan idari hizmetlerin düzenli sürdürülmesini sağlamak amacıyla yapılan ve genellikle dayanıksız tüketim mallarına konu olduğu için her yıl tekrar eden, faydaları kısa sürede görülen ve süreklilik göstermeyen fakat gider yapıldıkça fayda sağlayan harcamalardır (Orhaner, 2000: 103; Mutur ve diğerleri, 2006: 62; Edizdoğan, 1998: 76-77; Akdoğan, 2006: 86; Türk, 2010: 61).

Kamuda çalışan memur veya işçi maaşları ve ücretleri, kamunun demirbaş, kırtasiye, kira, bakım ve onarım, ısınma ve aydınlatma giderleri, tazminat ve ödüller, vb. harcamalar cari harcamalar içerisinde yer almaktadır (Bilici ve Bilici, 2011: 48-49; Mutur ve diğerleri, 2006: 62; Edizdoğan, 1998: 77).

Devletin yapmış olduğu cari harcamaların hepsi kamu tüketimine yönelik değildir. Bu harcamaların bir kısmı iktisadi gelişmeyi sağlamak için de yapılabilmektedir. İktisadi gelişme carileri adı verilen bu harcamalara, eğitim ve sağlık harcamaları örnek gösterilebilir. Bu tür harcamalar, iktisadi gelişmeyi sağlayan ve insan üzerine yapılan yatırım harcamalarıdır (Türk, 2010: 61; Edizdoğan ve diğerleri, 2012: 88).

1.1.3.2.1.2. Yatırım Harcamaları

Ekonomik kalkınmanın gerçekleşebilmesi milli gelirin artmasıyla mümkün olmaktadır. Milli gelirin artması için ise mal ve hizmet üretimini artırmak gerekmektedir. Üretimi artırabilmek için sermaye gerekli olduğundan devlet, sermaye birikimi sağlayacak yatırım harcamaları yapmak suretiyle ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmeye çalışmaktadır (Muter ve diğerleri, 2006: 54; Özbilen, 1998: 78).

Yatırım harcamaları, ekonominin şu andaki ve gelecekteki genel verimliliğini artırmak ve sermaye oluşumu sağlamak için yapılan harcamalardır (Aksoy, 2011: 98; Akdoğan, 2006: 86). Aynı zamanda bu harcamalar, sermaye birikimi sağlayarak üretim kapasitesini artıran ve üretimin altyapısını güçlendirmeye yönelik olarak yapılan harcamalardır. Bu bağlamda yatırım harcamaları, çarpan mekanizmasını harekete geçirerek ve milli geliri artırarak istihdam hacmini de yükseltmektedir (Türk, 2010: 62; Bilici ve Bilici, 2011: 49; Pınar, 2010: 43).

Bu harcamalar, üretim düzeyini yükselttiği gibi üretim potansiyelini de yükseltmektedir. Bu nedenle yatırım harcamalarının sağladığı faydalar geçici değil kalıcıdır (Türk, 2010: 62).

Yatırım harcamaları, altyapı yatırımlarına (ulaştırma şebekesi, sulama, enerji, yol vb.) yönelik olabileceği gibi, verimli yatırımlara (sanayi yatırımları) yönelik harcamalar da olabilmektedir (Eker ve diğerleri, 2002: 294).

Devlet, ekonomik kalkınma ve büyümenin gerçekleştirilmesinde, istihdam hacminin artmasında, ekonomik istikrarının ve fiyat istikrarının sağlanmasında, gelir dağılımının adil şekilde dağıtılmasında yatırım harcamalarından yararlanabilmektedir (Orhaner, 2000: 104; Edizdoğan, 1998: 77).

Bununla birlikte enflasyona karşı uygulanacak politikalarda daha çok yatırım harcamalarında kısıntı yapılmaktadır. Çünkü bu harcamaların etkisi uzun dönemde ortaya çıkmakta ve bu harcama kalemlerinde yapılacak kesintilere tepkiler az olmaktadır. Öte yandan enflasyonu önlemek için uzun vadeli yatırımlardan vazgeçilecek, başlamış

yatırımlar uzun vadeye yayılarak yavaşlatılacak ve yeni yatırım projeleri uygulamaya konulmayacaktır (Ulusoy, 2006: 200).

Yatırım harcamalarının kısılması, enflasyonu önlemede kısa dönemde toplam talebi azaltacağından etkili olmaktadır. Fakat uzun dönemde üretim kapasitesinde ve buna bağlı olarak da arz da azalmalara neden olarak ekonomik büyümeyi düşürecektir. Ayrıca yatırım harcamalarının kısılması özel sektör yatırımlarını teşvik eden yatırımlarını olumsuz etkileyerek toplam üretimin azalmasına neden olacaktır. Dolayısıyla uzun dönemde enflasyonla mücadelede üretim kapasitesini artıran politikalara önem vermek gerekmektedir (Ulusoy, 2006: 201; Ataç, 1997: 132).

Şiddetli durgunluğun yaşandığı ekonomilerde ise kamu yatırım harcamaları, emek yoğun alanlara ve büyük ölçekli yatırımlara (karayolu, köprü, baraj vb.) yapılmalıdır. Böylelikle bir taraftan işsizlik azaltılabilecek, diğer taraftan ekonomide büyük girdiler kullanan inşaat sektörü canlanacak ve dolayısıyla uzun dönemde üretim kapasitesini artırıcı etkiler meydana gelecektir (Ulusoy, 2006: 227-228; Pınar, 2010: 73).

1.1.3.2.2. Transfer Harcamaları

Transfer harcamaları, devletin mal ve hizmet alımına yönelik olmayan harcamalarıdır. Dolayısıyla milli gelirde bir değişiklik oluşturmayan fakat daha çok toplumun sosyal yönden güçlenmesi için iktisadi, sosyal ya da milli nedenlere bağlı olarak, yardım amaçlı ve karşılıksız olarak yapılan harcamalardır (Akdoğan, 2006: 84; Muter ve diğerleri, 2006: 60; Edizdoğan ve diğerleri, 2012: 89).

Devlet, yapmış olduğu transfer harcamaları ile mal ve hizmet talebinde bulunmadan ödeme yapmaktadır ve bu harcamalar milli gelir üzerinde doğrudan bir artış meydana getirmemektedir. Sadece transferden yararlananlar, bu ödemeleri tüketimde kullandıkları takdirde milli gelir üzerinde bir artış olmaktadır (Bilici ve Bilici, 2011: 49).

Gerçek harcamalar, cari dönem üretim ya da fiyat düzeyini etkilerken, transfer harcamaları belirli bir dönemde üretim ve fiyat düzeyi üzerinde doğrudan etkide bulunmamakta, sadece mevcut ya da sonraki dönemlerde toplam talep üzerinde etkide

bulunmaktadır. Dolayısıyla yapılan transfer harcamasının hangi döneme etki yapacağı, transferden faydalanan kişi ya da kurumların bu ödemeyi ne zaman harcayacaklarına bağlı olarak değişmektedir (Mutluer ve diğerleri, 2010: 116; Edizdoğan, 1998: 81).

Transfer harcamaları, kişilere ya da kurumlara yapılan karşılıksız ödemelerdir ve bu kişilere yapılan transferlere örnek olarak; SGK tarafından yapılan yaşlılık ve emeklilik ödemeleri, çok çocuklu ailelere yapılan yardımlar, harp gazilerine ödenen aylıklar, fakirlere yapılan yardımlar, devlet borçlarına ödenen faiz ve öğrenci bursları verilebilir. Kurumlara yapılan transferlere ise vergi iadeleri, ekonomik amaçlı mali yardımlar ile sübvansiyonlar örnek teşkil etmektedir (Orhaner, 2000: 102; Türk, 2001: 36-37; Uluatam, 2005: 240).

Devletin yapmış olduğu transfer harcamaları üretim faktörü talebine yönelik değildir ve yapılan harcamalar diğer kişi ya da kuruluşların mal varlıklarına eklenmektedir. Dolayısıyla satın alma gücü, bireyler ya da sosyal guruplar arasında el değiştirmektedir. Transfer harcamaları, gelir dağılımında adaleti sağlamaya çalışarak aynı zamanda kaynak dağılımını da etkilemektedir (Eker, 2009: 105; Özbilen, 2010: 160; Aksoy, 2011: 97).

Transfer harcamalarının çeşitlerini aşağıdaki şekilde değerlendirmek mümkündür. Bunlar:

- Merkezi İdarenin Mahalli İdarelere Yaptığı Mali Yardımlar
- Devlet Borçlarının Faiz Ödemeleri
- Sosyal Amaçlı Transfer Harcamaları
- İktisadi ve Mali Amaçlı Transfer Harcamaları

1.1.4. Kamu Harcamaları Konusunda Klasik ve Modern Görüşler

İktisat biliminin doğuşundan günümüze kadar, devletin ekonomiye müdahalede bulunup bulunmaması ve şayet müdahalede bulunacaksa hangi araçların kullanılması gerektiği hususu tartışma konusu olagelmıştır.

Klasik iktisatçılar ekonomide kendiliğinden oluşan ve görünmez bir elin piyasayı her zaman dengeye getireceği varsayımından hareketle devletin ekonomiye müdahalede bulunmaması gerektiğini savunmuşlardır. Kamu harcamaları ile ekonomik dengenin bozulup kaynakların israf edileceğini ve harcamalar neticesinde vergilerin yükseleceğini ve tasarrufların azalacağını savunmuşlardır.

Keynesyenler ise ekonominin klasiklerin savundukları gibi her zaman dengede olamayacağını, eksik istihdamda da dengede olabileceğini savunmuşlardır. Öte yandan ekonomik dengesizliklerin görüldüğü durumlarda devletin en etkin mali aracı olan kamu harcamaları ile müdahalede bulunması gerektiğini ifade etmiştir.

Özellikle 1929 yılında baş gösteren büyük buhran, klasiklerin düşüncelerinin gerçekleşmediğini ve ekonomi kendi haline bırakıldığında işsizlik ve üretim düşüşlerine engel olamadığı gerçeğini tüm dünyaya göstermiştir.

1.1.5. Kamu Harcamalarının Artışına Yönelik Yaklaşımlar

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde kamu kesiminin ekonomi içindeki payı giderek artmaktadır. Bu artışta ülkelerin içinde bulundukları ekonomik, sosyal ve mali nedenler etkili olabilirken, devlete biçilen roller de etkili olmuştur. Bu artış, hem devletçi sistemi benimseyen ülkelerde, hem de serbest piyasa ekonomisini uygulayan ülkelerde görülmüştür. Kamu kesiminin ekonomideki payının artmasıyla, kamu harcamaları da zamanla artış eğilimi göstermiştir (Nişancı ve diğerleri, 2011: 1; Bulut, 2001; 48).

Ekonomistler, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kamu harcamalarının artışı ile ilgili önemli çalışmalar yapmışlar fakat özellikle Wagner ve Peacock-Wiseman'ın kamu harcamaları konusundaki görüşleri büyük ilgi görmüştür.

1.1.5.1. Wagner Kanunu

Wagner, 1835-1917 yılları arasında çeşitli ülkelerde yaptığı araştırmalarda ülkelerin iktisadi gelişmelerini incelemiş ve araştırdığı ülkelerdeki ekonomik gelişme ve sanayileşmenin artmasına bağlı olarak kişi başına düşen milli gelir payının yükselmesi ile

birlikte kamu kesiminin de gelişip büyüdüğünü, zamanla kamu harcamalarının arttığını ve harcamalarla ekonomik büyüme arasında uzun dönemli bir etkileşimim olduğunu tespit etmiştir (Aksoy, 2011: 101; Gacener, 2005: 104; Selen ve Eryiğit, 2009: 179).

Kamu kesiminin zamanla gelişip büyümesinin nedeni ise devletin ekonomik ve sosyal rolünde meydana gelen gelişmelerden kaynaklanmaktadır (Mutluer ve diğerleri, 2010: 113).

Devletin ekonomik rolünde meydana gelen değişimler, bir ülkede sanayileşmenin hızlanarak kişi başına düşen milli gelirdeki artışla birlikte kişilerin sosyal gelişme isteklerinin artış göstermesi ve buna bağlı olarak da eğitim, sağlık, altyapı hizmetleri vb. hizmetlere olan taleplerinin karşılanması gerekliliği kamu kesiminin büyümesine yol açmıştır. Bu gelişmeler de sosyal refahı sağlamaya çalışan devletin harcamalarının artmasına neden olmaktadır (Edizdoğan ve diğerleri, 2012: 54-55; Bağdigen ve Beşer, 2009: 2).

Keynes, kamu harcamaları artışının milli geliri artırdığını yani kamu harcamalarından milli gelire doğru bir ilişkinin olduğunu savunurken; Wagner, milli gelirdeki artıştan dolayı kamu harcamalarının arttığını yani milli gelirden kamu harcamalarına doğru bir ilişkinin olduğunu savunmaktadır (Tan ve diğerleri, 2010: 25).

Devletin sosyal rolünde meydana gelen değişimler ise toplumun zamanla gelişmesi ve bunun sonucunda sosyal guruplardan gelen baskılardan kaynaklanmıştır. Ayrıca toplumun kamusal ve yarı kamusal mallara olan talebini karşılamak ve özel tekellerin oluşumuna fırsat vermemek için tekel niteliğindeki mal ve hizmetleri sunmak da kamu harcamalarının uzun dönemde artmasına neden olmaktadır (Dileyici ve Özkıvrak, 2010: 47-48).

Wagner, araştırmalarında kamu harcamalarının milli gelirden daha hızlı yükseldiğini ve bu harcamaların milli gelir içindeki payının zamanla arttığını savunmuştur (Fırat, 2012: 118; Mutluer ve diğerleri, 2010: 113).

1.1.5.2. Peacock-Wiseman Yaklaşımı

Wagner, ekonomik ve sosyal gelişmelere bağlı olarak sanayi harcamalarının kamu harcamalarını düzenli olarak artırdığını savunurken; Peacock ve Wiseman adlı İngiliz maliyeciler, 1890-1955 yılları arasında İngiltere'nin milli gelir ve kamu harcamalarını inceleyerek sanayi harcamalarının kamu harcamalarını artırdığını öne sürmüşlerdir. Bunun yanında bu artışın sürekli olmadığını, özellikle savaş, doğal afet vb. olağanüstü dönem öncesi veya sırasında kamu harcamalarının sıçrayarak arttığını ifade etmişlerdir. Bununla birlikte, normal dönemlere girildiğinde dahi artan harcamaların eski dönemdeki seviyesinde olmadığını ve ülkelerin harcama grafiklerinin sürekli fakat sıçrayan bir eğilim göstererek arttığını savunmuşlardır (Açıkgöz ve diğerleri, 2008: 362; Bulut, 2001: 48; Işık ve Alagöz, 2005: 66).

Peacock ve Wiseman'a göre, önce kamu harcamaları düzeyi belirlenmekte, daha sonra vergi düzeyi harcama düzeyine göre ayarlanmaktadır. Bu maliyecilere göre savaş, doğal afet ve derin durgunluk hallerinde kamu harcamaları artarken hükümetler, bu harcamaları finanse etmek için vergi oranlarını da yüksek miktarda artırmışlardır (Yamak ve Abdioğlu, 2012: 175; Işık ve Alagöz, 2005: 67).

Devletin, olağanüstü dönemlerde savunma harcaması yapması ya da doğal afetlerden zarar görenlere yönelik yapılan ilave harcamalar, vergi yükümlülerinin ek vergi yüklerine itirazlarını zayıflatmaktadır. Bu nedenle olağanüstü dönemler sona erdiğinde dahi toplum, bu vergilere alıştığından vergilerdeki artış sürekli hale gelmektedir (Yamak ve Abdioğlu, 2012: 175; Muter ve diğerleri, 2006: 69-70). Diğer bir deyişle olağanüstü dönem sona erip normal dönemlere geçildiğinde dahi eski harcama ve gelir düzeyine dönmek mümkün olmamaktadır. Buna bağlı olarak hükümetler, harcama düzeyini azaltmadan harcama yapmaya devam etmektedir (Muter ve diğerleri, 2006: 70).

1.1.5.3. Kamu Tercihi Yaklaşımı

Downs, Buchanan ve Tullock gibi teorisyenler tarafından ileri sürülmüş olan bu yaklaşımda kamu harcamaları artışının nedenlerini açıklayabilmek için siyasal karar alma mekanizmasının ve bu süreçteki bireylerin davranışlarının incelenmesi gerektiğini ileri

sürmüşlerdir (Akdoğan, 2006: 73; Muter ve diğerleri, 2006: 71). Kamu tercihi teorisyenlerine göre bireyler, siyasal karar alma sürecinde karar alırken kamusal fayda yerine kendi çıkarlarını düşündüklerini savunmuşlardır (Akcagündüz, 2010: 29).

Bu bağlamda demokrasi ile yönetilen ülkelerin siyasal sürecinde siyasal partiler, baskı gurupları, seçmenler, bürokratlar mal ve hizmetlerin üretiminde etkili olmaktadır. Siyasal karar alma sürecinde aktörler birbirleriyle etkileşim halindedir ve kendi çıkarlarını maksimum seviyeye çıkarma konusunda çaba sarf etmektedirler. Bu çaba olumlu sonuçlanınca da kamu harcamalarında bir artış söz konusu olmaktadır (Bakırtaş, 1999: 137).

Bu yaklaşıma göre, hükümetler daha fazla iktidarda kalabilmek için, uyguladıkları maliye politikaları ile mevcut dönemde siyasal destek sağlamayı ve gelecek dönemde de seçmenlerin oylarını alabilmek amacıyla kendi çıkarlarını maksimum kılma konusunda çaba sarf ederken, seçmenler de kendi gelirlerini artırma çabasıdadır (Akdoğan, 2006: 73; Edizdoğan ve diğerleri, 2012: 61).

Dolayısıyla siyasi partiler, oy maksimizasyonunu sağlamak ve iktidarda daha uzun süre kalabilmek için toplumsal hizmetlere daha çok ağırlık verirken, seçmenler de kendi çıkarlarını düşünerek vergilerin düşürülmesini ve sosyal transfer harcamalarının artırılmasını isteyerek kendi gelirlerini artırma yönündeki talepleri kamu harcamalarının artmasına neden olmaktadır (Edizdoğan ve diğerleri, 2012: 61-62; Durmuş, 2008: 309).

1.1.6. Kamu Harcamalarının Artışını Etkileyen Faktörler

Yaşanan nüfus artışı ve gelişen teknoloji ile birlikte devlete sadece güvenlik, asayiş ve savunma gibi klasik görevleri yükleyen anlayış zamanla değişmiştir. Bu anlayışın değişmesinde özellikle 1929 yılında yaşanan *Büyük Buhran* etkili olmuştur. Bu bağlamda artan nüfus ve gelişen teknoloji birtakım ekonomik, siyasal ve sosyal sorunlar açmış ve devletin klasik görevlerine artık ekonomik ve sosyal görevlerde eklenmiştir. Yaşanan bu gelişmeler, devlet faaliyetlerinin hacminin genişlemesine ve dolayısıyla da kamu harcamalarının artışına yol açmıştır.

Çalışmanın bu bölümünde kamu harcamaları artışının hangi nedenlere bağlı olarak gerçekleştiği üzerinde durulacaktır. Bu nedenler gerçek ve görünüşte artış nedenleri olarak iki kısımda incelenecektir.

1.1.6.1. Kamu Harcamalarının Gerçek Artış Nedenleri

Kamu harcamalarının artışı denildiğinde gerçek artış kastedilmektedir. Kamu harcamalarının GSMH içindeki payı bir önceki yıla göre artmışsa ya da kişi başına kamu harcaması zamanla artış gösteriyorsa kamu harcamalarının gerçek artışı söz konusu olmaktadır (Muter ve diğerleri, 2006: 74; Edizdoğan ve diğerleri, 2012: 66). Kamu harcamalarının artış nedenlerini aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür.

1.1.6.1.1. Ekonomik Nedenler

Ekonomik gelişmeyle birlikte kişilerin gelir seviyesinin artması, talep ettikleri kamu ihtiyaçlarının miktar ve nitelik olarak artmasına yol açmaktadır. Bu bağlamda devletin artan kamusal ihtiyaçları karşılamak amacıyla sunacağı kamu hizmetleri kamu harcamalarının gerçekte artışına yol açacaktır. Ayrıca ekonomik gelişmeyle beraber refah artışı da görülecek ve bu refah artışı yeni kamu hizmetleri talebi oluşturarak kamu harcamalarının artışına neden olacaktır (Edizdoğan ve diğerleri, 2012: 66; Orhaner, 2000: 94).

Ayrıca talep yetersizliğinin olduğu ekonomik istikrarsızlık hallerinde devlet, kamu harcamaları yoluyla toplam talebi artırmaya ve ekonomiyi canlandırmaya çalışmakta ve bu durum da kamu harcamalarının artmasına sebep olmaktadır (Muter ve diğerleri, 2006: 75).

Dışsallıklar yayan ve kalkınmanın artmasına yol açan baraj, yol, ulaştırma, haberleşme vb. hizmetleri devletin üstlenerek yapmış olması hem sosyal faydayı artıracak, hem de özel sektörün yatırım yapmasını teşvik edecektir. Dolayısıyla devletin yapacağı bu tür harcamalar, kamu harcamalarını gerçek anlamda artırmış olacaktır (Edizdoğan ve diğerleri, 2012: 68).

1.1.6.1.2. Siyasal Nedenler

Ülkelerin siyasal gelişmeleri kamu harcamalarının miktar ve bileşimi üzerinde etkili olmaktadır. Demokratik ülkelerde siyasi partiler, baki gurupları, seçmenler, bürokratlar arasındaki sıkı etkileşim ve her birinin çıkarını artırma çabaları mevcuttur. Özellikle demokrasi ile yönetilen ülkelerde sosyal faydası yeterli olmayan ya da öncelik sıralamasında önemli olmayan ihtiyaçlara yapılan harcamalarla seçmenleri memnun etme çabaları kamu harcamalarının artmasına neden olmaktadır (Edizdoğan ve diğerleri, 2012: 70; Muter ve diğerleri, 2006: 76).

1.1.6.1.3. Sosyal Nedenler

Zamanla toplumların sosyal yapısında birtakım değişiklikler ortaya çıkmış ve bu değişimlerin sonucunda da kamu harcamaları artış göstermiştir. Devlet, toplumun refahını artırmak ve insanların verimlilik artışına katkıda bulunmak amacıyla birtakım harcamalarda bulunmaktadır. Örneğin eğitim harcamaları, kimsesiz ve yaşlılara yönelik yapılan yardımlar, devletin sosyal güvenlik kurumları aracılığıyla kişilere sunacağı sağlık hizmetleri, ya da yaşlı ve kimsesiz kimselere aylık bağlanması kamu harcamalarının artmasına neden olmaktadır (Orhaner, 2000: 97-98).

1.1.6.1.4. Teknolojik Nedenler

Teknolojide meydana gelen değişimler ve kamuoyu baskısı devlet faaliyetlerini genişleterek kamu harcamalarının artışına neden olmaktadır. Örneğin hava ulaşımı hizmetlerinden her ilin yararlanmak istemesi uçak alımı, havaalanı yapımı gibi harcamalara neden olurken gelişen teknoloji sayesinde araba üretiminin yaygınlaşması ve devletin kazaları önleyebilmek için yapacağı yeni yollar da kamu harcamalarını artıracaktır (Nadaroğlu, 2000: 150-151).

1.1.6.1.5. Nüfus Artışı

Nüfus artışı ile birlikte toplumun yapısında birtakım değişiklikler meydana gelmektedir. Özellikle nüfus artışı ile birlikte yeni mal ve hizmetlere talep mevcut üretim

düzeyle gerçekleştirilemiyorsa, devlet yeni yatırım harcamasında bulunacaktır. Örneğın toplumun eğitim seviyesini yükseltebilmek için yapılan eğitim harcamaları, nüfusun belirli bölge ya da şehirlerde yoğunlaşması ve sanayinin gelişmesi sonucunda da ortaya çıkan ulaşım, sağlık, barınma, temizlik, su, güvenlik vb. ihtiyaçların karşılanması kamu harcamalarının artmasına neden olmaktadır (Akdoğan, 2006: 79; Edizdoğan ve diğerleri, 2012: 69; Orhaner, 2000: 95).

1.1.6.1.6. Savaş ve Savunma Harcamalarındaki Artışlar

Ülkeler olası herhangi bir savaş tehlikesine karşı savunma harcamaları yapmaktadırlar. Şayet bir savaş çıkması halinde devletler savaşı kazanabilmek için bütün kaynaklarını kullanmak zorundadırlar. Bu bağlamda savaş esnasında kamu harcamaları artmaktadır. Fakat harcamalar yalnızca savaş sırasında değil, savaş sonrasında da savaşın fiziksel ve psikolojik hasarlarını gidermek, savaşı kazanan ülkeye ödenen savaş tazminatları, sakat ve yaşlıların bakımı ile savaş sırasında alınan paraların borç ve faiz ödemeleri de kamu harcamalarını artırmaktadır (Erdem ve diğerleri, 2012: 42).

1.1.6.2. Kamu Harcamalarının Görünüşte Artış Nedenleri

Kamu hizmetlerinin miktarında ve niteliğinde bir değişme olmaksızın kamu harcamalarında çeşitli nedenlerle bir artış söz konusu ise kamu harcamalarının görünüşte artışından bahsedilmektedir (Özbilen, 2010: 147).

1.1.6.2.1. Paranın Satın Alma Gücündeki Azalmalar

Kamu harcamalarının görünüşte artış nedenlerinden birisi fiyatlar genel seviyesindeki yükselmeler sonucunda paranın satın alma gücündeki azalmalardan dolayı kamu harcamalarının artmış olmasıdır. Böylelikle fiyatlar genel seviyesinin yüksek olduğu yıllarda kamu harcamaları nominal olarak artar. Dolayısıyla aynı mal ve hizmeti satın almak için yapılacak harcamalar artmaktadır. Paranın satın alma gücündeki azalmalar kamu harcamalarını nominal olarak artırmaktadır (Mutluer ve diğerleri, 2010: 109).

1.1.6.2.2. Bütçe Yöntem ve Tekniğindeki Değişmeler

Kamu harcamalarını görünüşte artıran nedenlerden biri de bütçedeki yöntemlerin değişikliğe uğramasından kaynaklanmaktadır. Bütçede Safi Usulden Gayrisafi Usule geçilmesi kamu harcamalarını görünüşte artırmaktadır. Eskiden, Safi Usul adı verilen ve kurumların elde ettiği gelirlerden giderleri düşmek suretiyle bütçeye kalan net değer yazılırken, daha sonra bütçeye tüm gelir ve giderlerin birbirine mahsup edilmeksizin yazıldığı Gayrisafi Usule geçilmesi ile kamu harcama rakamları artmıştır (Taraktaş, 2012: 93).

1.1.6.2.3. Ülke Sınırlarının ve Nüfusunun Değişmesi

Savaş ya da siyasi gelişmeler dolayısıyla ülkeye yeni bölgelerin eklenmesi suretiyle ülke sınırlarının genişlemesi de kamu harcamalarını görünüşte artırmaktadır. Özellikle ülkeye yeni katılan bölgelerin imar ve bayındırlık hizmetlerine ihtiyaç duyması halinde kamu harcamaları artmaktadır. Aynı şekilde ülke nüfusunun artması da kamu harcamalarını yükseltmektedir. Bu durumda kamu harcamalarının artış hızı ile nüfus artış hızı aynı ise kamu harcamalarında görünüşte artış olmaktadır (Aksoy, 2011: 107-108; Eker, 2009: 86).

1.1.6.2.4. Kamu Hizmetlerinin Para ile Gördürülmesi

Eskiden kamu hizmetleri para ödmeden aynı şekilde yapılmakta ve bu hizmetlerin karşılığında para ödemesi yapılmadığından, harcamalar bütçede yer almamaktaydı. Dolayısıyla bu durum, kamu harcamalarının gerçek harcamalardan daha düşük olmasına sebebiyet vermektedir. Fakat zamanla kamu hizmetlerinin para ile gördürülmesi kamu harcamalarını görünüşte artırmıştır (Aksoy, 2011: 107).

1.1.7. Kamu Harcamalarının Etkileri

Zamanla toplumun gelişmesi toplumsal ihtiyaçlarının hem miktarını hem de çeşidini artırmıştır. Bu gelişim, devlete klasik görevlerinin yanında ekonomik ve sosyal yönden de sorumluluklar yüklemiştir.

Bu bağlamda toplumsal ihtiyaçları karşılamaya çalışan devlet, piyasa aksaklıklarını gidermek, özel sektörde üretilmeyecek kamusal malları karşılamak, dışsallıklara önem vererek toplumsal refahı artırmak ve ekonomik kalkınma ve büyümeyi sağlamaktan sorumlu hale gelmiştir.

Bu sorumluluklarını yerine getirmeye çalışan devletin yapacağı kamu harcamaları harcamaların çarpan etkisiyle milli gelir denge seviyesinin gerçekleştirilmesinde ya da yapılan harcamalar hızlandıran etkisiyle yatırım harcamalarının artmasına imkân sağlamaktadır.

Dolayısıyla kamu harcamaları, ekonomik ve sosyal yapı üzerinde önemli etkiler meydana getirmektedir. Çalışmanın devam eden kısmında kamu harcamalarının etkileri açıklanmaya çalışılacaktır.

1.1.7.1. Kamu Harcamalarının Ekonomik İstikrar Üzerindeki Etkileri

Kamu harcamaların ekonomik istikrar üzerindeki etkisi fiyat istikrarı ile tam istihdamın gerçekleştirildiği durumun sağlanması amacıyla yapılan harcamalardır. Fiyat istikrarının olmadığı bir ekonomide tam istihdamın sağlanması ya da fiyat istikrarının sağlandığı bir ekonomide tam istihdamın sağlanmamış olması ekonomiler için arzu edilmemektedir.

1.1.7.1.1. Kamu Harcamalarının Fiyat İstikrarı Üzerindeki Etkileri

Kamu harcamaları, ekonomik istikrarsızlıkların görüldüğü ekonomilerde toplam talebi artırıp azaltmak suretiyle fiyat istikrarsızlıklarını gidermede kullanılabilecek bir maliye politikası aracıdır.

Ekonomilerde istikrarsızlık hallerinden biri olan ve toplam talebin toplam arzdan daha fazla gerçekleştiği enflasyonun görülmesi halinde fiyatlar genel seviyesi yükselecek ve denge, fiyat düzeyinin üzerinde gerçekleşecektir. Bu durumda devlet, toplam talebi kısip toplam arz seviyesine çekmek için kamu harcamalarını azaltmak ve dolayısıyla toplam talebi kısmak suretiyle fiyatlar genel seviyesindeki artış hızını yavaşlatabilmektedir.

Bir başka istikrarsızlık hali olan ve toplam talebin toplam arzdan daha az gerçekleştiği deflasyonun görülmesi halinde ise ekonomide fiyatlar genel seviyesi azalmakta ve denge, fiyat düzeyinin altında gerçekleşmekte ve devlet, toplam talepteki yetersizliğini gidermek için kamu harcamalarını artırma yoluna gitmektedir. Böylelikle artan kamu harcamaları, toplam talebi toplam arz seviyesine çıkararak ekonomideki istikrarsızlıkları önlemek için kullanılabilmektedir.

1.1.7.1.2. Kamu Harcamalarının İstihdam Üzerindeki Etkileri

İstihdam, üretim sürecinde üretim faktörlerinin kullanılması anlamına gelmektedir (Eker, 2009: 117). Tam istihdam ise üretim faktörlerinin tamamının üretimde kullanılması halidir. Fakat emeğin hem beşeri yönünün olması, hem de üretimde emek kullanımının zorunlu olmasından dolayı istihdam denilince genellikle akla emek faktörü gelmektedir (Nadaroğlu, 2000: 170).

Devlet, istihdamı artırmak suretiyle ekonomik gelişmeyi sağlayabilmektedir. Ancak bu sayede ekonomik gelişmişlik seviyesine ulaşılabilir (Eker, 2009: 117).

Devletin istihdamı artırma konusundaki çabası ekonominin tam ya da eksik istihdamda olmasına bağlı olarak farklılık arz edecektir. Eğer ekonomi eksik istihdamda ise, ekonomide talep yetersizliği olduğundan yatırımlar artmamakta, atıl kapasiteler ve kapsamlı üretim krizleri olduğundan işsizlik baş göstermektedir.

Devlet bu durumda özellikle transfer harcamalarından ziyade reel harcamalara yönelik harcamada bulunarak talep yetersizliğini giderebilmektedir. Çünkü reel harcamalar ekonomide mal ve hizmet alımına yönelik harcamalar olduğundan doğrudan talep artışı meydana getirmektedir. Buna karşın transfer harcamaları, transferden faydalanan kişilerin tüketim eğilimlerine bağlı olarak talebi artırmaktadır.

Şayet ekonomide tam istihdam hali varsa, bu durumda ekonomideki işgücünün tamamının istihdam edildiği anlaşılmamalıdır. Ekonominin yapısından kaynaklanan nedenlerle arızı, mevsimlik ve iş değiştirenlerin oluşturduğu işsizliği de göz önünde bulundurmak gerekmektedir (Ulusoy, 2006: 24).

Bu durumda devletin işsizliği azaltmak için yapacağı kamu harcamalarında dikkatli olması gerekmektedir. Aksi takdirde devlet, işsizliği azaltmak pahasına enflasyona neden olabilmektedir. Bu durumda devletin hem istihdamı, hem de üretimi artırması için yatırım harcamalarına ağırlık vermesi gerekmektedir (Erdem ve diğerleri, 2012: 61).

1.1.7.2. Kamu Harcamalarının Kaynak ve Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri

Kaynak dağılımından kasıt, piyasa mekanizmasının işleyememesi halinde devletin üretim görevini kendisinin üstlenmesi halidir. Bazı mal ve hizmetlerin sağlanmasında piyasa mekanizmasının hiç işlememesi ya da eksik işlemesi halinde ki bu durum, coğrafi ve sektörel alanlar itibarıyla üretim faktörlerinin dağılımında dengesizliklerden ortaya çıkabilmektedir. Örneğin üretim faktörlerinden sermaye, emek ya da girişimci ülkenin belli bir bölgesinde yoğunlaşmış olabilmektedir. Bu durumda devlet, üretim faktörlerinin hareketliliğini sağlayabilmek için kamu harcamaları ya da vergi muafiyet ve istisnaları gibi teşvik edici tedbirler uygulayarak kaynak dağılımında etkinliği sağlayabilmektedir. Kaynak dağılımı, sadece piyasa sisteminde ihtiyaçları karşılamak için mal ve hizmet sağlanması ile ilgili değil, yatırım ve tüketim malları arasında kaynakların dağılımı ile de alakalıdır (Arslan, 2012, 24; Özbilen, 2010: 107; Aktan, 2005: 27).

Gelir dağılımı, bir ülkede üretilen mal ve hizmetlerin toplumdaki kişiler arasında nasıl bölüştüğünü ifade etmektedir. Bu bölüşüm kişisel, faktörel, sektörel ve bölgesel olarak ele alınmaktadır (Pınar, 2010: 307).

Kamu harcamaları, gelir dağılımını eşitleyici ve uyumlaştırıcı yönde etkileyebilmektedir. Kamu harcamalarıyla gelirin yeniden dağılımını yapmaya çalışan devlet, artan oranlı vergi tarifesiyle elde etmiş olduğu geliri, çoğu kez düşük gelirli kişilere bedava olarak kamu hizmeti sunabilmekte ve belirli sosyal guruplara ayni (gıda, yakacak vb.) veya nakdi (kira ve çocuk yardımı vb.) transfer harcaması yaparak gerçekleştirebilmektedir. Bir kişinin gelir seviyesi üzerinde kamu gelir ve giderlerinin etkisini anlayabilmek için faydalandığı kamu hizmeti ile ödediği ya da yansıtabildiği verginin bilinmesi gerekmektedir. Burada önemli olan husus, kamu hizmetinden yararlanan düşük gelirli kişilerin, gelir dağılımlarını olumlu etkilemesi için ödemiş oldukları vergiden daha fazla hizmetin faydasından yararlanmış olmaları gerekmektedir.

Ancak bu şekilde gelir dağılımından olumlu etkilenmiş olacaklardır (Özbilen, 2010: 169; Aksoy, 2011: 116; Edizdoğan ve diğerleri, 2012: 99; Orhaner, 2000: 268; Kirmanoğlu, 2007: 207; Ulusoy, 2006: 315).

1.1.7.3. Kamu Harcamalarının Üretim Üzerindeki Etkileri

Devlet, bazen bazı malların üretimini ya da tüketimini artırmak için üretici firmalara ya da kişilere sübvansiyon verebilmektedir.

Devlet, üretici firmalara karşılıksız olarak yaptığı sübvansiyonlarla belirli malların fiyatını düşük tutarak kullanımını yaygınlaştırmak, ihracatı artırmak, bazı tarım üreticilerini korumak ve belli bölgelerde yatırımları teşvik etmek gibi çeşitli toplumsal ve ekonomik amaçlar güdebilmektedir (Uluatam, 2005: 248).

Bu bağlamda üretici firmalara verilen sübvansiyonlardan yararlanan firmalar, maliyetlerini düşürerek ve daha rekabetçi hale gelerek üretim artışına katkıda bulunmaları mümkündür.

Devlet, bazı malların tüketimini artırmak amacıyla tüketicilere yönelik olarak yaptığı sübvansiyonlarla da tüketim talebini artırmakta ve dolayısıyla da üretimin artmasını sağlamaktadır (Edizdoğan ve diğerleri, 2012: 98).

1.1.7.4. Kamu Harcamalarının Milli Gelir Üzerindeki Etkileri

Ekonomide milli gelir denge seviyesi, klasik iktisatçıların iddia ettiği gibi her zaman tam istihdam denge seviyesinde bulunmayabilir. Ekonomi bazen eksik istihdamda, bazen tam istihdamda, bazen de aşırı istihdamda dengeye gelebilmektedir. Devlet, yapacağı kamu harcamaları ile ekonominin arzu edilen tam istihdam denge seviyesini gerçekleştirmek için çaba sarf etmektedir.

1.1.7.4.1. Kamu Harcamalarının Çarpan Etkisi

Çarpan, gelirden bağımsız (otonom) yatırımlardaki bir artış ya da azalışın milli gelirde meydana getireceği değişiklikleri ifade eden bir katsayıdır (Ulusoy, 2006: 100). Çarpan, otonom yatırımların tüketim harcamalarına olan etkisini açıklamaktadır (Aksoy, 2011: 122).

Bir ekonomideki yatırımlar, otonom ve uyarılmış yatırımlar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Otonom yatırımlar, milli gelirdeki değişmelerden bağımsız olarak yapılan yatırımlardır. Uyarılmış yatırımlar ise milli gelirdeki değişikliklere bağlı olarak yapılan yatırımlardır (Aksoy, 2011: 118).

Çarpan etkisi, devlet tarafından yapılan harcama miktarına, harcamalar dolayısıyla gelir elde edenlerin bu geliri harcamasına ve marjinal tüketim eğilimine göre değişebilmektedir (Erdem ve diğerleri, 2012: 62).

Yatırım harcamalarında yapılacak bir artış, üretim faktörleri sahiplerinin (ücret, faiz, kar, rant) gelirini oluşturacaktır. Gelir elde eden kişiler bu gelirlerinin bir kısmını tüketecekler, bir kısmını ise tasarruf edeceklerdir. Gelir elde edenlerin gelirlerinin bir kısmını tüketim harcamalarında kullanmaları tüketim mallarına olan taleplerini artırmakta ve dolayısıyla bu malların üretimi artmakta ve üretim malları üretenlerin üretici firmaların da gelirlerini artırmaktadır. Böylece bu gelir-harcama akımı da milli gelir denge seviyesini yükseltmektedir (Aksoy, 2011: 119).

Devlet tarafından yapılan tüketim, yatırım ya da mal ve hizmet alımına yönelik harcamalar çarpan katsayısına bağlı olarak milli gelir denge seviyesini değiştirebilmektedir. Şayet ekonomi milli gelir denge seviyesinin altında ise yani eksik istihdam denge seviyesinde ise devlet harcamalarını artırarak milli gelir denge seviyesini tam istihdam denge seviyesine getirebilecektir.

Şayet ekonomi milli gelir denge seviyesinin üzerindeyse, diğer bir deyişle aşırı istihdam denge seviyesinde ise o zaman da kamu harcamaları azaltılarak milli gelir denge seviyesine ulaşılabilir.

1.1.7.4.2. Kamu Harcamalarının Hızlandıran Etkisi

Hızlandıran, tüketim harcamalarında meydana gelen değişikliğin yatırım malları talebinde meydana getirdiği değişikliklerdir. Hızlandıran, tüketim harcamalarının uyarılmış yatırımlar (dolayısıyla da milli gelir) üzerindeki etkisini göstermektedir (Muter ve diğerleri, 2006: 87-88).

Tüketim gelirin bir fonksiyonu olduğundan gelirden meydana gelecek bir artış, dayanıklı tüketim mallarına olan talebi artıracaktır. Söz konusu dayanıklı mallar stokların azalması suretiyle karşılanırsa bile bu malların tekrar üretimi gerekecektir. Hatta bu mallar, piyasada yeterli düzeyde bulunsada dahi stokların artması amacıyla da üretimde bulunulabilecektir. Dolayısıyla bu üretim artışı da milli gelirde bir artış sağlayacaktır (Erdem ve diğerleri, 2012: 65).

Yapılan açıklamalar doğrultusunda, gelirden bağımsız yatırımlardaki bir artış milli gelir seviyesini yükseltmekte, artan gelir dolayısıyla tüketim mallarına olan talep artmakta ve firmalar bu talep artışını karşılayıp gelirlerini yükseltmek için ya mevcut yatırımları ile üretime devam etmekte ya da yeni yatırım harcaması yaparak üretimde bulunmaktadır. Yapılan yatırım harcamaları işgücüne talebi de artırabilmektedir. Bu karşılıklı gelir-harcama etkileşiminin sonucunda milli gelir ve istihdam imkânları artmaktadır.

1.2. Türkiye’de Kamu Harcamalarının Sınıflandırılması ve Gelişimi

Kamu harcamalarının terminolojik izahatı yukarıda yapılmış olup, çalışmanın bu kısmında Türkiye’deki yansımaları ele alınıp, gelişimi ortaya konulmaya çalışılacaktır.

1.2.1. Kamu Harcamalarının Türkiye’deki Sınıflandırılması

Ülkemizde kamu harcamalarının sınıflandırılmasını, aşağıdaki şekilde beş dönemde incelemek mümkündür.

1. Dönem: Ülkemizde 1950 yılına kadar kamu harcamalarının sınıflandırılmasında organik sınıflandırma esas alınmıştır. Buna göre devlet teşkilatı içindeki idari birimler

(TBMM, Cumhurbaşkanlığı, Başbakanlık vb.) tek tek sıralanarak karşılıklarına ödenekleri yazılmış ve bu birimlerin toplam harcamaları gösterilmiş ama harcamaların dağılımı hakkında bilgi verilmemiştir (Bilici ve Bilici, 2011: 52; Eker, 2009: 110-111).

2. *Dönem:* 1950-1963 yılları arasında harcamaların sınıflandırılmasında yine organik sınıflandırma esas alınmış yalnızca yeni bir uygulama olarak her bir idari birimin harcamaları cari harcamalar ve yatırım harcamaları şeklinde ikiye ayrılarak bir sınıflandırma yapılmıştır (Erdem ve diğerleri, 2012: 56).

3. *Dönem:* 1964-1972 yıllarını kapsayan bu dönemde daha önceki uygulamaların ihtiyaçlara yeterince cevap verememesi nedeniyle kamu harcamalarının sınıflandırılmasında reform sayılabilecek ve bilimsel görüşlere de yer verilen bir sınıflandırma şekline geçilmiştir. Böylelikle harcamaların sınıflandırılmasında cari ve yatırım harcamaları ile sermaye teşkili ve transfer harcamaları olmak üzere üçlü bir sınıflandırma oluşturulmuştur. Ayrıca yatırım harcamaları da alt harcama kalemlerine ayrılmıştır (Eker, 2009: 111; Erdem ve diğerleri, 2012: 56).

4. *Dönem:* 1973-2004 dönemi, bütçeleme konusunda yeni bir döneme yani Program Bütçe Sistemi (PBS)'ne geçtiğimiz bir dönemdir. Bu dönemde yürürlükte olan organik sınıflandırmaya devam edilmiştir ancak organik sınıflandırma içindeki her bir idari birimin harcamaları programlara, alt programlara, faaliyet ya da projelere ayrılmıştır. Dolayısıyla her bir idari birim için oluşturulan program sınıflandırılması, kamu kesiminin kalkınma planları ve yıllık programlarda belirlenen hedeflere ulaşılabilmesinde ve kamu harcamalarının ekonomideki etkilerinin değerlendirilmesinde fayda sağlamıştır (Bilici ve Bilici, 2011: 52; Eker, 2009: 112-112).

PBS uygulamasında, hangi hizmetlere öncelik verilmesinin uygun olacağı ve bu hizmetlerin ekonomik ve sosyal fayda-maliyetlerinin ne olacağı konusu analiz edilmektedir. Diğer bir deyişle hangi kamu hizmetinin niye tercih edildiğinin gerekçeleri ortaya konulmaktadır. Bu bağlamda kaynak israfının önlenerek belirlenen hedeflere dengeli bir şekilde ulaşılması hedeflenmektedir (Mutluer ve diğerleri, 2010: 344; Demircan, 2005: 65).

Bu dönemde PBS uygulamasıyla, kamu hizmetlerini gerçekleştirmek için yapılan kamu harcamalarının en yüksek faydayı sağlaması ya da belirlenen bir faydaya ulaşmak için en düşük kamu harcaması yapılarak en yüksek faydanın elde edilmesi hedeflenmektedir (Erdem ve diğerleri, 2012: 56).

PBS uygulamasında, sınıflandırma özelliğini kaybetmiş ve bunun sonucunda ülkenin ekonomik ve idari gelişmesi izlenememiş ayrıca kodlama ve sınıflandırma standartları korunamadığından mali mevzuat oluşturulamamıştır (http://www.bumko.gov.tr/proje/proje1/abs_giris.html).

Ayrıca yeterli düzeyde organik sınıflandırma yapılmadığından, harcamalar analize uygun olmadığından, harcama kodları uluslar arası karşılaştırmalara imkân vermediğinden ve sistem uygulama imkânı bulamadığından fonksiyonel sınıflandırma eksikliğini giderebilmek için analitik bütçe çalışmalarına başlanmıştır (Eker, 2009: 341; Dayar ve Bakırtaş, 2004: 3).

5. *Dönem*: 2004 yılından günümüze kadar geçen bu dönemde, mali saydamlığı sağlamak amacıyla kamu idare bütçelerinin, uluslar arası standartlarla uyumlu olacak şekilde Uluslararası Para Fonu (IMF) tarafından hazırlanan Devlet Mali İstatistikleri ve Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin kullandığı ESA 95 standartlarına göre oluşturulan ve harcama ile borç vermenin kurumsal, fonksiyonel, finansman ve ekonomik sınıflandırmaya tabi tutulduğu yeni bir bütçe sınıflandırılmasına yani Analitik Bütçe sınıflandırılmasına geçildiği dönemdir (Acar, 2007: 147; Mutluer ve diğerleri, 2010: 121-122).

Çağdaş kamu maliye yönetiminin önem verdiği mali saydamlık ve hesap verme sorumluluğu, kamu disiplininin sağlanmasında ve ulusal ve uluslararası kamu mali sistemine olan güvenin tesis edilmesinde önem arz etmektedir (Karakaş, 2005: 291).

Ayrıntılı bir harcama ve gelir sınıflandırmasına dayanan analitik bütçe sınıflandırılması 2003 mali yılında genel bütçeye dâhil daireler ve katma bütçeli idarelerde, 2006 yılından itibaren de tüm devlet kurumlarında uygulanmıştır (Eker, 2009: 341; Dayar ve Bakırtaş, 2004: 4).

Analitik bütçe, çözümlemeye dayalı detaylı bir sınıflandırma şekli olup, program sorumlularını tespit eden, program bütçede uygulama alanı bulamayan fonksiyonel sınıflandırmayı da kapsayan, ölçmeye ve uygulamaya imkân veren ve uluslar arası karşılaştırmalara uygun özelliklere sahiptir (Dayar ve Esenkar, 2008: 265).

Bu bağlamda 2006 yılından itibaren ülkemizde mali yönetim sisteminin yeniden yapılandırılması amacıyla uygulamaya konan 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile kaynakların ekonomik, etkin ve etkili kullanılması amaçlanmış ve bu doğrultuda stratejik planlamaya dayalı performans bütçe uygulamalarına geçilme çalışmalarının başlatıldığı ve günümüze kadar geçerli olan dönemi kapsamaktadır. Bu bağlamda hesap verme sorumluluğunun ve mali saydamlığın sağlanması da gerçekleştirilmiştir (Yılmaz ve Tosun, 2010: 6; Yenice, 2006: 123; Eker, 2009: 112).

1.2.2. Türkiye’de Kamu Harcamalarının Gelişimi (1990-2012)

Türkiye’de 1990 yılından sonra kamu harcamalarının gelişimini açıklamaya çalıştığımız bu kısımda veriler, 2000 yılına kadar Konsolide Bütçe Harcamalarından, 2000 yılından sonra da Merkezi Yönetim Bütçe Gerçekleşmelerinden oluşmuştur.

1990 yılında çıkan Körfez Savaşı, 1991 yılında ise Türkiye’de yapılacak erken genel seçimler nedeniyle bir yandan destekleme alımları genişletilmiş, diğer yandan yükseltelen ücretler, kamu harcamalarını yükseltici bir etkide bulunmuştur (Karluk, 2006: 66). Dolayısıyla toplam kamu harcamaları 1991 yılında %94 oranında bir değişim göstererek yükselme eğilimine girmiştir (Grafik 1).

Öte yandan 1993 yılının ortalarından sonra hem borç yükünü hafifletebilmek, hem de ödemeleri daha uzun vadeye yayabilmek için faiz indirimine gidilmiştir. Fakat bu hedefe tümüyle ulaşılamamış ve bütçe harcamalarındaki faiz maliyeti yükselmiştir. Ayrıca personel harcamalarında öngörülenin üzerinde yapılan artışlar da toplam kamu harcamalarını yükseltmiştir (MÜSİAD, 1994: 17).

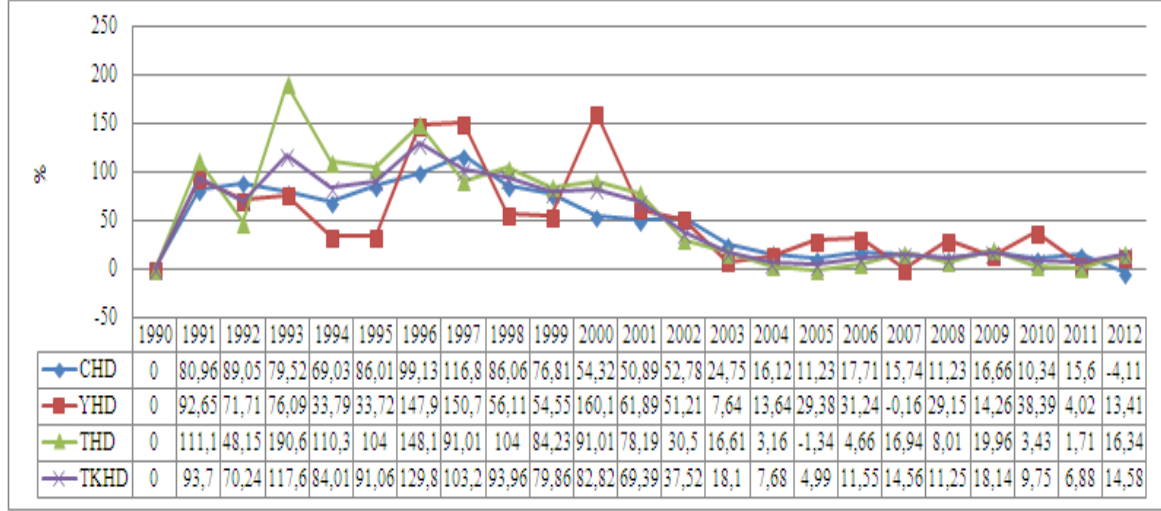
Bu bağlamda 1993 yılında kamu kesimi açığı yüksek seviyelere ulaşmış, yerel seçimler nedeniyle açık büyümüş ve açığın finansmanında büyük ölçüde kısa vadeli avans

kullanıldığından faiz maliyetleri yükselmiştir (TÜSİAD, 1995: 35). Yaşanan bu gelişmelere bağlı olarak; 1993 ve 1994 yıllarında transfer harcamalarının GSYİH'ye oranı, %9 civarında gerçekleşerek yükselme eğilimine girerken, 1993 yılında toplam kamu harcamaları bir önceki yıla göre %118 oranında değişim göstererek yükselmiştir (Grafik 1).

Öte yandan kamu harcamalarında disiplin ve tasarruf sağlamayı amaçlayan 5 Nisan Kararları sonucunda 1994 yılında kamu harcamaları bir önceki yıla göre %84.01 oranında değişim göstererek azalmıştır. Bu yılda yatırım harcamaları bir önceki yıla göre %34 oranında değişim göstererek en büyük kısıntı bu harcama kaleminde görülmüştür (Grafik 1).

Nitekim 1995 yılının ilk dokuz ayında yapısal önlemlerin uygulamaya konulması ile bütçe hedefleri tutturulmuştur. Buna karşılık bir yandan SGK açıklarında meydana gelen artış, bu kuruluşlara yapılacak transferleri artırırken, diğer yandan yılın son çeyreğinde faiz harcamalarındaki artış transfer harcamalarını artırmıştır. Ayrıca alınan erken seçim kararları, başta personel harcamaları olmak üzere harcamalardaki artış cari harcamalarda da bir artışın yaşanmasına sebep olmuştur (TÜSİAD, 1996: 35-36). Bu bağlamda 1995 yılında personel harcamalarına bağlı olarak cari harcama kalemi bir önceki yıla göre %86 oranında artarak, toplam kamu harcamalarını bir önceki yıla göre %91 oranında artmasına neden olmuştur (Grafik 1).

Grafik 1: Türkiye’de Cari Fiyatlarla Kamu Harcamalarının Bir Önceki Yıla Göre Değişimi (%)

CHD: Cari Harcamalardaki Değişim (%), **YHD:** Yatırım Harcamalarındaki Değişim (%), **THD:** Transfer Harcamalarındaki Değişim (%), **TKHD:** Toplam Kamu Harcamalarındaki Değişim (%).

Kaynak: BÜMKO, Ekonomik Göstergeler (2) tablosundan yararlanılarak hazırlanmıştır.

1996 yılında uygulanan genişletici para ve maliye politikaları, kamu personeli maaşlarındaki düzenlemeler, iç ve dış borç faiz ödemeleri, savunma ve güvenlik harcamalarındaki artış ve SGK'lara yapılan transfer harcamaları kamu harcamalarını artırıcı bir etkide bulunmuştur (MÜSİAD, 1997: 13). Bu bağlamda cari harcamalarda ve yatırım harcamalarında artış görülmüştür. Fakat bu yılda en büyük artış, bir önceki yıla göre %148 oranında değişim göstererek artış gösteren yatırım harcamalarında görülmüş ve toplam kamu harcamalarını artırmıştır (Grafik 1). Dolayısıyla toplam kamu harcamalarının GSYİH'ye oranı 1995 yılında %17 iken, 1996 yılında %20 oranında gerçekleşmiştir.

1997 yılı Konsolide Bütçesi'nin temel özelliği *denk bütçe* yapıldığına ilişkin açıklamalar olmuştur. Bu bağlamda yılın ilk altı aylık döneminde denk bütçe hedefini sağlamak için kamu harcamalarının disiplin altına alınmaya, kamu borçlanma ihtiyacının ve borçlanma maliyetinin azaltılmaya çalışıldığı bir dönem olmuştur. Diğer taraftan özelleştirme ve kamuya ait gayrimenkullerin satışı ile bütçe gelirleri artırılmaya çalışılmıştır. Bu dönemde vergi gelirleri istenilen düzeyde artış gösterirken, vergi dışı normal gelirlerde istenilen artış sağlanamamıştır. Yılın ikinci altı aylık döneminde değişen hükümet genişletici maliye ve para politikası uygulamıştır (MÜSİAD, 1998: 13-15).

Bu bağlamda 1997 yılının Temmuz ayında güvenoyu alan hükümet, kamu çalışanlarının maaş ve ücretlerine %35 oranında bir artış yapacağı kararını uygulamaya koymuştur (Tokgöz, 1999'dan aktaran: Yıldız, 2001: 98). Bu doğrultuda cari harcamalar, bir önceki yıla göre %117 oranında değişim göstererek artmıştır. Ayrıca bu yılda yatırım harcamalarında büyük miktarda değişim yaşanmazken, yılın ilk döneminde kamu borçlanma ihtiyacının ve faiz maliyetinin azaltılması için uygulanan politikalar sayesinde transfer harcamaları, bir önceki yıla göre %91 oranında değişim göstererek azalmıştır. Transfer harcamalarındaki bu azalış, toplam kamu harcamalarının bir önceki yıla göre %103 oranında değişim göstererek düşmesine neden olmuştur (Grafik 1).

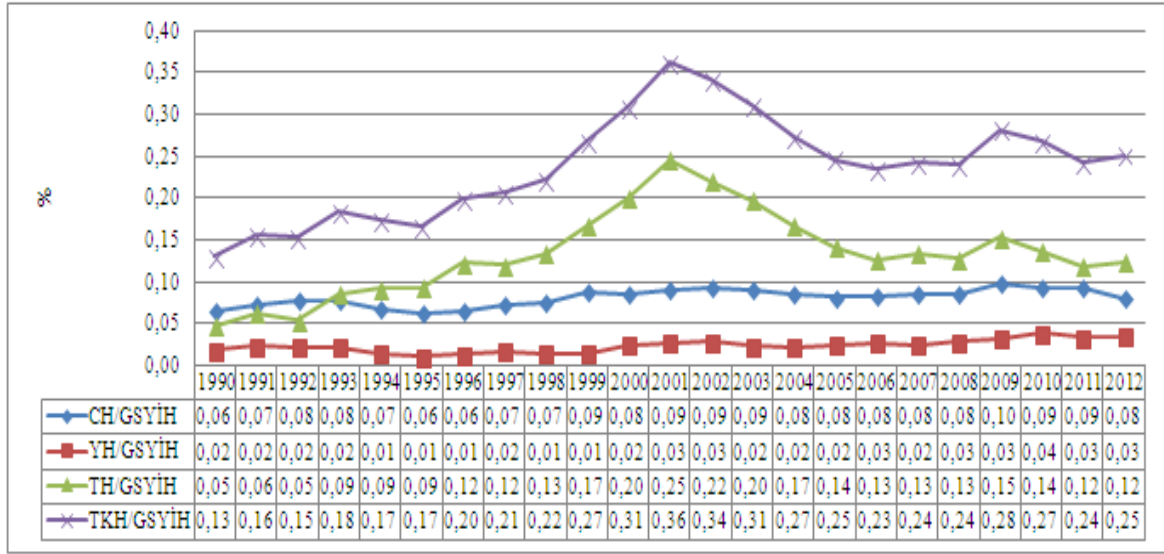
1998 yılında yüksek maliyetlerle yapılan iç borçlanma, faiz ödemelerini artırıcı bir etkiye bulunmuştur. İç borç faiz ödemeleri bu yılın ilk onbir ayında %215 civarında bir artış gösterirken, dış borç faiz ödemeleri %85'lik bir artış göstermiştir. Ayrıca SGK açıkları da bütçe üzerinde ciddi yükler oluşturmuş ve bu kurumlara yapılan transferler bütçe gelirlerinin %13'üne, vergi gelirlerinin de %17'sine ulaşmıştır (MÜSİAD, 1999: 10). Bu doğrultuda transfer harcamaları bir önceki yıla göre %104 oranında değişim göstererek artarken, cari ve yatırım harcamaları düşmüştür (Grafik 1).

1999 yılının ikinci çeyreğinde erken seçim nedeniyle para ve maliye politikaları gevşetilmiş, Ağustos ayında yaşanan Marmara Depremi de kamu harcamalarını artırıcı etkiye bulunarak faiz oranları üzerinde yukarı yönlü bir baskı oluştursa da Merkez Bankası'nın uyumlu politikaları sayesinde faiz oranları dengeli bir seyir izleyerek üçüncü çeyrekte kontrol altına alınmıştır. 1999 yılının ikinci yarısında koalisyon hükümetinin hızla almış olduğu reform kararları kamu harcamaları üzerinde etkili olmuştur (TÜSİAD, 2000: 14-16). Bu bağlamda yatırım harcamaları genel olarak değişmezken, cari ve transfer harcamaları bir önceki yıla göre sırasıyla %77 ve %84 oranında değişim göstererek azalmıştır (Grafik 1).

Diğer taraftan 1999 yılının Aralık ayında hükümet, IMF'den sağlanacak dört milyar dolarlık kaynak sağlamak için yapılan stand-by anlaşması çerçevesinde verilen niyet mektubunda kamu harcamalarına disiplin getirileceği belirtmiştir. Ayrıca niyet mektubunda 2000 yılında cari harcama kalemlerinden olan personel harcamalarında yapılacak kısıntılarla GSMH'nin %0.3'ü kadar bir tasarruf sağlanacağı belirtilmiştir

(Yıldız, 2001: 100). Bu doğrultuda 2000 yılında cari harcamaların GSYİH'ye oranı bir önceki yıla göre %9'dan %8'e düşmüştür (Grafik 2). 2000 yılında yatırım harcamalarının bir önceki yıla göre %160 oranında artmasında yaşanan depremin etkili olduğunu söylemek mümkündür.

Grafik 2: Türkiye’de Cari Fiyatlarla Kamu Harcamaları/GSYİH Oranları (%)

Kaynak: BÜMKO, Ekonomik Göstergeler (2) tablosundan yararlanılarak yapılmıştır.

2000 yılı Kasım, 2001 yılı Şubat ayında meydana gelen krizler, borç stokunu artırarak kamu kesimi genel dengesi üzerinde olumsuz bir etkide bulunmuştur. Bu doğrultuda 2001 yılında bir yandan kamu harcamalarında etkinliği ve şeffaflığı sağlayacak yapısal reformlara, diğer yandan faiz dışı harcamalarda kısıntıya gidilmiştir (TCMB, 2001: 33). Yaşanan krizlerden sonra *Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı* uygulamaya konulmuştur. Bu bağlamda uygulanan sıkı maliye politikaları sayesinde 2001 yılında cari, yatırım, transfer ve toplam kamu harcamalarında bir önceki yıla göre değişim sırasıyla %51, %62, %78 ve %69 oranında gerçekleşerek düşme eğilimine girmiştir (Grafik 1). Bununla birlikte toplam kamu harcamalarının GSYİH'ye oranının %31'den %36'ya çıkması (Grafik 2), iç borç faizlerinin artmasından kaynaklanmıştır (TCMB, 2001: 38).

2002 yılında da maliye politikalarının temel hedefi borç stokunun sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla gelirleri artırıcı, harcamaları kısıtıcı tedbirlere devam

edilmiştir (Maliye Bakanlığı, 2003: 73). 2002 yılının ilk dört ayında uygulanmakta olan Programın hem kararlılıkla sürdürülmesi, hem de IMF tarafından da ek kaynakla desteklenmesi Programa olan güveni artırmıştır. Diğer taraftan Programa duyulan güven, iç borcun sürdürülebilirliği kaygılarını ortadan kaldırmıştır. Bu doğrultuda hazine iç borçlanma faiz oranları yaklaşık 20 puan düşmüştür (TCMB, 2002: 15).

Yaşanan olumlu gelişmelere bağlı olarak transfer harcamaları azalmış, bu azalışta özellikle faiz maliyetlerindeki düşüş etkili olmuştur. Bu bağlamda 2002 yılında transfer harcamaları bir önceki yıla göre %31 oranında değişim göstererek azalma eğilimine girmiştir (Grafik 1). Harcamalar içinde önemli bir paya sahip olan transfer harcamalarındaki düşüşe de bağlı olarak toplam kamu harcamalarının GSYİH'ye oranı 2001 yılında %36 iken, 2002 yılında %34'e düşmüştür (Grafik 2).

Öte yandan 2002-2005 yılları arasında *örtük enflasyon* hedeflemesine geçilerek para politikası olarak *enflasyon hedeflemesi* kullanılmıştır. Ayrıca 2002 yılında kurlarda yakalanan denge bir yandan Programa güveni yükseltirken, diğer yandan dış borç faiz maliyetlerinin aşağıya çekilmesine sebep olmuştur. Her ne kadar 2004 yıllarında yaşanan petrol ve hammadde fiyatlarındaki yükseliş, uluslararası tarım ürün fiyatlarındaki yükseliş kurlar üzerinde baskı oluştursa da Programa duyulan güven sayesinde kurların oynaklığını azaltmıştır. Yaşanan bu olumlu gelişmeler doğrultusunda 2001 yılından toplam kamu harcamalarının GSYİH'ye oranı gittikçe azalma eğilimine girmiştir (Grafik 2).

Diğer yandan kamu harcamalarının disiplin altında tutulması ve uygulanan sıkı para politikaları sayesinde azalan bütçe açıkları faiz oranlarını düşürmüş ve transfer harcamalarının içinde büyük bir paya sahip olan bu kalemdaki azalış toplam kamu harcamalarının azalmasına neden olmuştur. Grafik 1'den de görüleceği üzere uygulanan Programdan sonra transfer harcamalarındaki düşüş toplam kamu harcamalarının da düşme eğilimine girmesine neden olmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ENFLASYON TANIMI, ÇEŞİTLERİ, ÖLÇÜMÜ, ETKİLERİ VE TÜRKİYEDE'Kİ TARİHSEL GELİŞİMİ

Bir ekonomide, ekonomik istikrarın gerçekleşmesi için fiyat istikrarının ve tam istihdamın birlikte sağlanması gerekmektedir. Bununla birlikte; istikrarlı bir ekonomik kalkınma ve büyüme aracılığıyla toplumsal refahın yükseltilmesi maliye politikasının temel amaçları arasında yer almaktadır. Fakat istikrarlı bir fiyat düzeyinde tam istihdamın sağlanması ve bunun neticesinde ekonomik kalkınma ve büyümeyi eş anlamlı olarak gerçekleştirmek genellikle mümkün değildir.

Ekonomik kalkınma ve büyüme hızının artması sonucunda fiyatlar genel seviyesinin yükselmesi ekonomilerde arzu edilmeyeceği gibi, talep yetersizliğinden dolayı fiyatlar genel seviyesinin ve bununla birlikte ekonomik kalkınma ve büyüme hızının düşerek istihdam seviyesinin azalması da arzu edilmemektedir.

Bir ekonomide kalkınma ve büyümenin gerçekleşmesi sonucunda gelir seviyesi yükselen kişiler, tüketim kalıplarını değiştirebilmekte ve buna bağlı olarak artan talepleri kısa dönemde mevcut üretim düzeyi ile karşılanamadığı takdirde fiyatlar genel seviyesi yükselebilmektedir.

2.1. Enflasyonun Tanımı

Enflasyon hakkında çeşitli tanımlar yapılmakla birlikte genel kabul görmüş birkaç tanımı aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür.

Enflasyon, “*Cari fiyat düzeyinde toplam talebin toplam arzdan daha fazla olması nedeniyle fiyatlar genel seviyesinin yükselmeye başlaması ve paranın sürekli değer kaybetme sürecidir*” (Parasız, 2006: 415; Yıldırım ve Karaman: 2003: 323).

Buradaki tanımı biraz daha açmak gerekirse tek tek fiyat artışlarının enflasyon sayılmayacağı, enflasyondan bahsedebilmek için piyasada alım satım konu olan ürün ve hizmetlerin belirli bir ay veya yıldaki ortalama fiyatlarını gösteren fiyatlar genel seviyesinin (TÜİK, 2008: 1) sürekli ve hissedilir bir şekilde artış göstermesi gerekmektedir. Dolayısıyla bir ya da birkaç ürünün fiyatındaki artışlar enflasyon olarak değerlendirilemeyeceği gibi, bütün ürünlerin fiyatlarının bir kere artış göstermesi de enflasyon değildir (Eğilmez ve Kumcu: 2002: 113; Aydoğan, 2004: 92; Alkin, 2008: 251).

Enflasyon hakkındaki bir başka tanım da, *“Para hacmindeki bir artışın mal ve hizmet arzındaki artışı aşmasıdır. Dolayısıyla enflasyon çok sayıda paranın az sayıda mal ve hizmetin peşinde koşmasından doğar”* (Kılıçbay, 1991: 10). Bu tanımı biraz daha ayrıntılı hale getirirsek; ekonomideki parasal genişleme neticesinde geliri artan kişiler bu geliri ya harcayacaklar ya da tasarruf edeceklerdir. Burada enflasyonun ortaya çıkabilmesi için kişilerin nakdi harcamalarının dolayısıyla da ürün ve hizmetlere olan taleplerindeki artış hızının mevcut arz seviyesindeki artış hızından yüksek olması halinde fiyatlar genel seviyesi yükselecektir. Bunun sonucunda ise kişiler, daha çok para ile ürün ve hizmet satın almak zorunda kalacaklardır.

2.2. Enflasyonun Çeşitleri

Bir ekonomide istikrarsızlık hallerinden biri olan enflasyonun ortaya çıkış nedenleri her ülkenin ekonomik ve sosyal yapısından kaynaklı olarak farklılıklar arz edebilmektedir.

Bazen parasal genişleme (kamu açıklarının finansmanı, emisyon vb.) ya da artan kamu harcamaları (reel harcamalar vb.) ekonomide ek talep oluşturarak enflasyona sebebiyet verebileceği gibi, bazen de üretici birimlerin kullanmış oldukları girdi maliyetlerindeki (petrol fiyatları ve diğer enerji kaynaklarındaki yükselmeler vb.) ya da işgücü maliyetlerinin artışından kaynaklı nedenler (sendikal baskılar vb.) de fiyatlar genel seviyesini yükseltici etkiye bulunmaktadır.

Şayet enflasyonun ileride düşmeyeceği yönündeki bekleyişler ekonomide yaygınlaşırsa, ekonomideki üretici ve tüketici birimler kararlarını enflasyona göre şekillendireceklerdir. İşçiler gelirlerini enflasyona karşı korumak için daha yüksek ücret

talep ederken, firmalar da gelecekte fiyat artışlarını bekler hale gelerek işçi ve mamul mal maliyetlerini göz önünde bulundurarak ürünlerini daha yüksek fiyatlardan piyasaya sunabilecekler ve böylelikle enflasyon kendi kendini besler hale gelebilecektir.

Talep enflasyonunu ile mücadelede uygulanacak sıkı para ve maliye politikaları neticesinde yükselen faiz oranları maliyet enflasyonunu artırmakta, maliyet enflasyonu ile mücadelede düşük faiz politikası uygulamaları ile yatırımlar artsa dahi tasarruflar azalmakta ve düşük faiz tüketimi artırarak tekrar talep artışı oluşturmakta ve talep enflasyonuna neden olmaktadır.

Ayrıca talep enflasyonunu engelleyebilmek için uygulanan sıkı para ve maliye politikası sonucunda artan faizler ülkeye sıcak para girişine neden olmakta, bu durum ise yerli paranın aşırı değerlenmesine yol açarak reel kurları düşürmekte, özel sektörün ihracat gelirleri azalmakta ve bunun sonucunda da dış ticaret açıkları artmaktadır. Artan dış ticaret açıkları ise olası devalüasyon beklentisi ile birlikte tekrar kurları artırmakta ve ithal edilen girdi maliyetlerindeki artış ile birlikte ekonomide enflasyonist baskılar artmaktadır.

Bu bağlamda fiyatlar genel seviyesindeki yükselmenin hangi nedenlerle ortaya çıktığının bilinmesi, fiyat yükselişlerinin sonucunda ortaya çıkabilecek istikrarsızlıkları önlemek için uygulanacak harcama ve vergi politikalarını belirleme açısından önem arz etmektedir.

2.2.1. Talep Enflasyonu

Talep enflasyonu, artan para arzının piyasada bir talep oluşturması sonucunda tüketim harcamalarının artması ve bu tüketimin arz tarafından karşılanamaması halinde ortaya çıkan enflasyon çeşididir (www.tcmb.gov.tr. , 10.01.2012).

Bu durumda arz-talep dengesinde talep lehine bir gelişme mevcut olup bu fazlalık arz tarafından karşılanamadığından, talep fazlalığından yararlanan satıcılar satış fiyatlarını yükseltecekler ve alıcılar da piyasaya sunulan ürün ya da hizmeti daha pahalıya almak durumunda kalacaklardır. Diğer bir deyişle talep enflasyonu, kişisel tüketim harcamaları,

yatırım harcamaları, kamu harcamaları ve net ihracattan oluşan toplam harcamalardaki artıştan kaynaklanmaktadır (Karakayalı, 2005: 382; Ertek, 2008: 121).

Aşağıda özetlemeye çalıştığımız nedenlerle artan talep, arz tarafından karşılanamazsa fiyatlar genel seviyesinde artışlar görülecektir. Bunlar (Karakaya, 2005: 382-383):

- Kamu harcamalarının, devletin menkul ve gayrimenkul mallarının kiralanmasından veya satışından elde ettiği gelirleri ile ya da olağan gelir türü olan vergi gelirlerinin haricindeki gelirleriyle finanse edilmesi halinde,
- Banka kredilerinin genişlemesinden dolayı özel yatırım harcamalarındaki artış halinde,
- Dış ödemeler bilançosunun fazlalığından doğan gelir artışları halinde,
- Toplam yatırımların toplam tasarrufları aşmış olması halinde gerçekleşmektedir.

Şayet ekonomi tam istihdamda ya da tam istihdama yakın bir seviyede ise, artan talep hem fiyat düzeyini, hem de reel Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (GSYİH)'yı artıracaktır. Fakat tam istihdam denge seviyesine yakın bir noktada arz eğrisi dikey eksene daha dik olduğundan talep artışı fiyat düzeyini GSYİH'dan daha fazla artıracaktır (Ertek, 2008, 121). Bu durumda firmalar, artan talebi karşılayıp karlarını artırabilmek için üretimlerini artırma yoluna gideceklerdir.

Kılıçbay (1991), çalışmasında para hacmi ya da para stoklarının dolaşım hızında meydana gelen artışların neticesinde oluşan nakdi taleplerin, firmaların ürün ve hizmet arzlarını da artırmaya sevk ettiğini belirtmektedir. Bu bağlamda nakdi talep artışlarına bağlı olarak artan talebi karşılamak amacıyla firmaların daha çok hammadde ve emek talep ettiklerini, büyüyen üretim hacminden dolayı daha çok nakde ihtiyaçlarının olduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla firmaların nakit ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kişi ve kuruluşlara hisse senedi ve tahvil sattığını, böylelikle atıl fonların harekete geçtiğini ya da ticari bankalardan borçlanma yoluna gidebileceklerini ve böylelikle kredi ya da para arzını artırdığını ve artan para arzının talebi daha da artıracığını belirtmektedir.

Bu nedenle, tam istihdam denge seviyesinde mal ve hizmet talebindeki artış, başta emek olmak üzere diğer üretim faktörlerinin de talebini artıracak ve nominal ücretler ile diğer üretim faktörlerinin fiyat artışları üretim maliyetlerini artıracaktır.

Üretim maliyetlerindeki bu artış ise kısa dönem arz eğrisini sola kaydırarak fiyatların artmasına yol açarken, artan fiyatlar da kamunun personeline daha fazla kaynak ayırma baskısına neden olacaktır. Dolayısıyla artan talep, fiyatlar genel seviyesini artırmakta ve bunun sonucunda maliyetler artmakta ve maliyet artışları kısa dönem arz eğrisini sola kaydırmakta ve tekrar fiyatlar artmaktadır (Ertek, 2008: 121; Parasız, 2006: 418).

2.2.2. Maliyet Enflasyonu

Firmaların üretmiş oldukları mal ve hizmetlerin fiyatları piyasada oluşacak arz ve talebe göre şekillenirken, aynı zamanda üretim faktörlerinin (emek, sermaye, doğal kaynaklar ve müteşebbis) üretimden aldıkları paylardaki fiyat artışları da üretim maliyetlerini artırarak fiyatlar genel seviyesinin yükselmesine neden olabilmektedir.

İşte, üretim için kullanılan girdilerin özellikle petrol gibi temel hammadde kaynaklarının ya da ücretlerin fiyatlarının yükselmesi ile ortaya çıkan arz şoklarının fiyatlar genel seviyesini yükseltmesi sonucu ortaya çıkan bu enflasyon türüne maliyet enflasyonu denilmektedir (Yıldırım ve Karaman, 2003: 324).

Talep enflasyonunda GSMH’da artış meydana gelirken, maliyet enflasyonunda azalış meydana gelmektedir (Tunca, 2005: 261).

Maliyet enflasyonunun başlıca nedenleri; ücretlerdeki artışlar, girişimcilerin karlarını yükseltme istekleri, dolaylı vergiler, yüksek faiz oranları, döviz kuru artışı, iklim şartları ve doğal afetler ve yurtdışı hammadde şokları ile aşırı istihdam nedeniyle emek verimliliğindeki düşüşlerden kaynaklanmaktadır (Karakayalı, 2005: 384; Ulusoy, 2006: 194-195; Erilli ve diğerleri: 2012: 245).

Üretimde ve piyasada canlılık varsa bu canlılığa bağlı olarak işverenin kârı da yükselebilecektir. Eğer diğer firmalar, işçilere daha fazla imkânlar sağlıyorsa, işletmenin saygınlığını yitirme endişesi ya da grev tehditleri varsa ücret artışı talebi olumlu karşılanacaktır. Ayrıca sendikaların ücret artışı konusunda baskılarına bağlı olarak da yükselen ücretler, maliyetlerin artmasına neden olacaktır. Firmalar kârlarının azalmasını istemeyeceklerinden, bu maliyet artışlarını ürettikleri mal ve hizmetlere yansıtacaklar ve bunun sonucunda da fiyatlar genel seviyesi yükselecektir (Ulusoy, 2006: 194; Karakayalı, 2005: 385).

Vergiler de maliyetleri artıran bir unsurdur. Vergilerdeki bir artış, kişilerin kullanılabılır gelirlerini azalttığından, kârını azaltmak istemeyen firmalar vergilerin artan nispeti oranında bu artışı üretmiş oldukları ürünlere yansıtmaya çalışacaklar ve bunun sonucunda da ürettikleri ya da sundukları mal ve hizmetlerin fiyatlarında bir yükselme görülecektir. Özellikle dolaylı vergilerin yansıtılabilme imkânı daha yüksek olduğundan bu vergiler, fiyatlar genel seviyesinin yükselmesine yol açabilecektir.

Firmalar, genellikle sermayelerini ticari bankalardan borçlanma yoluyla sağladıklarından faiz oranlarındaki artış, üretim maliyetlerinin yükselmesine neden olacaktır.

Şayet firmalar aramalı olarak dışarıya bağımlı iseler ya da ürettikleri ürünlerin hammaddesini dışarıdan ithal ediyor iseler, döviz kurundaki artış da üretim maliyetlerinin artmasına yol açacaktır.

Aynı şekilde kötü hava şartları ya da doğal afetler de üretimin azalmasına sebebiyet verebilmekte ve bunun neticesinde azalan arz, fiyatlar genel seviyesinin yükselmesine neden olabilmektedir. Özellikle kötü hava şartları nedeniyle tarımsal ürünlerdeki azalışlar bu ürünleri kullanarak işleyen firmaların maliyetlerini artırmaktadır.

Ayrıca yurtdışı hammadde şoklarından kaynaklanan artışlar (petrol ve diğer enerji kaynakları vb.) maliyet enflasyonuna yol açabilmektedir. Aşırı istihdam nedeniyle ücretlerdeki artış, ürün verimliliğindeki artıştan daha yüksekse bu durum da maliyetleri artırıcı bir rol oynamaktadır.

Türk (2001), Türkiye’de planlı dönemde ücret artışlarının verimlilikteki artıştan daha az olması hükme bağlandığını fakat toplu sözleşmeler döneminde ücretlerdeki artışın verimlilik artışından daha yüksek gerçekleştiğini ve bu durumun fiyatlar genel seviyesinin yükselmesine neden olduğunu belirtmiştir.

2.2.3. Yapısal Enflasyon

Genellikle gelişmekte olan ülkelerin yapısal sorunlarından ve darboğazlardan kaynaklanan bu enflasyon türünde ekonomide talep artışı olsa dahi bazı durumlarda arz artmayabilmektedir.

Uysal (2007), üretimde kullanılan hammaddeler, ithal girdiler, işgücü ve toprağın ekonomide enflasyonist baskıları artıran girdiler olduğunu ifade etmiştir. Özellikle ekonomide görülen enerji, hammadde, teknolojik bilgi ve kalifiye eleman yetersizliğinden dolayı ortaya çıkan darboğazların sonucunda üretim artmamakta ve bununla birlikte fiyatlar genel seviyesinin yükselmesi olayına yapısal enflasyon adı verilmektedir (Önder, 2007: 110; Dinler, 2011:476).

Ayrıca bu ülkelerde hızlı nüfus artışı yaşanmakta ve tarımsal üretimin genellikle küçük ölçekli işletmelerce gerçekleştirilmesi ve yenilikçi teknolojiyi kullanamadıklarından tarımsal ürün arzı, talebi karşılayamamakta ve böylece de fiyatlar genel seviyesi yükselmektedir. Bununla birlikte gelişmekte olan ülkelerde görülen hızlı nüfus artışına bağlı olarak görülen hızlı kentleşme, toplumun tüketim alışkanlıklarını değiştirmekte ve değişik mallara olan talep artışı yeterince gelişmemiş sanayi tarafından karşılanamamakta ve bunun sonucunda da fiyatlar genel seviyesi yükselebilmektedir (Dinler, 2011: 476).

Yine bu ülkelerde tarımsal ürün taban fiyatları piyasada arz ve talebe göre değil, devletin sosyal ya da politik hedefleri doğrultusunda belirlendiğinden bu tür uygulamalar da fiyatlar genel seviyesini yükseltici etkide bulunmaktadır (Ulusoy, 2006: 196).

2.2.4. Beklenti Enflasyonu

Bir ekonomide enflasyon başladığı takdirde, fiyat yükselişlerinden zarar görenler gelirlerini artırmaya çalışacaklardır. Bu durumda enflasyonun olumsuz etkilerinden korunabilme imkânlarına sahip olanlar, gelecekteki fiyat artışlarını da tahmin ederek bu artışları ürettikleri ya da sattıkları ürünün veya sundukları hizmetin maliyetine yansıtmakta ve bu durum da fiyatlar genel seviyesini yükseltici etkide bulunmaktadır (Dinler, 2011:475).

Aynı şekilde ekonomideki işçiler de gelecekte enflasyonu bekler hale geldiklerinde enflasyon nedeniyle kayıplarını telafi etmek amacıyla gelecekteki ücretlerini fiyat endekslerine bağlama yöntemini seçebileceklerdir (Tunca, 2005: 250). Bu bağlamda firmalar da ücret artışını göz önünde bulundurarak üretimlerinde ücret artış maliyetlerini de ürettikleri ürünlere yansıtacaklar ve böylelikle fiyatlar genel seviyesinde yükselmeler görülecektir.

Bankalar ise enflasyon beklentisiyle mevduata daha yüksek faiz vermekle birlikte, firmalara verecekleri krediler için de yüksek faiz talep etmekte ve bunun sonucunda da faiz oranları artmaktadır. Hem ücretlerin, hem de faiz oranlarının artması firmaların üretim maliyetlerinin artmasına yol açmaktadır (Ertek, 2008: 123). Kârlarını azaltmak istemeyen üretici kesimler de maliyet artışlarını ürettikleri ürünlere yansıtacaklar ve bu durum da doğal olarak fiyatlar genel seviyesini yükseltici etkide bulunacaktır.

Ayrıca enflasyon nedeniyle reel faiz oranlarının yükselmesi ekonomide reel yatırımlar üzerinde de azaltıcı bir etkide bulunacaktır. Enflasyon beklentisi, kişileri üretim ve kara geçiş süreci uzun olan yatırım fikrinden uzaklaştırarak spekülâtif yatırımlara yönelmelerine sebebiyet verecektir (Ataç, 1997: 130; Uysal, 2007: 25).

2.3. Enflasyonun Ölçülmesi: Fiyat Endeksleri ve Türleri

Bir ekonomide bazı ürünlerin fiyatları bazı dönemlerde düşerken, bazılarının ki artabilmektedir. Burada önemli olan husus, ortalama fiyatların ne şekilde değiştiğini hesaplayabilmektir. Bu bağlamda bir ekonomideki enflasyon oranı, piyasada seçilmiş ürün

ve hizmetlerin ortalama fiyatlarının dönemsel süreçteki değişimleri, fiyat endeksleri ile ölçülmektedir (TÜİK, 2008: 1).

Endeks, istatistiksel bir olaya ait olan verilerin zamana veya mekâna göre gösterdiği oransal değişim olarak tanımlanmaktadır (Eğilmez ve Kumcu, 2002: 117). Bu bağlamda endeksler, genellikle miktar ya da fiyatların zaman içindeki değişimlerini ölçmek amacıyla kullanılmaktadır (Çepni, 2007: 62).

Bir ya da birden fazla değişkendeki değişim oranlarını gösteren endeksler, birbiriyle uyum içinde olmayan büyük ve dağınık olan verilerin anlaşılabilir ve kullanılabilir verilere dönüşmesine imkân sağlamaktadır (Emiroğlu ve diğerleri, 2006: 243; Kunter, 1993: 2).

Endeksleri hesaplayıp yorumlayabilmek için, bir kıyaslı bir de temel alınacak iki değişkene ihtiyaç duyulmaktadır. Endeks adı verilen bu ölçünün payında kıyaslanan değer, paydasında ise temel alınan değer yer almaktadır. Bulunan oranı daha kolay yorumlayabilmek için çıkan sonuç 100 ile çarparak değişimin değeri % olarak ifade edilmektedir (Ağaoğlu, 2010: 279).

Fiyat hareketlerindeki zaman ve mekân içerisinde görülen değişimleri oransal olarak inceleyebilmek için fiyat endekslerini kullanmak gerekmektedir. Fiyat endeksleri, ekonomik birimlerin geleceğe yönelik doğru karar almalarında önemli bir gösterge niteliğindedir (<http://asalbayrak.files.wordpress.com/2011/12/e01.pdf>).

Fiyatlar genel seviyesindeki değişimleri gerçekçi bir şekilde yansıtabilecek olan endekslerin faydalarını aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür (Başol, 2012: 514; Karakayalı, 2005: 63; Emiroğlu ve diğerleri, 2006: 243).

- Paranın satın alma gücündeki değişikliklerin ölçülmesinde,
- Ekonominin gidişatı hakkında sağlıklı bilgiler edinilmesinde,
- Ekonomik birimlerin alacakları yatırım, tasarruf ve tüketim kararlarının doğru alınmasında,
- Değerlendirmelerin ve tahminlerin yapılmasında faydalar sağlamaktadır.

2.3.1. Fiyat Endekslerinin Hesaplanması

Bir ekonomide her bir ürünün üretim ve tüketim miktarları ve önemi ayrı olmakta ve bunun göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Belirli bir dönemde bazı ürünlerin fiyatı düşerken, bazılarının ki artabilmekte ve bunun sonucunda fiyatlar genel seviyesi yükselebilmekte ve bunun sonucunda enflasyon oluşabilmektedir. Bundan dolayı ekonomideki fiyatların ortalamasını yansıtan fiyat düzeylerini ölçen endeksler oluşturulurken, endekse dâhil edilen ürünler önem derecelerini yansıtmak amacıyla ağırlıklı ortalama usulü ile hesaplanmaktadır (Yıldırım ve Karaman, 2003: 59). Endeks içindeki ağırlığı daha büyük olan değişkenin, toplam değişmeye etkisi de daha büyük olmaktadır (Çepni, 2007: 63).

Fiyat endekslerinde miktarlar belli bir dönem ya da yıl için sabit tutulmaktadır (Kunter, 1993: 2).

Birden çok ürünün fiyat değişmelerindeki değişiklikler *bileşik fiyat endeksleri* ile hesaplanmaktadır. Bu endeksler, değişik metotlar yardımıyla oluşturulmakla beraber kullanılan metotlardan biri de *tartılı aritmetik ortalamadır*. İktisatçılar, tartı konusunda fiyat ile miktarın çarpımı konusunda hemfikirlerdir. Burada ürünün hangi yıla ait fiyat ve miktarının kullanılacağı konusu sorun teşkil etmektedir. Laspeyres, temel yıla ait miktar ve fiyatın kullanılması gerektiğini savunurken; Paasche, fiyatın temel yıla ait olması gerektiğini, miktarın ise endeksin hesaplanacağı yıl olması gerektiğini öne sürmüştür. Bu görüşlere ek olarak Fisher Endeksi ise, Laspeyres ve Paasche yöntemi ile hesaplanan fiyat endekslerinin geometrik ortalamasının alınmasına dayalı bir endeks türüdür (Hepaktan ve Karakayalı, 2009: 190).

Bu endekslerden en çok bilineni Temel Dönem Ağırlıklı *Laspeyres* ve Cari Dönem Ağırlıklı *Paasche Fiyat Endeksidir*.

2.3.2. Fiyat Endekslerinin Türleri

Bir ekonomide endeksler, genellikle ürün ve hizmetlerin zaman içerisindeki fiyat ve miktar değişimlerini ölçmek için kullanılmaktadır. Çalışmada fiyat değişimlerinin zaman

içerisindeki etkileri dikkate alınmıştır. Ülkemizde kullanılan fiyat endekslerinden Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE), hane halkının tüketimine en çok konu olan sabit ürün ve hizmetlerin temel döneme göre cari dönemde ne kadarlık bir ödeme yapılması gerektiğini yani zaman içerisindeki fiyat değişimlerini ölçmekte kullanılmaktadır. Hane halkının tüketimine hem yurtiçi, hem de yurtdışı ürün ve hizmetler dâhil olmaktadır.

Bununla birlikte Üretici Fiyat Endeksi (ÜFE), belirli bir dönemde ülke içerisinde üretimi yapılan ve yurtiçinde üretime konu olan hammadde, işçilik, enerji, nakliye vb. ürünlerin fiyat değişimlerini ölçen bir endeks türüdür.

Diğer yandan, ülke sınırları içerisinde üretilen ürün ve hizmetlerin miktarları sabit kalsa dahi; fiyatlardaki artıştan dolayı GSYİH da artmış görülecektir. Oysaki bu artış gerçek bir artış olmamaktadır. Üretimdeki gerçek artışı hesaplayabilmek ve ekonomik performansı ölçebilmek için fiyatlardaki değişimin etkilerini gidermek gerekmektedir. Bunun için kullanılacak GSYİH Deflatörü, temel yıldaki fiyatlar esas alınarak cari yıla göre fiyat değişimlerini ölçmekte kullanılan bir fiyat endeks türüdür. Dolayısıyla ürün ve hizmetlerin fiyatlarının temel yıla göre cari yılda ne kadarlık değişime uğradığı hesaplanmış olmaktadır.

Çalışmanın bu kısmında fiyat endeks türlerinden TÜFE ve ÜFE'ye yer verilecektir.

2.3.2.1. Tüketici Fiyatları Endeksi (TÜFE)

TÜFE, belirli bir dönem içinde bireylerin tüketim kalıplarını yansıtan ürün ve hizmet sepetinin zaman içindeki fiyat değişimlerini ölçen bir endeks türüdür (TÜİK, 2008: 20).

Dolayısıyla bu endeks, hane halkının ürün ve hizmet alımına yönelik tüketim harcamalarının belirli bir zaman aralığındaki fiyat değişimlerini ölçmektedir. Tüketime konu olan ürünler aynı maddeleri içerdiğinden, aynı miktar ve kalitede olduğundan endeks, yalnızca fiyat hareketlerindeki değişimleri göstermektedir. Ayrıca hesaplamalarda hane halkının tüketim harcamalarına en çok konu olan (gıda, giyim, kira, ev eşyası vb.) ürün ve hizmetlere yer verilmektedir (Saraç ve Karagöz, 2010: 225; Karakayalı, 2005: 67).

Bu bağlamda tüketime en çok konu olan ürün ve hizmetlerin toplam harcamaların içinde ne kadarlık pay aldığı göz önünde bulundurularak her bir ürüne bir ağırlık verilmektedir. Ayrıca her ay, sadece bu ürünlerin fiyat değişimlerinin bir önceki aya göre ne kadarlık bir değişime uğradığına bakılmakta ve bunun sonucunda enflasyon yani TÜFE hesaplanmaktadır. Bu nedenle bu endekse *Yaşam Maliyeti Endeksi* de denilmektedir (Çepni, 2007: 60).

TÜFE, kamuoyu tarafından kolayca anlaşılabilen, aylık olarak izlenebilen ve merkez bankasının yönlendirmesinden en az etkilenen bir fiyat endeksi olduğundan tercih edilmektedir (Gül ve Gürbüz, 2006: 68).

TÜFE'nin özelliklerini aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür (Ünsal, 2007: 98; Yıldırım ve Karaman, 2003: 63; Dornbusch ve Fischer, 1998: 37; Mankiw, 2009: 35).

- TÜFE, yalnızca tüketime konu olan ürünlerin fiyatlarındaki değişimleri ölçmektedir.
- Endeks içerisinde yer alan ürün ve hizmetler sabit olup, zaman içerisinde değişmemektedir.
- Ayrıca endeks hesaplamalarında hem yurtiçinde, hem de yurtdışındaki ürün ve hizmetler tüketime konu olmaktadır.

TÜFE, temel dönemdeki ürün ve hizmeti satın alabilmek için cari dönemde ne kadarlık bir ödemede bulunulması gerektiğini hesapladığından aynı zamanda bir *Laspeyres Endeksidir*. Dolayısıyla TÜFE hesaplamalarında sabit bir mal sepeti kullanıldığından miktar ve kalite değişimleri göz önünde bulundurmamaktadır. Bu endeks, fiyatı düşen ürünlerin ikame etkisini göz önünde bulundurmadığından enflasyonu daha yüksek gösterme eğilimindedir (Mankiw, 2009: 36-37).

2.3.2.2. Üretici Fiyatları Endeksi (ÜFE)

Ülkemizde, daha önceleri Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) tarafından izlenen Toptan Eşya Fiyat Endeksi (TEFE), 3 Şubat 2005 tarihinden itibaren yürürlükten kaldırılarak yerine ÜFE getirilmiştir. Bu değişikliğin nedeni; temel alınan 1994 yılına göre

Üretilen rn çeşitlerinin artarak farklılaşması, üretimde yeni işyerlerinin açılması ya da mevcut olanların kapanması, endekse ait fiyat ve ağırlıkların belirli bir dönemdeki etkisini yitirmesi ve Avrupa Birliği (AB)'ye uyum süreci olarak ifade edilmektedir (Karakayalı, 2005: 66-67; Çepni, 2007: 72).

Ayrıca TEFE, yurtiçinde üretimi yapılan ürün ve hizmetlerin fiyatları hem üreticilerin, hem de üretimle uğraşmayıp toptan satış yapan kesimlerden elde edilmekte ve fiyatlara Katma Değer Vergisi (KDV) gibi tüketiciye yansıyan vergiler ile toptancı marjları dâhil edilmektedir. Buna karşılık ÜFE'de üreticilerden elde edilen fiyatlar esas alınmakta ve ürün fiyatları KDV vb. vergiler hariç tutularak yurtiçi peşin satış fiyatları esas alınmaktadır. Bu bağlamda hem üretim aşamasındaki fiyat değişimlerini daha anlamlı ölçen bir endeks oluşturmak, hem de uluslararası endekslerle uyumlu ve karşılaştırmalara imkân vermek amacıyla FE oluşturulmuştur (TÜİK, 2008: 37-38).

FE, diğer endekslerde olduğu gibi değişik temel yıllar kullanılarak hesaplanan Laspeyres formülü yardımıyla hesaplanmaktadır (TÜİK, 2008: 51).

FE, belirli bir dönemde ülke ekonomisinde üretimi yapılan ve yurtiçinde satışa konu olan ürünlerin, üretici fiyatlarındaki fiyat değişimlerini zaman içinde ölçen bir endeks türüdür (TÜİK, 2008: 37). Dolayısıyla TÜFE, tüketime konu olan nihai ürün ve hizmet fiyatlarındaki değişimi açıklarken; FE, retimde kullanılan girdi fiyatlarındaki yani arz yanlı fiyat değişmelerini açıklamaktadır (Saraç ve Karagöz, 2010: 221).

TÜFE hesaplamalarında, hane halkının perakende düzeyde fiilen yaptığı harcamalardaki fiyat değişimleri göz önünde bulundurulurken, FE, ticari işlem sırasındaki hammadde ve yarı mamul malları ile dağıtım sisteminin ilk aşamasındaki malları kapsamaktadır (Çepni, 2007: 71).

Dolayısıyla FE, değişimleri TÜFE'nin fiilen gerçekleşmesinden daha önce haber veren bir endekstir (Dornbusch ve Fischer, 1998: 38). Diğer bir deyişle bir ekonomide hammadde, enerji, nakliye, ücret vb. girdilerin fiyatlarındaki artışlar önce üretilen ürün ve hizmetlere yansımakta ve bunun sonucunda da TÜFE etkilenmektedir (Saraç ve Karagöz, 2010: 222).

ÜFE, değişik amaçlar için kullanılabilir. Bunlardan bir kısmını aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür (TÜİK, 2008: 39).

- Ekonomideki fiyat hareketlerinin izlenmesinde,
- Hükümetlerin ekonomik politikalarının belirlenmesinde,
- Ücretlerin ve fiyatların ayarlanmasında,
- Yatırım kararlarının alınmasında kullanılmaktadır.

2.4. Enflasyonun Ekonomik ve Sosyal Etkileri

Enflasyon, toplumda ve ekonomide birtakım sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Enflasyon; gelir dağılımındaki adaleti bozarak toplumsal huzursuzluklara yol açmakta, tüketim harcamaları arttığından tasarrufları azaltmakta ve yatırım maliyetlerinin yüksekliğinden dolayı yatırım harcamalarını da düşürmektedir. Bununla birlikte enflasyonun hüküm sürdüğü ekonomilerde tahsil edilen vergi gelirleri reel olarak değer kaybetmekte, dış ödemeler dengesi bozulmakta ve sınırlı kaynaklar verimli alanlardan ziyade spekülâtif alanlara kaymakta ve buna bağlı olarak kaynak dağılımında da bozulmalar görülmektedir. Ayrıca bu ekonomilerde firmalar, faiz oranlarının yüksekliği nedeniyle finans sıkıntısı çekmekte ve maliyetlerinde de artışlar ortaya çıkmaktadır.

2.4.1. Enflasyonun Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri

Enflasyon, yerli paranın değerini düşürdüğü için satın alma gücünü düşürmekte ve dolayısıyla da aynı miktar para ile daha az ürün ve hizmet alımı gerçekleşmektedir. Fakat paranın satın alma gücündeki bu düşüş, toplumdaki herkesi eşit ölçüde olumsuz etkilememektedir. Gelirleri en azından fiyat artış hızı kadar artıran kişiler, tüketim ve gelir kaybı yaşamazken, gelirleri fiyat artış hızından daha yavaş artan dar ve sabit gelirlilerin tüketim ve gelirlerindeki kayıplara bağlı olarak yaşam standartları düşmekte ve buna bağlı olarak da gelir dağılımı bozulmaktadır. Fiyat artışları, sabit gelirlili kişilerin satın alma gücünü düşürmekte ve reel gelir kaybına uğratmaktadır (Ergül, 2012: 98; Önder, 2007: 110; Tunca, 2005: 249).

Gelir dağılımından zarar görenler, başta sabit gelirliler ve gelirlerini işgücü aracılığıyla kazanan kesimlerde (işçi, memur, emekli vb.) görülmektedir. Enflasyonun görüldüğü ekonomilerde memur maaşları, mevcut enflasyonu daha da yükseltmemek için artırılmamakta, ayrıca işçilere ödenen ücretler fiyat hareketlerini geriden takip etmektedir. Buna karşılık gelirleri rant ve kara dayalı olan sermaye sahiplerinin, imalatçıların, tüccarların gelirleri fiyat hareketlerini yakından takip etmektedir. Bu bağlamda, mili gelirin dağılımı zengin sınıfın lehine, orta sınıfın aleyhine değişmekte ve orta sınıf ezilerek küçülmekte, sosyal sınıflar arasında denge kalmamakta ve bu sınıflar arasında gerginlik artmaktadır (Karakayalı, 2005: 386; Türk, 2001: 92).

Literatür incelendiğinde enflasyonun gelir dağılımı üzerindeki etkisi yerine gelir eşitsizliğine olan etkisine daha sık rastlanılmaktadır. Bu bağlamda enflasyonun gelir eşitsizliğine etkisinin ölçülmesinde enflasyonun ilk seviyesi önemli bir gösterge olabilmektedir. Dolayısıyla enflasyonun ilk düzeyi yüksek olduğu durumda enflasyonun düşmesi gelir eşitsizliğini azaltabilmektedir. Diğer taraftan ilk enflasyon düzeyinin düşük olduğu durumda azalan enflasyon oranları daha yüksek bir gelir eşitsizliğine neden olabilmektedir (Galli ve Hoeven, 2001: 2).

2.4.2. Enflasyonun Tasarruf Hacmi ve Yatırımlar Üzerindeki Etkileri

Bir ekonomide tasarruf hacmi, zorunlu ve gönüllü tasarruflardan oluşmaktadır. Enflasyonun hüküm sürdüğü ekonomilerde fiyatlar genel seviyesindeki yükselişlerden dolayı, kişiler aynı gelirleriyle eskiye nazaran daha az ürün ve hizmet almaktadır. Bu yüzden enflasyon, yapısı itibarıyla zorunlu bir tasarruftur (Türk, 2001: 88).

Fiyatlar genel seviyesindeki yükselişler ile birlikte sabit ya da dar gelirli kişilerin, tasarruf düzeylerinde azalmalar görülmekte, ayrıca daha önceden yapmış oldukları küçük tasarrufları da fiyat artışları nedeniyle azalarak gittikçe erimektedir. Bu bağlamda, zorunlu tasarruflardaki artış, gönüllü tasarruflardaki azalmayı giderememektedir (Ataç, 1997: 129).

Şayet, ekonomide oluşan faiz oranı reel faiz oranını aşmış ise, bu durumda faiz oranları paranın değer kaybını karşılayamadığından kişiler, tasarruf yapmak yerine tüketime yönelmektedir. Bununla birlikte enflasyon, yerli paranın değerini düşürdüğünden

paradan kaçışlar başlamakta ve buna bağlı olarak ithalat eğilimi yükselmekte ve kişiler, tasarruf yapmak yerine tüketim harcamalarını artırmaktadır. Dolayısıyla zorunlu tasarruflardaki artışların gönüllü tasarruflardaki düşüşü giderememesi sonucunda toplam tasarruflar azalmakta, fiyat artışlarının beklenir hale gelmesi sonucunda tüketim harcamaları artmakta, yatırımlar düşmekte, ekonomik büyüme azalmakta ve işsizlikte artışlar baş göstermektedir. (Ulusoy, 2006:189; Karakayalı, 2005: 387).

Enflasyonun hüküm sürdüğü ekonomilerde görülen bir başka sorun da, enflasyonist ortamlarda faiz oranları yüksekliğinin yatırımlar üzerinde azaltıcı bir etkide bulunmasıdır. Ayrıca ekonomide enflasyonist beklentilerin hüküm sürmesi, yatırımcıları üretim ve kara geçiş süreleri uzun olan yatırımları yapmak yerine, spekülatif alanlara yöneltmekte ve bunun sonucunda reel yatırımlar azalmakta ve sermaye/hasıla katsayısının yükselmesine sebep olmaktadır (Ataç, 1997: 130; Ulusoy, 2006: 190).

2.4.3. Enflasyonun Vergi Gelirleri Üzerindeki Etkileri

Enflasyon dolayısıyla, vergiyi doğuran olay ile vergi tahsilâtının gerçekleştiği zaman arasındaki uzunluğa ve vergi sisteminin esnekliğine bağlı olarak vergi gelirlerinin reel değeri düşmektedir (Şen, 2003: 1).

Enflasyonun vergi gelirlerini reel olarak azaltması etkisine literatürde *Tanzi Etkisi* adı verilmektedir. Tanzi'ye göre, gelir esnekliği düşük vergi sistemlerinde vergilerin tahsil aşamasına gelene kadar geçen sürenin devlet tarafından belirlenen ve herhangi bir cezai yaptırımı olmayan *yasal gecikmeler* ile, mükellefler tarafından yasal gecikme süresinden sonra ödenen *ihmale bağlı gecikmeler* nedeniyle ortaya çıkan gecikmeler nedeniyle geçen sürenin uzunluğuna değinmiş ve buna bağlı olarak da vergi gelirlerinin reel olarak değer kaybedeceğini belirtmiştir (Çavuşoğlu, 2005: 38).

Dolayısıyla, vergiyi doğuran olaydan verginin tahsili için geçen sürenin uzunluğuna, vergi sisteminin esnekliğine ve enflasyonun şiddetine bağlı olarak gerçekleşen ödemeler, daha düşük değerdeki para ile ödenmekte ve bu durum, devletin vergi gelirlerinde de azalmalara sebebiyet vermektedir ([http://www.econturk.org/Turkiye ekonomisi/enflasyon. pdf](http://www.econturk.org/Turkiye_ekonomisi/enflasyon.pdf); Şen ve Sağbaş, 2004: 61).

Enflasyon, belirgin bir şekilde vergi borcunun hesaplandığı vergi matrahı üzerinde görülmektedir. Özellikle vergi borcunun hesaplanmasında vergi oranının adet, miktar, ağırlık vb. sabit bir miktarla çarpılarak spesifik tarifelere göre hesaplandığı vergi matrahının tespiti halinde devlet, matrahların enflasyondan aşınan kısmı kadar gelir kaybına uğramaktadır (Gürbüzer, 1997: 2).

Bu bağlamda Vegh (1988), kamu harcamaları ve enflasyona ait finansman üzerine yaptığı çalışmada, kamu harcamalarındaki artışlarından dolayı ortaya çıkan enflasyon nedeniyle enflasyon vergisinden elde edilecek gelirlerin reel değerinin düşüş göstereceği sonucuna ulaşmıştır.

2.4.4. Enflasyonun Kaynak Tahsisi Üzerindeki Etkileri

Enflasyon dönemlerinde yerli paranın değeri düştüğünden hem tüketim harcamaları artmakta, hem de spekülatif yatırımlar daha cazip hale gelmektedir. Ayrıca döviz kurları yükselmekte ve bundan dolayı yatırımların maliyet ve verimliliklerinin hesaplanması güçleşmektedir. Spekülatif yatırımların artması sonucunda risk taşıyan uzun vadeli yatırımlardan ziyade kısa vadeli yatırımlar artmaktadır. Dolayısıyla reel yatırımlar azalarak kaynakların etkin kullanımı ortadan kalkmakta ve buna bağlı olarak da sermaye/hasıla oranları yükselmektedir (Ulusoy, 2006: 190; Türk, 2001: 89; Karakayalı, 2005: 388).

Bununla birlikte enflasyon ortamında kişiler yerli paranın değer kaybından dolayı yabancı paralara yönelmekte ve döviz kurları artmaktadır. Dolayısıyla enflasyon, dış ticaret açıklarını artırarak ödemeler dengesinin bozulmasına ve kaynak kullanımında etkinsizliğe yol açmaktadır. Ayrıca döviz kurlarındaki artış, ekonominin ithal aramalı ve hammadde kullanımına bağlı olarak döviz darboğazına girmesine neden olabilmektedir. Sanayi sektörünün döviz darboğazı nedeniyle aramalı ve hammadde temininde yaşadığı güçlükler de üretimin düşmesine ve buna bağlı olarak da uluslararası rekabetten uzak, daha pahalı ve kalitesiz yerli malların üretildiği ve kaynakların israf edildiği ithal ikameci bir ekonomik yapılanmaya neden olmaktadır (Dinler, 2011: 479; Ulusoy, 2006: 190; Türk, 2001: 89-90).

2.4.5. Enflasyonun İşletme Faaliyetleri Üzerindeki Etkileri

Enflasyon dönemlerinde işletmelerin finansal tabloları gerçeği yansıtmamaktadır. Nominal değerler, reel değerlerden daha hızlı arttığından işletmelerin iktisadi kıymetlerinin, alacaklarının ve karlarının reel değerleri gerçeği yansıtmamaktadır (Sedef, 1989: 71).

Aynı zamanda bu dönemlerde işletmelerin öz kaynakları erimekte, ortaklara dağıtılmamış olan karlar, amortismanlar, karşılık ve ihtiyatlarda değer aşınmaları görülmektedir. Bununla birlikte işletmelerin alacakları değer kaybına uğramakta, borçlanmalar kısa vadeli ve yüksek faizlerle yapılmakta ve buna bağlı olarak da işletmelerin borçlanma şartları giderek ağırlaşarak güçleşmektedir (Türk, 2001: 93).

Bu durumda işletmeler, satışlarını peşin yapmakta ve özellikle maliyet enflasyonun görüldüğü ekonomilerde işletmelerin, uluslararası alanda rekabet etme imkânları azalmakta ve ihracat gelirleri azalarak gelirlerinin düşmesine neden olurken, ülkenin de dış ticaret açıklarında artışlar söz konusu olmaktadır (Ulusoy, 2006: 191).

İşletmeler, yatırımlarını genellikle öz kaynaklarıyla ya da yabancı kaynaklarla finanse ettiklerinden, enflasyon belirsizliğinin ya da oynaklığının yüksekliğine bağlı olarak yatırımlarını daha çok yüksek getirili olan projelere kaydırmakta ve bunun sonucunda daha az yatırım projesi gerçekleşmektedir (Ulusoy, 2006: 11). Dolayısıyla firmalar, orta ve uzun vadeli yatırımlardan ziyade mevcut darboğazı atlatabilecek yatırımlara öncelik vermektedir (Çelik, 2003: 5).

Bundan başka fiyatlar genel seviyesi yükselişlerinden dolayı özellikle imalatçı firmalar, girdi maliyetlerinin sürekli artmasından dolayı üretimlerini kısımakta ve bunun sonucunda da genel ekonomide üretim düşmekte, reel sektör daralmakta ve ekonomik büyümede de düşüşler yaşanmaktadır (Türk, 2001: 93).

2.4.6. Enflasyonun Ödemeler Dengesi Üzerindeki Etkisi

Enflasyonun görüldüğü ekonomilerde döviz kurlarında gerekli düzenlemeler yapılmadığında, ülke içindeki fiyatlar genel seviyesi yükselişlerinden dolayı ithal ürünler daha ucuz, yerli ürünler ise daha pahalı hale geleceğinden ithalat artmakta, ihracat ise azalmakta ve bunun sonucunda da ödemeler dengesi bozulmaktadır. Bu durumda ya ithalatı kısıtlayıcı tedbirler, ya da devalüasyon adı verilen yani, ulusal paranın döviz karşısında değerini düşürecek politikalara başvurulmaktadır (Dinler, 2011: 478).

Fakat ithalatın kısılması, özellikle üretimlerini yabancı ülkelere hammadde ithal ederek kullanan sanayi sektörünün üretimlerinde azalmalara sebebiyet vermekte, piyasaya sundukları ürünleri daha pahalı hale getirmekte ve bu durum, enflasyonu daha da yükseltici bir etkiye bulunmaktadır.

Bununla birlikte ödemeler dengesizliğini gidermek için yapılan devalüasyondan beklenen faydanın sağlanması için, ihracata konu olan malların yurtdışı talep esneklikleri ile ithalata konu malların yurtiçi talep esnekliklerinin toplamının 1'den büyük olması, arz esnekliğinin olması yani, devalüasyon sonucu ihraç mallarının yabancı para cinsinden fiyatları ucuzlaması sonucu dış ülkelerin talebinde artış olsa dahi yurtiçi üretim artırılarak ürün ihracı gerçekleştirilemiyorsa devalüasyondan beklenen fayda sağlanamayacaktır. Ayrıca devalüasyon sonucunda hammadde, aramalı ve yatırım mallarının fiyatlarında meydana gelen yükselmelerin maliyet enflasyonuna neden olmaması gerekmektedir (Altınok ve Çetinkaya, 2003: 55).

Bunlara ilave olarak yapılan devalüasyon sonucunda enflasyonun görüldüğü ekonomilerde ülkenin dış borçlarının ulusal para cinsinden karşılığı da artmaktadır (Çepni, 2007: 59).

2.5. Türkiye’de Cumhuriyetten Günümüze Enflasyonun Tarihsel Gelişimi

Çalışmanın bu bölümünde Türkiye ekonomisinin içinde bulunduğu konjonktüre göre, Cumhuriyetin ilanı ile *Büyük Buhran* arasındaki 1923-1929 yılları arası dönem; ekonomide enflasyondan ziyade hayat pahalılığının görüldüğü 1930-1938 yılları arası

dönem; ikinci dünya savaşı ile çok partili hayat arasındaki 1939-1945 yılları arasındaki dönem; ekonomide iki devalüasyonun yaşandığı ve Türkiye ekonomisinin enflasyonla gerçek anlamda tanıştığı 1946-1960 yılları arasındaki dönem; planlı dönemleri kapsayan 1961-1979 yılları arası ile 24 Ocak 1980 kararlarının alındığı dönemden günümüze kadar geçen dönemler incelenecektir.

2.5.1. 1923-1929 Yılları Arasındaki Dönem

Cumhuriyetin kurulduğu ilk yıllarda ve özellikle 1923-1929 yılları arasında sağlam ve istikrarlı para anlayışına dayalı sıkı para politikası uygulanırken, genişleyici maliye politikası benimsenmemiştir (Eroğlu, 2003: 3). Ayrıca bu dönemde borçlanmaya ve açık finansmana sıcak bakılmamış, gelirler elde edildikten sonra harcamaların yapılmasına karar verilmiştir. Bu dönemde denk bütçe uygulamasına büyük önem verilmiştir (Giray, 2006: 226).

Cumhuriyetin kuruluş yıllarını takip eden yıllarda baş gösteren *Büyük Buhran* ve bunun neticesinde dünya ekonomilerinde görülen durgunluk, ekonomide yüksek oranlı enflasyon yaşanmasını engellemiştir. Yine bu dönemde Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB)'nin kuruluşuna kadar geçen sürede emisyonlardan sorumlu banka Osmanlı Bankası olmuştur. Ayrıca banka, Lozan Anlaşması'nın getirdiği geçici kısıtlamalara bağlı olarak 1929 yılına kadar Cumhuriyet yönetiminin kontrolü dışında hareket etmiş ve hükümetin para basarak harcamalarını finanse etme imkânını ortadan kaldırmıştır. Bu durum da enflasyon artışını engellemiştir (Doğruel ve Doğruel, 2005: 34).

Büyük Buhran'ın Türkiye ekonomisine yüklediği en büyük sorun, dünya ekonomisinde tarımsal ürünlere talebin düşmesi olarak gerçekleşmiştir. Özellikle 1930'lu yıllarda fiyat düşüşleri hızlanmış, buna bağlı olarak da çiftçi gelirleri ve ülkenin döviz kazançları azalmıştır. Bu yıllarda Türk lirası değer kaybetmeye başlamış, aynı zamanda bütçeye gelir getirecek kaynaklarda da daralmalar görülmüştür (Yenal, 2003: 66).

2.5.2. 1930-1938 Yılları Arasındaki Dönem

Bu dönemde 1938 yılı başlangıç yılı 100 olarak kabul edilirse 1929 yılı fiyatlar ortalaması 142.2 şeklinde gerçekleşmiştir. Bunun anlamı 10 yıllık süre zarfında fiyatlar %29 oranında düşüş göstermiştir. Diğer bir deyişle ekonomide enflasyon değil, deflasyon söz konusudur (Kılıçbay, 1991: 4).

Bu yıllar arasında yurtiçindeki fiyatlar genel seviyesindeki düşüşün en önemli nedeni, *Büyük Buhran* neticesinde dünya tarım fiyatlarındaki düşüşler ve buna bağlı olarak da iç piyasadaki tarım ürünleri fiyatlarına yansımından kaynaklanmaktadır. Ayrıca bu dönemde fiyatlar genel seviyesinin düşmesine rağmen, hayat pahalılığının devam ediyor olmasının nedeni ekonomide görülen yokluklar ve gelir seviyesi düşüklüğüdür (Doğruel ve Doğruel, 2005: 104-105).

Yine bu dönemde, sanayi yatırımlarını gerçekleştirebilmek için kamu harcamalarında bulunulmuş, fakat ekonomik kararlılıktan taviz verilmemiştir. Diğer bir deyişle sanayileşme sürecinde para miktarı ve bütçe açıklarını artırmaktan kaçınılmıştır. Bunun için dolaşımdaki para miktarı artırılmadan parasal denge korunmuş, devlet bütçesinin gelir-gider dengesi korunarak denk bütçe uygulamasına devam edilmiş ve dış ekonomik ilişkilerde de dış ticaret dengesi sağlanmıştır. Bunun neticesinde de enflasyon ve dış açık sorunlarıyla karşılaşılmamıştır. Yine bu dönemde enflasyon ve para arzı artışını sınırlandırmak amacıyla banka mevduatı yasal karşılıkları artırılmıştır (Kepenek ve Yentürk, 2009: 65-66).

2.5.3. 1939-1945 Yılları Arasındaki Dönem

1939-1945 yılları, İkinci Dünya Savaşı nedeniyle harp ekonomisinin uygulandığı yıllar olmuştur (Başol, 2012: 82). Savaş yılları, ekonomide karaborsa ve vurgunculuğun arttığı, bunun sonucunda da büyük servetlerin oluştuğu ve alınan önlemlere rağmen karaborsanın ve kıtlıkların önlenemediği yıllardır. Bu yıllarda hem devletin gelir ihtiyacını karşılamak, hem de enflasyonu ve karaborsayı önleyebilmek amacıyla 1942 yılında *Varlık Vergisi Kanunu* yürürlüğe girmiştir (Coşar, 2003: 1).

Her ne kadar Türkiye savaşa katılmasa da savaşın etkileri ekonomide tüm ağırlığıyla hissedilmiş, ithalat yarı yarıya düşmüştür. Ayrıca bu dönemde, üretici genç nüfus askere alınmış ve iç üretim özellikle de buğday üretimi yarı yarıya azalmıştır (Boratav, 2009: 81).

Bununla birlikte dünya pazarında da tarımsal ürün fiyatları, İkinci Dünya Savaşı nedeniyle çok yükselmiştir. Türkiye’de ise tarımsal üretimi gerçekleştiren hem erkek nüfusun askere alınması, hem de buna bağlı olarak üretimde kullanılan hayvanların çekilmesi sonucunda tarımsal üretim oldukça düşmüştür. Ayrıca bu dönemde, ithalat kısıtlanmış ve bunun sonucunda üretimde kullanılan girdiler ve tarımsal makinelerde dışarıya bağımlı olan Türkiye’de tarımsal üretim düşmüştür (Kazgan, 2009: 69).

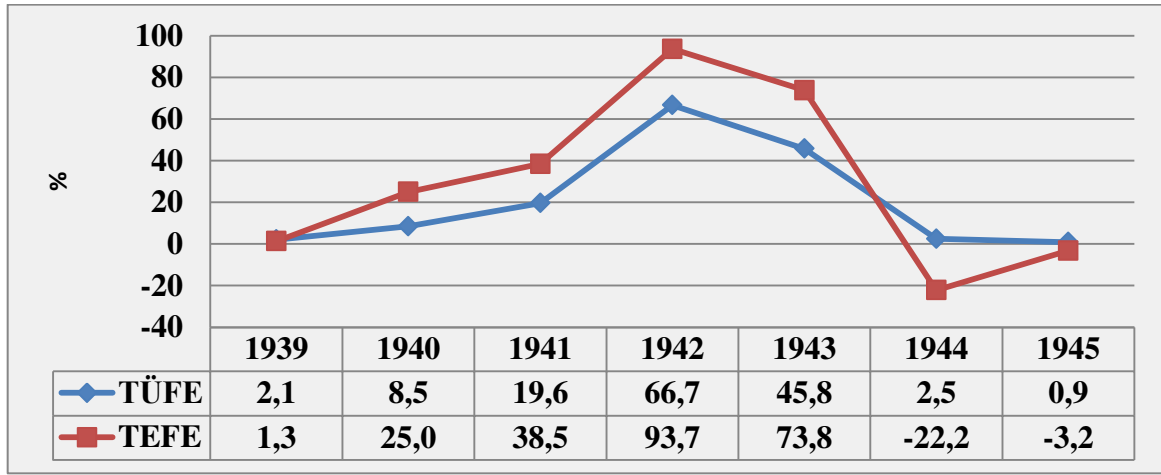
Ayrıca savaş yıllarının yaşandığı bu dönemde geçen dönemden farklı olarak para arzı artışı çok yüksek boyutlara ulaşmış, bir de üretimde işgücünün ve diğer kaynakların daha az kullanılmasına bağlı olarak üretim düşüşleri gerçekleşmiştir. Savaşın yaşandığı yıllarda arz-talep dengesizliğinden kaynaklanan fiyat artışlarını önlemek için *Milli Korunma Kanunu* çıkartılmış ama fiyat artışları engellenememiştir (Kepenek ve Yentürk, 2009: 66).

Bu dönemde Türkiye’deki enflasyon artışına neden olan faktörler şu şekilde sıralanabilir (Giray, 2006: 241);

- Türkiye her ne kadar savaşa girmese dahi savaşa hazır olma beklentileri kamu harcamalarını artırmış, harcamaların finansmanı için iç borçlanma ve emisyonla başvurulmuştur. Para arzındaki artışa rağmen, üretimin artmaması enflasyonu körüklemiştir.
- İthalatta yaşanan olumsuzluklar ve işgücünün üretimden çekilmesi sonucunda üretim azalmış ve arz, talebi karşılayamaz hale gelmiştir.
- Savaş haberlerinin tüketiciler üzerindeki psikolojik etkisine bağlı olarak, ellerinde para bulunduran bireylerin ürünlere aşırı talebi, fiyatların hızla yükselmesine neden olmuştur.

Savaşın yıllarında Türkiye'deki enflasyon yapısının seyri, Grafik 3'te gösterilmiştir. Temel yıl olarak seçilen 1938 yılına göre, savaş yıllarında özellikle de 1941 ve 1942 yılında TÜFE'deki değişim sırasıyla %19.6 ve %66.7 oranında yükselirken; Toptan Eşya Fiyat Endeksi (TEFE)'deki değişim, temel yıla göre sırasıyla %38.5 ve %93.7 oranında yükselmiştir.

Grafik 3: 1939-1945 Yılları Arasındaki Endeks Değişimi (%)

Kaynak: TÜİK, İstatistik Göstergeler: 602.

Ayrıca enflasyon oranının en yüksek gerçekleştiği 1942 yılında tarımda yaşanan çöküşün fiyatlar genel seviyesini yükselttiğini söylemek mümkündür. Bu dönemin ilk yıllarında TÜFE'deki değişim düşük oranda gerçekleşirken, özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın etkisini en fazla hissettirdiği 1940-1943 yıllarında TÜFE'de belirgin bir yükselme yaşanmıştır. 1939-1945 yılları arasındaki dönemde TÜFE, ortalama %20 civarında gerçekleşmiştir.

2.5.4. 1946-1960 Yılları Arasındaki Dönem

Türkiye'de 1946 yılında tek partili sistemden çok partili parlamenter sisteme geçilmiş ve böylelikle bu dönem hem siyasi, hem de ekonomik bakımdan önemli bir dönüm noktası olmuştur (Boratav, 2009: 93). Fakat bu dönüm noktası *Denk Bütçe* ve *Denk Ödemeler Dengesi* ilkelerinin terk edilerek toplam harcamaların dolayısıyla da genişletici maliye ve para politikalarının uygulandığı yıllar olmuştur (Akyıldız ve Eroğlu, 2004: 51).

Bu dönem kapalı, korumacı içe dönük iktisat politikalar yerine; ithalatın serbestleştiği, dış ticaret açıklarının arttığı, dış yardım ve kredilerin kullanıldığı yıllar olmuştur (Boratav, 2009: 94).

Ayrıca, 7 Eylül 1946 tarihinde Türkiye ekonomisinde ilk devalüasyon yapılmış ve bir ABD Doları'nın TL fiyatı 1,30 TL'den 2.80 TL'ye çıkarılmıştır. Yapılan devalüasyon, savaş sonrası dönemde serbest piyasa şartlarına ve uygulanacak yeni ekonomi politikalarına yön vermek amacıyla yapılmıştır (Kepenek ve Yentürk, 2009: 121). Siyasi yapıdaki bu değişim, ekonominin işleyişinde ve fiyatların oluşumunda önemli etkilerde bulunmuştur (Doğruel ve Doğruel, 2005: 142).

Ekonomide liberal düşüncelerin hâkim olduğu bu dönemde, özel sektörün kalkınmasına öncelik tanınmış, açık ekonomiye geçiş için çabalar artmış ve devletçiliği reddeden bir politika izlenmiştir (Başol, 2012: 83; Takım, 2012: 157). Bu bağlamda 1946-1953 yılları arasında ithalat serbestleştirilmiş ve dış açıklar hızla artmıştır. Ayrıca ekonomi, dışarıdan gelen yardım ve krediler ile yabancı sermaye yatırımlarına bağlı olarak ayakta durmaya çalışmıştır (Uçkaç, 2010: 426).

Nitekim Cumhuriyet tarihinde ilk kez büyük miktarda dış yardım ve kredi bu dönemde alınmış ve Türkiye *Marshall Planı* yardımından yararlanmıştır. Demokrat Parti hükümeti gerek dış yardımlardan, gerekse de tarıma verilen kredilerden dolayı tarıma büyük ölçüde desteklemiştir (Yenal, 2003: 78).

Türkiye'de İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra özellikle de 1942 ve 1945 yıllarında tarımda büyük çöküntüler yaşanmıştır. Bu çöküntüyü gidermek için 1948 yılında *Marshall Planı* yardımıyla ithal edilecek traktörlerle, hem askerlikten toprağa dönen genç nüfusa iş imkânlarının sağlanacağı, hem de boş kalan meraların işlenerek tarımsal üretimi artırmanın mümkün olacağı düşüncesi hâkim olmuştur. Dünyada da savaş sonrasında tarımsal ürünlerin kıtlığı çekilmiş, ayrıca Kore Savaşı'nın (1951-1953) etkisiyle tarımda spekülâtif alımlar baş göstermiştir (Kazgan, 2012: 88).

Türkiye ekonomisi önceki dönemlerden devralınan döviz rezervleri, artan dış yardımlar ve Kore Savaşı'nın etkisiyle ticaret hadlerinin Türkiye lehine işlemesi ve

ekonomik faaliyet artışları, artan emisyon hacminin enflasyonist etkisini geciktirmiştir. Ayrıca 1951-1953 yılları arasında tarımsal ürün hasadı iklim koşulları nedeniyle çok bereketli olmuş, fakat 1954 yılında yaşanan kuraklık, %20 oranında ürün kaybına neden olmuştur (Yenal, 2003: 82). 1950-1953 dönemi arasında enflasyon oranı yaklaşık %4 civarındayken, 1954-1958 yılları arasında %13.3 seviyesine ulaşmıştır (Kazgan, 2009: 92).

Öte yandan 1954 yılından sonra liberal sistemden uzaklaşıldığı, ithalatın ve dış ticaret açıklarının arttığı ve buna bağlı döviz darboğazının yaşandığı, tarımsal üretim artışının duraklamaya başladığı yıllar olmuştur. Bununla birlikte para hacmi ve kredilerdeki artış, iç talep baskısı oluşturarak fiyatlar üzerinde yukarı yönlü baskı oluşturmuştur (Başol, 2012: 84; Şahin, 2009: 131). Ekonomide yaşanan bu olumsuz gelişmeleri önleyebilmek için 1956 yılında tekrar *Milli Korunma Kanunu* yürürlüğe konulmuş ve ekonominin kontrolü sağlanmaya çalışılmıştır (Başol, 2012: 84).

Devlete ekonomiyi sıkı bir biçimde kontrol yetkisi veren *Milli Korunma Kanunu*'nun çıkarılmasında savaştan dolayı uygulanan ekonomik uygulamalar, ürün kıtlıkları ve enflasyon etkili olmuştur (Han, 2001: 51).

Ayrıca İkinci Dünya Savaşı yıllarında yükselen enflasyonu kontrol altına alabilmek için, 1946-1951 yılları arasında izlenen fiyat istikrarı programı gevşetilmiş ve 1951 yılından sonra fiyatlar genel seviyesinde tekrar artışlar baş göstermiştir (Karabıçak, 2000: 53). 1950'li yıllarda Türkiye'nin enflasyonla tanışmasının altında yatan neden, Hazine'nin Merkez Bankası'ndan kullandığı kısa vadeli avanslardır. Bu dönemde Hazine'nin yıllık bütçe ödeneklerinin %15'inin Merkez Bankası'ndan kısa vadeli avans olarak kullanımı enflasyonu yükseltici etkide bulunmuştur (Karluk, 2005:384).

Diğer taraftan 1955-1957 yılları arasında tarımı desteklemek için yapılan kamu harcamaları doğrudan Merkez Bankası finansmanı yolu ile gerçekleştirilmiş, diğer bir deyişle para arzındaki artış enflasyonu yükseltmiştir. Ayrıca cari işlemler bilançosu açığının küçülmesi için kısılan ithalat da fiyatların artmasına neden olmuştur (Kazgan, 2012: 94-96).

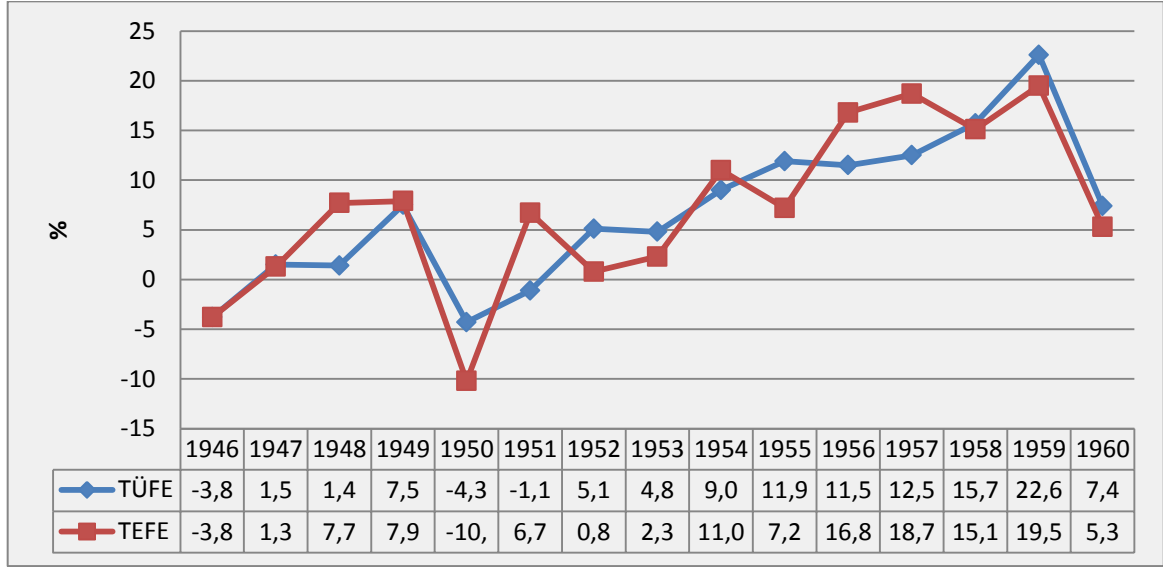
Bu doğrultuda enflasyonun gittikçe hız kazandığı, ithalatın ihracata göre daha hızlı artarak dış borçların ödenmesinde güçlükler yaşandığı bu dönemde hem iç hem dış ticaretteki darboğazları giderebilmek, hem de enflasyonu kontrol altına alabilmek için 4 Ağustos 1958’de bir *İstikrar Kararları* devreye konulmuş ve paranın dış değeri fiili devalüasyona tabi tutulmuştur (DPT, 1963: 11-20; Şener, 2005: 147). *İstikrar Kararları*’nın amacı, para basımına son vermek ve para arzı genişlemesini durdurarak enflasyonu kontrol altına almaktır (DPT, 1963: 11-20). 4 Ağustos 1958 yılında Türk Lirası %220 oranında devalüe edilmiştir (Tunca, 1998: 202).

Türkiye Ekonomisi’nde yapılan devalüasyon, bir yandan yeterince gelişmemiş sanayi, diğer yandan üretimde hammadde ve aramalarında dışarıya bağımlılık maliyetleri artırarak fiyatlar genel seviyesini yükseltici etki yapmıştır.

Ayrıca bu dönemde bütçe açıkları artış göstermiştir. 1950 yılındaki bütçe açığı 156 milyon TL, 1960 yılında ise 1.298 TL’ye yükselmiştir. Açıkların finansmanında merkez bankası kaynaklarına başvurulmuş ve açık finansman yöntemi bu dönemde enflasyonu tetiklemiştir. Yine bu dönemde dış borçlar artmış, dış kredi temininde darboğazlar yaşanmış ve Merkez Bankası’nın döviz rezervleri azalmıştır. Ayrıca ulusal para, yabancı paralar karşısında değer kaybederek yatırımlar azalmıştır (Karabıçak, 2000: 54).

Bu yıllarda alınan dış yardımlar neticesinde dış ticaret tikanıkları giderilmiş ve içeride de krediler azaltılarak ekonomi dengeye getirilmeye çalışılmıştır. Fakat ekonomik dengenin sonuçları tam görülmeden ülkede 27 Mayıs 1960 İhtilali yaşanmıştır. 1960’lı yıllarda enflasyon kontrol altına alınmış ve nispi fiyatlar normale dönmeye başlamıştır (DPT, 1963: 11). 1960 yılındaki TÜFE’deki değişim, bir önceki yıla göre %7.4 oranında, TEFE’deki değişim ise %5.3 oranında azalmıştır.

Grafik 4: 1946-1960 Yılları Arasındaki Endeks Değişimi (%)

Kaynak: TÜİK, İstatistik Göstergeler: 602.

Grafik 4’te görüleceği üzere, 1950’li yıllardan sonra TÜFE’nin sürekli yükselme eğiliminde olmasının altında yatan nedenler; bütçe açıklarının finansmanında Merkez Bankası kaynaklarına başvurulması ve bunun sonucunda artan para arzının enflasyonu tetiklemesidir. Ayrıca ödemeler bilançosunda görülen dengesizlikler ve buna bağlı olarak dış borçların ödenmesinde yaşanan güçlükler nedeniyle 1958 yılında yapılan devalüasyon, reel kesimin kullandığı ithal girdileri yükseltmiştir.

1946 yılında yapılan devalüasyon ve ithalatın serbestleşmesi sonucunda 1947 yılında TÜFE’deki değişim, bir önceki yıla göre %1.5 oranında artarken; TEFE’deki değişim, bir önceki yıla göre %1.3 oranında artmıştır. Yine bu dönemde 1948 yılında yapılan *Marshall Planı* yardımının etkisiyle 1949 yılında bir önceki yıla göre TÜFE’deki değişim, %7.5 oranında, TEFE’deki değişim ise %7.9 oranında artmıştır. Ayrıca 1954 yılında tarımsal üretimde yaşanan kayıplar, kredi ve para arzı artışı 1955 yılında TÜFE’yi bir önceki yıla göre %11.9 oranında artırmıştır. 1946-1960 yılları arasındaki dönemde TÜFE, ortalama %8 civarında gerçekleşmiştir. Öte yandan 1958 yılında yapılan devalüasyon sonucunda 1959 yılında TÜFE, bir önceki yıla göre %22.6; TEFE ise %19.5 oranında artış göstermiştir.

2.5.5. 1961-1979 Yılları Arasındaki Dönem

1950’li yıllardan sonra ekonomide görülen çift haneli enflasyon, dış ödemeler dengesizliği ve bunların sonucunda baş gösteren kıtlıklar, ekonomiyi tıkanma noktasına getirmiştir. Bunun sonucunda ekonomide 1958 yılında *İstikrar Kararları* uygulanmış ve paranın dış değeri devalüe edilmiştir. Hem devalüasyonun, hem de ülkeye dış kaynak sağlayan ülkelerin de etkisiyle Türkiye, kalkınmasını bir planlama dâhilinde gerçekleştirme zorunluluğu duymuştur (Doğruel ve Doğruel, 2005: 168; Yenal, 2003: 85-86; Takım, 2011: 156).

Bu bağlamda 30 Eylül 1960 tarihinde 91 sayılı yasa ile Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) kurulmuş ve 1961 Anayasası’nda kalkınmanın planlı bir şekilde yürütülmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu dönemde yapılan üç kalkınma planının ilki 1963-1967 yılları arasını kapsayan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (BBYKP)’dir. Ekonomik ve siyasi bunalımın sonunda hazırlanan BBYKP, ekonomik ve sosyal gelişmeyi kararlı ve dengeli bir şekilde yürütmeyi amaçlamıştır (Han, 2001: 58; Kepenek ve Yentürk, 2009: 148).

Planlı dönemin ilk yılları, genellikle yüksek ve kararlı büyümenin düşük bir enflasyon ortamında gerçekleştiği yıllar olmuştur (Doğruel ve Doğruel, 2005: 171). 1961 ve 1962 yıllarında bir önceki yıla TÜFE’deki değişim sırasıyla, makul sayılabilecek bir seviye olan %1.3 ve %3.8 oranında gerçekleşmiştir.

1963-1967 yılları arasında toplam kamu harcamaları, Tablo 2’de görüldüğü üzere 93.9 milyar TL; toplam kamu gelirleri ise 92.2 milyar TL olarak gerçekleşmiş ve kamu kesimi finansman açığı, makul sayılabilecek 1.7 milyar TL seviyesine ulaşmıştır (Şahin, 2009: 164).

Tablo 2: Cari Fiyatlarla Kamu Kesimi Gelir ve Harcamaları (milyar TL)

	1963-1967	1968-1972	1973-1977	1978
Toplam Kamu Gelirleri (A)	92.2	201.3	458.3	359.3
Toplam Kamu Harcamaları (B)	93.9	218.7	921.6	416.3
Açık (B-A)	1.7	17.4	86.7	57.0

Kaynak: Şahin, 2009: 163.

1963-1967 yılları arasında enflasyon, ortalama %5.2 civarında gerçekleşmiş, kamu kesimi finansman açıkları ve açıkların finansmanında merkez bankası kaynaklarına başvurma makul düzeyde kaldığından parasal genişleme ve enflasyonda da ciddi artışlar yaşanmamıştır.

1969’lu yıllarda, KİT açıklarının finansmanında her ne kadar Merkez Bankası kaynakları kullanımı kapatılmış olsa da ihtiyaç duyulan fonlar, dolaylı olarak hazine kanalıyla karşılanmıştır (Yaşa, 1980: 114). Yine bu dönemde bütçe açıkları ve verilen sübvansiyonlar, ekonomide fiyatlar genel seviyesini yükseltici etkide bulunmuştur (Yenal, 2003: 92). 1968-1972 yılları arasında bütçe açığı, 1963-1967 yıllarındaki açığa göre yaklaşık 10 kat artış göstererek 17.4 milyar TL olarak gerçekleşmiştir.

Ayrıca ithal ikamesine dayalı sanayileşmenin ithal girdi talebi, önceleri tarımsal ürünler ve doğal kaynakların ihracat gelirleri ile karşılanmaya çalışılmıştır. Fakat iç talep genişlemesiyle birlikte sanayinin ithal girdi talebinin de artması, 1970’li yıllara gelindiğinde ödemeler dengesinde açıkların yaşanmasına sebep olmuştur. Artan döviz talebine bağlı olarak planlı dönemin ilk devalüasyonu, 10 Ağustos 1970 yılında yapılmış ve bir ABD Dolarının TL fiyatı 9 TL’den 14.85 TL’ye çıkarılmıştır (Doğruel ve Doğruel, 2005: 171-174).

1970 yılında TÜFE, bir önceki yıla göre %11.8’lik değişim göstermiş ve TL’nin %65 oranında devalüe edilmesiyle birlikte girdi maliyetleri artmıştır. Ayrıca bu dönemdeki bütçe açıkları, verilen sübvansiyonlar ve artan para arzı enflasyonu tetiklemiştir (Grafik 5).

Bununla birlikte yapılan devalüasyon sonucunda ithalat azalmamış, aksine enflasyondan kaynaklanan talep artışı ile yükselmiştir. 1969'da 801.2 milyon dolar olan ithalat, 1971 yılında 1170.8 milyon dolara ulaşmıştır. Yaşanan bu olumsuz gelişmeler, hem maliyetleri yükseltmiş, hem de ithalatın finansmanında büyük fonlara ihtiyaç duyulmuştur. Ayrıca bu dönemde yurtdışına giden işçilerin gönderdikleri dövizler, üretim artışıyla desteklenmeksizin paranın dolaşım hızının artmasına yol açmıştır (Yaşa, 1980: 114-115).

Dolayısıyla bu dönemde hem artan bütçe açıkları, hem verilen sübvansiyonlar, hem de artan para arzı, enflasyonu tetiklemiştir. Geçen beş yıllık dönemde ortalama %5.2 gerçekleşen TÜFE, 1968-1972 yılları arasında %11.8 civarında gerçekleşmiştir.

Öte yandan 1973 yılı sonunda Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC) tarafından petrol fiyatları dört kata çıkarılmıştır. Ayrıca petrol fiyatlarındaki artış, dış ticaret hadlerini olumsuz etkilemiş, bu durum ise daha çok ithal ürünlerin fiyat artışlarından kaynaklanmıştır. Bu yılda TEFE, bir önceki yıla göre yaklaşık %21 civarında değişim göstermiş, dolayısıyla fiyat artışları hız kazanmıştır. Diğer yandan 1974 yılında Kıbrıs Harekâtı ile ABD, Türkiye'ye askeri, Batı Avrupa ise bir tür ekonomik ambargo uygulamıştır (Kazgan, 2012: 150; Kazgan 2009: 103-104).

Bu dönemde ithal ürünlerin fiyat artışlarına bağlı olarak maliyetler artmış, fakat bu maliyet artışlarının iç fiyatlara yansımaları önlemek amacıyla kamu işletmelerinin ürünlerine uzun süre zam yapılmamıştır. (Yaşa, 1980: 115). Hatta bu dönemde baş gösteren petrol krizi sonucunda diğer ülkeler petrol tasarruf etmeye çalışırken, Türkiye'nin petrole sübvansiyon vermesi tüketimi kamçılamıştır. Ülke ekonomisinde petrole dayalı enerji üretimi ve yabancı sermayeye dayanan otomobil üretimine geçiş, petrol tüketimini 10.8 milyon tondan, 17.7 milyon tona çıkarmıştır (Kazgan, 2009: 104).

Ayrıca bu dönemde yaşanan petrol krizi, petrol ithalatçılarından ihracatçılarına doğru büyük miktarda gelirin transfer edilmesine neden olmuştur. Bu sayede uluslararası bankacılık sisteminin elinde petro-dolarlar birikmiş ve batılı ülkeler ihracatlarının azalmaması için bu fonların kullanımını teşvik etmişlerdir. Artan fonlar bunların nominal faizlerini düşürmüş, aynı zamanda ülke içinde faiz hadleri de düşük tutularak yatırım harcamaları artmıştır. Artan yatırım harcamaları ise ek ithalat talebi oluşturmuş ve artan

GSYİH, TL'yi aşırı değerlendirmiştir. Buna karşılık Batılı ülkelerde korumacılığın artışı, aşırı değerlenen TL ve uygulanan döviz kuru politikası ihracat artış hızını ithalata göre düşürmüştür (Kazgan, 2012: 150-155).

Diğer taraftan kambiyo kurları yeterince ayarlanmamış, artan kamu harcamaları para arzı artışı ile karşılanmış ve talep, özellikle de ithal ürün talebi artmıştır. Bunun sonucunda ekonomi yükselen fiyatlar, artan ithalat, artmayan ihracat ve dış borç sorunu ile karşı karşıya kalmıştır. 1973'de 3.3 milyar dolar olan dış borçlar 1977 yılında 11.3 milyar dolar seviyesine yükselmiştir (Yenal, 2003: 94).

Dış borçların artmasında Döviz Çevrilebilir Türk Lirası Mevduat Hesapları (DÇM) önemli bir paya sahip olmuştur. Özellikle petrol krizi, döviz arayışlarını kuvvetlendirmiş ve 8 Mayıs 1975 tarihli bir tebliğle bankaların DÇM hesapları açabilecekleri kabul edilmiştir. Devlet, bu hesaplara kur garantisi tanımış, diğer bir deyişle borç ödenene kadar geçen sürede kur değişimlerinden doğacak riskleri üzerine almıştır (Kazgan, 2012: 157).

Uygulanan yüksek faizler nedeniyle Avrupa para piyasasından gelen kısa vadeli DÇM'ler kur garantisi taşıdığından bir yandan ithalatın finansmanında kullanılmış, diğer yandan kredi genişlemesine neden olarak enflasyonu körüklemiştir. 1974 yılında TEFE, bir önceki döneme göre %30 civarında değişim gösterirken; 1975 ve 1976 yılında sırasıyla %10.1 ve %15.6 oranında değişim göstermiştir. Bu yıllarda TEFE'deki değişimin artış hızının düşmesinde genişleyen ithalat ve buna bağlı olarak artan GSYİH'nin fiyatlar genel seviyesini düşürücü etkide bulunduğunu söylemek mümkündür.

Buna karşılık, DÇM'lerin sebep olduğu kredi genişlemesi, kamu harcamalarını artırmıştır. Harcamaların GSMH'ye oranı 1973 yılında %27.3 iken; 1976 yılında %30.4 oranında gerçekleşerek ekonominin parasal dengeleri üzerinde olumsuz etkide bulunmuştur (Kazgan, 2012: 159).

Diğer yandan 1973 yılında yaklaşık %21'ler seviyesindeki enflasyon hızına rağmen, nominal faiz oranları enflasyonun altında tutulmuştur. Bankaların yıllık mevduat faizi %9, devlet tahvillerinin faizi ise %11 civarında gerçekleşmesi reel faiz hadlerini

negatife döndermiş ve uygulanan bu politika da tüketimi, dolayısıyla da talebi artırmıştır (Kazgan, 2009: 104).

Dolayısıyla bu dönemde petrole verilen sübvansiyonlar, petrol ithalatını ve maliyetleri yükseltici etkide bulunarak hem kısa vadeli borçları artırmış, hem de döviz darboğazının oluşmasına neden olmuştur. Türkiye'nin dış ticaret açığındaki artış, kredi ihtiyacını artırmış ve kısa vadeli dış borç olan DÇM'leri yükseltici etkide bulunmuştur. 1975 yılında kısa vadeli dış borçların toplam dış borçlara oranı %24 iken; 1977 yılında %58 olarak gerçekleşmiş ve kısa vadeli dış borçlardaki artış enflasyonist baskıyı güçlendirmiştir (Karluk, 2006: 61).

Öte yandan 1969 yılından sonra fiyatlar genel seviyesi, para arzındaki artışa bağlı olarak yükselmeye başlamıştır. 1963-1969 yılları arasında para arzı, 4.77 milyar TL'den 8.86 milyar TL'ye ulaşarak yaklaşık 1.8 kat bir artış gösterirken; 1977 yılında ise 62.16 milyar TL'ye çıkarak 1969 yılına göre yaklaşık 7 kat artış göstermiştir (Yaşa, 1980: 102).

Bu bağlamda 1975 ve 1977 yıllarında TÜFE, bir önceki yıla göre sırasıyla %19 ve %22.5 oranında değişim gösterirken; TEFE'deki değişim sırasıyla %10.1 ve %24.1 oranında gerçekleşmiştir.

Ayrıca bu dönemde sanayi üretimi için gerekli olan ürünlerin ithalinde yaşanan güçlükler ve enerji alanında görülen darboğazlar sanayi üretiminin azalmasına, fabrikaların kapanmasına ve artan işsizliğe neden olmuştur. Yaşanan bu gelişmelere bağlı olarak 1978 yılında GSYİH artışı %2.9 olarak gerçekleşmiştir (Kepenek ve Yentürk, 2009: 155-156; Kazgan, 2012: 164). Aynı yılda TEFE, 1977 yılına göre %52.6 oranında, TÜFE ise %53.3 oranında değişim göstererek fiyatlar genel seviyesi yükselmiştir.

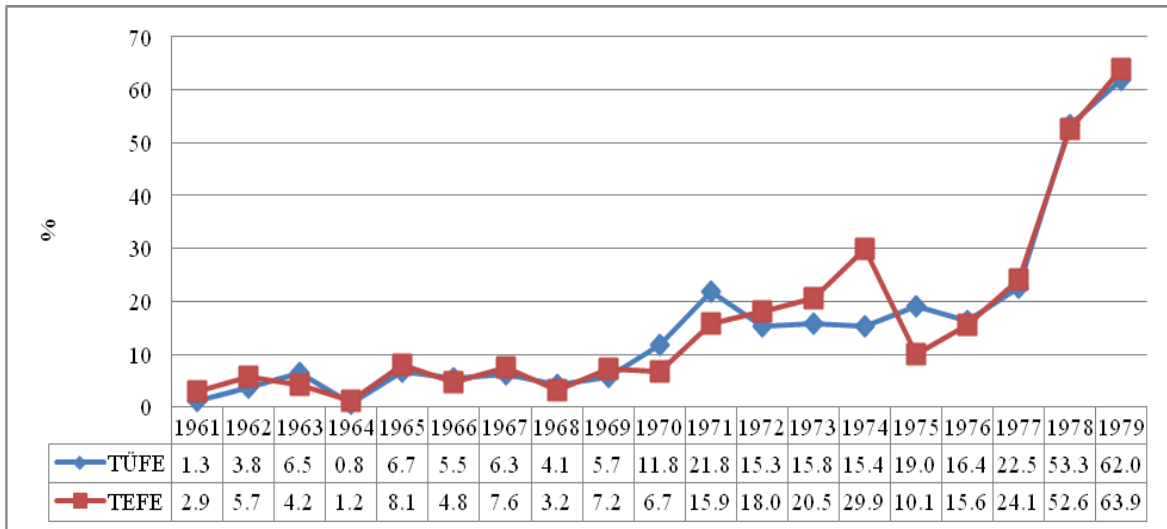
Diğer taraftan Türkiye, 1977 yılında vadesi gelen DÇM borç ve faizlerini ödeyememiş, 1978 yılına gelindiğinde ise kısa vadeli borçların toplamı, vadesi gelen borçların %60'ına ulaşmıştır (Kazgan, 2012: 161).

Bu bağlamda bu dönemde KİT'lerin açıklarında ve kamu harcamalarındaki artış, döviz girişinden dolayı aşırı değerlenen Türk lirası ve iç pazarın aşırı büyümesi Türkiye ekonomisinin tıkanmasına neden olmuştur (Akyıldız, 1997: 16).

Buna bağlı olarak dış ödemeler dengesini sağlamak, enflasyonu düşürmek ve KİT açıklarını kapatmak amacıyla *İstikrar Kararları* alınmıştır. Fakat hem kararların kendi içinde bütünlük göstermeyişi, hem de iç ve dış şartlardaki gelişmeler, kararların uygulanmasına imkân vermemiş ve bu durum alınan kararların başarı şansını azaltmıştır (Karluk, 2006: 63).

Dolayısıyla kamu harcamaları kısılmamış, vergi gelirlerinde de artış sağlanamadığından bütçe açıkları kapatılamamıştır. Yine bu yıllarda destekleme fiyatlarının finansmanında Merkez Bankası kaynaklarına başvurulması enflasyonu hızlandırmıştır. 1978 ve 1979 yılında TL, dolar karşısında sırasıyla %23 ve %28.6 oranında devalüe edilmiştir. Bu bağlamda hem yapılan devalüasyonun etkisiyle yaşanan döviz darboğazı ve buna bağlı olarak ithalatın kısıtlanması, hem de yaşanan enerji sıkıntısı üretim artışını engelleyerek enflasyonu körüklemiştir. (Karluk, 2006: 62).

Grafik 5: 1961-1979 Yılları Arasındaki Endeks Değişimi (%)

Kaynak: TÜİK, İstatistik Göstergeler: 602-603.

1979 yılında TÜFE, bir önceki yıla göre %62 oranında, TEFE ise bir önceki yıla göre %63.9 oranında yükselmiştir. Yapılan devalüasyon sonucunda girdi maliyetleri yükselmiş, yaşanan enerji sıkıntısından dolayı üretim düşmüş ve enflasyonun artış hızı yükselmiştir (Grafik 5). 1961-1979 yılları arasındaki dönemde TÜFE, ortalama %15 civarında gerçekleşmiştir.

2.5.6. 1980-1989 Yılları Arasındaki Dönem

1978 ve 1979 yıllarında alınan *İstikrar Kararları* siyasi istikrarsızlık nedeniyle uygulamaya konulamayınca, yeni bir istikrar kararı alınması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu nedenle Uluslararası Para Fonu ile yapılan bir anlaşma çerçevesinde 24 Ocak 1980 yılında yeni bir *İstikrar Kararı* uygulamaya konulmuştur.

1980 yılında reel sektördeki üretim için gerekli girdilerin yurtdışından sağlanmasında karşılaşılan güçlükler nedeniyle (Köse, 2002: 119) ithal ikameci büyüme anlayışından vazgeçilmiş, dışa açık büyüme modeli benimsenerek ihracatı teşvik eden politikalar uygulanmıştır. Uygulamanın amacı, verimlilik artışı sağlamak ve böylece ekonominin rekabet gücünü yükseltmektir (DPT, 2002: 1). Bu bağlamda uygulanan ekonomi politikaları, devletin ekonomideki rolünü kısıtlayıcı, buna karşılık piyasa ekonomisinin hakim kılınmaya çalışıldığı bir anlayışa dayandırılmıştır (Ulusoy, 2006: 341).

Uygulamaya konulan istikrar programının iki ayağı mevcuttur. Bunlardan birincisi; etkileri kısa dönemde görülecek olan makroekonomik istikrar programları, ikincisi ise etkileri uzun dönemde görülecek olan yapısal uyum reformları şeklindedir (Doğruel ve Doğruel, 2005: 194).

Fiyat artışlarının parasal genişleme sonucunda gerçekleşen talep artışından kaynaklandığı, makroekonomik istikrar programının temel varsayımlarından biridir. Bu bağlamda 1970'li yıllardan itibaren yükselen enflasyonu durdurmak amacıyla iç talep düşürebilmek için kamu harcamaları kısılmaya çalışılmış ve KİT ürünleri fiyatlarının saptanması ilgili kuruluşlara bırakılarak bu kuruluşların bütçeye yük olmaları önlenmeye çalışılmıştır. Üretim artışı ise piyasa ekonomisine bırakılmıştır. Aynı zamanda daha önceki

müdahalelerle bozulan iç piyasa fiyatlarını düzenlemek amacıyla kamu kesiminin üretmiş olduğu ürünler ile petrol fiyatları yükseltilmiştir (Doğruel ve Doğruel, 2005: 195; Uludağ ve Arıcan, 2003: 48).

Diğer taraftan *İstikrar Kararları* ile etkileri uzun dönemde görülecek olan yapısal reformlarla gerçekleştirilmek istenen üç temel amaç, para piyasaları ile dış ticarete serbestleşme ve bütçe disiplini sağlamaktır (Doğruel ve Doğruel, 2005: 196). Bu sayede devletin ekonomiye müdahalesi en az seviyede tutulacak, piyasa ekonomisine işlerlik kazandırılacak ve ekonomide fiyat mekanizması geçerli kılınacaktır. Dolayısıyla ürün ve hizmet ile üretim faktörleri piyasalarında fiyatlar arz ve talebe göre belirlenecek, TL'nin de yabancı paralar karşısındaki değeri piyasa şartlarına göre oluşacaktır (Karluk, 2006: 63).

İstikrar Kararlarında alınan yapısal reformların etkin olarak kullanıldığı 1980-1988 yılları arasında para piyasalarında serbestleşme kapsamında reel faiz uygulamasına geçilmiş, sermaye hareketleri aşamalı olarak serbestleştirilmiş, kamu kesiminin finansman ihtiyacı Merkez Bankası kaynakları yerine Hazine tarafından iç borçlanma yöntemiyle karşılanmıştır. Ayrıca bu yıllarda dış ticarete serbestleşme kapsamında, ihracata parasal teşvik uygulaması başlatılmış, ithalattaki kotalar kaldırılarak ithalat serbestleştirilmiş ve yabancı sermaye girişi kolaylaştırılmıştır (Köse, 2002: 121).

1980'li yıllarda yaşanan yüksek enflasyon ve döviz darboğazı, bazı temel ürünlerin yokluğu, enerji kısıntısından dolayı düşen üretim ve dolayısıyla işsizliğin artarak gelir dağılımının bozulması ve yaşanan petrol sıkıntısı ve KİT'lerin aşırı boyutlara ulaşan zararlarından dolayı (Çelebi, 2001: 61-62) *İstikrar Kararları* kapsamında yüksek oranlı bir devalüasyon yapılmış ve bir ABD Doları'nın TL fiyatı 47.1 TL'den 70 TL'ye çıkarılmıştır (Uludağ ve Arıcan, 2003: 48).

Yapılan devalüasyonun sonucunda ithal ara malı kullanan sanayi sektöründe üretim maliyetleri artmış, ayrıca bu yılda ortaya çıkan ikinci petrol şokunun da etkisi ve KİT ürünlerine yapılan zamlar ekonomide maliyet enflasyonuna yol açmıştır (Doğruel ve Doğruel, 2005: 195; Eren, 2012: 151). 1980 yılında TÜFE, bir önceki yıla göre %101.4 oranında değişim göstermiştir.

Öte yandan cari işlemler bilançosu açıklarının azaltılması ve dış borçların ödenmesi için ithalatın kısılarak ihracatın artırılması ve bunu sağlayabilmek için de TL'nin dış değerinin azaltılması ve harcamalarda kısıntı yapılması kararlaştırılmıştır. Enflasyon hızının düşürülmesinde ise yüksek faiz-sıkı para politikası uygulanarak tasarrufların özendirilmesi ve iç talebi kısma hedeflenmiştir (Kazgan, 2012: 168-169; Ulusoy, 2006: 341).

Bu bağlamda uygulanan sıkı para ve maliye politikaları sonucunda 1980-1982 yıllarında kamu kesiminin finansman ihtiyacı azalmış ve buna bağlı olarak para arzı artışı sınırlı düzeyde kalmıştır. Parasal genişlemeyi önleyebilmek için uygulanan pozitif reel faiz ve ihracatı teşvik eden kur politikaları önceki dönemlere göre fiyat istikrarını sağlamaya yardımcı olmuştur (Kesriyeli, 1997: 7). 1980 yılında TÜFE, bir önceki yıla göre %101.4 oranında değişim gösterirken; 1981 ve 1982 yıllarında sırasıyla %34 ve %28.4 oranında değişim göstererek enflasyonun artış hızı düşmüştür (Grafik 6).

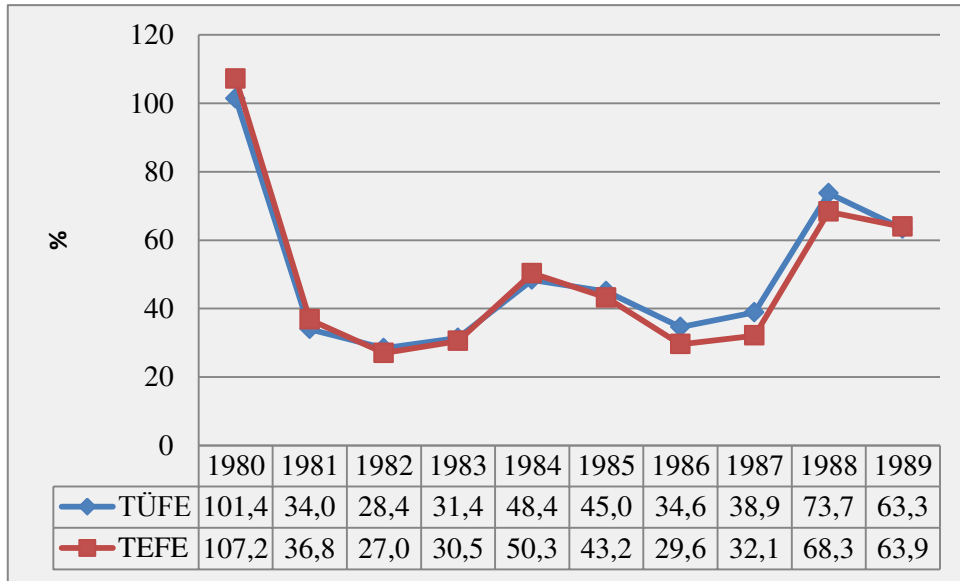
Ancak *İstikrar Kararları* kapsamında hem enflasyonu dizginleyebilmek için uygulamaya konulan daraltıcı maliye politikalarından 1983'lerden sonra giderek terk edilmeye başlanması (Oktayer, 2010: 434), hem de 1984 yılından sonra para politikasının gevşetilmesi sonucunda (Eren, 2012: 151) enflasyonun artış hızı yükselmeye başlamıştır. 1984 yılında TÜFE'deki değişim, bir önceki yıla göre %48.4 oranında artış göstermiştir (Grafik 6).

Öte yandan 1986 yılında IMF ile yapılan stand-by anlaşmasının sona ermesi iktidarın daha gevşek politikalar uygulamasına imkân tanımıştır (Oktayer, 2010: 434). 1987 yılında ise genel seçimler nedeniyle artan kamu açıkları, yükselen faizler, döviz rezervlerindeki düşüş (Karluk, 2006: 64), yüksek oranda yapılan kamu kesimi ücret artışları, döviz piyasasında yaşanan dengesizlikler, piyasadaki likidite fazlası ve enflasyonist beklentiler enflasyonu körüklemiştir (Girginer ve Yenilmez, 2005: 103). Bu yıllarda bir önceki yıla göre TÜFE'deki değişim yükselme eğilimine girmiştir. Ayrıca 1987 yılında TÜFE, bir önceki yıla göre %38.9 oranında değişim göstererek yükselmiştir (Grafik 6).

Yaşanan bu olumsuz gelişmeler neticesinde hükümet, 4 Şubat 1988 tarihinde bir dizi kararlar almış, mevduat munzam karşılıkları artırılmış ve %50 seviyesinde olan mevduat faizleri %65'e çıkarılmıştır (Karluk, 2006: 64-65). 1988 yılı sonunda TÜFE'deki değişim, bir önceki yıla göre %73.7 oranında gerçekleşerek enflasyonun artış hızı yükselmiştir (Grafik 6).

Ayrıca 1989 yılında para piyasalarında serbestleşmeyi getiren 32 Sayılı *Konvertibiliteye Geçiş Kararı* uygulamaya konulmuş ve uluslararası finansal sermayenin ülkeye giriş-çıkışındaki engeller kaldırılmıştır. Bu bağlamda yükselen faiz oranları, ülkeye kısa süreli sıcak paranın girişini hızlandırarak hem ithalatı ucuzlatmış, hem de kamu kesiminin borçlanma ihtiyacını kolaylaştırmıştır (Alacahan, 2011: 51).

Grafik 6: 1980-1989 Yılları Arasındaki Endeks Değişimi (%)

Kaynak: TÜİK, İstatistik Göstergeler: 602-603.

İthal girdilerin ucuzlaması sonucunda 1989 yılında TÜFE'deki değişim oranı bir önceki yıla göre azalarak %63.3 oranında gerçekleşmiştir (Grafik 6). 1980-1989 yılları arasındaki dönemde TÜFE, ortalama %50 civarında gerçekleşmiştir.

2.5.7. 1990-2012 Yılları Arasındaki Dönem

1989 yılında uluslararası finansal sermayenin ülkeye giriş çıkışındaki engeller kaldırılınca, yüksek faiz oranlarından dolayı ülkeye kısa süreli sermaye girişi hızlanmıştır. Artan sermaye hareketleri rezerv artışına yol açmıştır. Rezerv artışları da parasal genişlemeye neden olarak enflasyonu körüklemiştir (Grafik 7). Bu bağlamda Merkez Bankası enflasyonu kontrol altına alabilmek için açık piyasa işlemlerine başvurmuş ve zaten yüksek olan faiz oranları daha da artmaya başlamıştır (Ankara Strateji Enstitüsü, 2012: 4).

Diğer taraftan, 1990 yılında çıkan Körfez Savaşı, 1991 yılında ise Türkiye’de yapılan erken genel seçimler, gevşek para politikası uygulamasına neden olmuştur. Erken genel seçimler nedeniyle, bir yandan destekleme alımları genişletilerek ürün fiyatları artmış, diğer yandan seçimler dolayısıyla artan ücretler kamu açıklarını büyötmüştür. Bu bağlamda 1990 yılında çıkan Körfez Savaşı, bir taraftan mevduatların bankalardan çekilmesine neden olarak bankacılık sektöründe krize yol açarken, diğer taraftan seçim harcamaları Merkez Bankası üzerinde baskı kurarak faiz oranlarını yükseltici etkide bulunmuştur (Karluk, 2006: 66).

1993 yılının ortalarından itibaren ekonomide canlılığı sürdürmek ve borç yükünü azaltabilmek amacıyla faiz oranları düşük tutulmuştur. Diğer taraftan kamu kesiminin finansman ihtiyacının karşılanmasında artan miktarda Merkez Bankası avansları kullanılması enflasyonist baskılara neden olmuş ve 1994 yılının ilk aylarından itibaren enflasyon yükselme eğilimine girmiştir (TÜSİAD, 1995: 65).

Ayrıca bu yılda vergi gelirleri kamu harcamalarını karşılamakta yetersiz kalmış ve bütçe açıkları artmıştır. Artan bütçe açıklarının finansmanında ya Merkez Bankası kaynaklarına başvurularak para arzı artmış, ya da iç borçlanmaya gidilerek faiz oranları yükselmiştir. Faiz oranı yüksekliği bir yandan yatırımların azalmasına neden olarak üretimi olumsuz etkilerken, diğer yandan artan para arzı ise kısa dönemde fiyatlar genel seviyesini yükseltici etkide bulunmuştur (Aydoğan, 2004: 95). Ekonomik istikrarın giderek bozulduğu bu dönemde artan faiz oranları toplam arzı olumsuz yönde etkilerken, yerel

seçimler nedeniyle artan kamu harcamaları da yurtiçi talebi yükselterek enflasyona ivme kazandırmıştır (TÜSİAD, 1995, 65).

Bu dönemde ülkeye aşırı spekülâtif sermaye girişı, TL'yi yabancı paralar karşısında reel olarak değerdendirilmiş ve ithalat kolaylaşırken, ihracat kısıtlanmıştır. Dolayısıyla dış ticaret açığı ve cari işlemler açığı yükselmiştir (Karluk, 2006: 67).

Artan cari işlemler açığı, devalüasyon beklentisini kuvvetlendirmiş ve döviz talebini artırıcı bir etkide bulunmuştur. Bu bağlamda siyasi otorite, döviz talebini azaltmak, İMKB'nin işlem hacmini artırmak ve kamunun yüksek olan faiz yükünü düşürmek için kısa dönemde faiz oranlarını düşürecek politikalar uygulayacağını açıklamıştır. Bundan dolayı ekonomideki likidite miktarını artırmıştır. Fakat artan likidite, döviz talebini daha da artırıcı bir etkide bulunmuştur (Turan, 2011: 62).

Öte yandan 13 Ocak 1994 tarihinde Türkiye'nin kredi güvenilirlik notu düşürülmüş ve yatırım açısından riskli ülke konumuna gelmiştir. Ekonomide yaşanan bu olumsuz gelişmelere bağlı olarak enflasyonu düşürebilmek ve ekonomide istikrarı sağlayabilmek için 5 Nisan İstikrar Kararları alınmıştır (Karluk, 2006: 67).

Dolayısıyla hem 5 Nisan Kararları'nın açıklanması, hem de geciktirilmiş kamu kesimi fiyat ayarlamalarının etkisiyle (TÜSİAD, 1995: 66) 1994 yılında TÜFE, bir önceki yıla göre %106.3 oranında değışim göstererek 1980 yılından bu yana en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Maliyet enflasyonun bir göstergesi olarak kabul edilen TEFE'nin, bir önceki yıla göre %120.7 oranında değışim göstererek endeksin yükselmesinde döviz kurları ve faiz oranlarındaki yükselişin maliyetleri artırdığını söylemek mümkündür.

Bu doğrultuda 5 Nisan İstikrar Kararları'nın amacı; enflasyonu düşürerek ihracatı artırma, TL'ye kararlılık kazandırarak ekonomik ve toplumsal gelişmenin sürdürülebilirliğini sağlamaktır. Bu amaçlara ulaşılabilmesi için de kamu kesimi açıklarının azaltılması gerekmektedir (Yurdakul, 2002: 158). Bunun için bütçe açıklarını kontrol altına alabilmek amacıyla yüksek oranda KİT zamları yapılmış, tarımsal destekleme alımları daraltılmış, ücret artışları sınırlandırılarak bazı vergi oranları artırılmıştır (Kaya, 2013: 18).

Alınan önlemler sonucunda 1995 ve 1996 yıllarında üzere bir önceki yıla göre sırasıyla, %88 ve %80.4 oranında gerçekleşerek düşme eğilimine girmiştir (Grafik 7).

Öte yandan, 1997 yılında Asya ve 1998 Rusya krizlerinden Türkiye ekonomisi olumsuz etkilemiş ve tekrar daralma sürecine girmiştir. 1998 yılından sonra gerek talepteki, gerekse de Rusya'nın yaşamış olduğu krizden dolayı ihracattaki düşüş ve güvensizlik ortamından dolayı kısa vadeli sermaye girişindeki azalma ve siyasal belirsizlik ülkeyi yeni bir krize sürüklemiştir (Kaya, 2013: 20). 1997 yılında TÜFE, bir önceki yıla göre %85.7 oranında değişim göstererek yükselme eğilimine girmiştir (Grafik 7).

Haziran 1998'de IMF ile Yakın İzleme Anlaşması imzalanmış ve yapısal reformlara ağırlık verilmiştir. Bu doğrultuda, ciddi para ve maliye politikaları güvenilirlik sağlamış ve geçmişe dönük enflasyonist beklentileri kırmıştır. Ayrıca dünya hammadde fiyatlarındaki düşüş ve yurtiçi talep daralması fiyatlar genel seviyesi üzerinde olumlu katkı sağlamıştır (TÜSİAD, 2010: 65).

Her ne kadar 1999 yılında Türkiye'de yapılan genel seçimler ve yaşanan Büyük İzmit Depremi sonrasında artan bütçe açıkları enflasyon üzerinde yukarı yönlü bir baskı oluştursa da (Çamlıca, 2010: 33) 1998 yılından sonra TÜFE, bir önceki yıla göre %64.9 oranında azalma göstererek bu yıldan sonra fiyatlar genel seviyesi düşme eğilimine girmiştir.

1999 yılında IMF ile bir stand-by anlaşması yapılmış ve 2000 yılı Ocak ayında *Enflasyonu Düşürme Programı* uygulamaya konulmuştur. Programın amacı; sıkı para ve döviz kuru politikası uygulamak ve bankacılık sektöründe yapısal düzenlemeler yaparak enflasyonu kontrol altına almaktır. Programda enflasyonu dizginlemek için döviz miktarları araç olarak kullanılacaktır. Bu doğrultuda Merkez Bankası enflasyon hedefinin üzerinde kurların yükselmesine izin vermeyecek, Türk Lirası döviz giriş ve çıkışları miktarına bağlı kalacaktır (Ankara Strateji Enstitüsü, 2012: 5).

Program 2000 yılı Kasım ayına kadar kamuoyunun da desteğiyle başarıyla uygulanmasına rağmen, 2000 yılı Kasım ayındaki likidite ve 2001 yılı Şubat ayındaki döviz krizlerinden sonra IMF desteğiyle *Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı* uygulamaya

konulmuştur ve Program ile enflasyonu düşürme amaçlanmıştır (Terzi ve Oltulular, 2004: 23). 2000 yılında enflasyonu indirmenin temel aracı *döviz çapası* iken, *Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı* ile dalgalı kur politikasına geçilmiş ve *enflasyon hedeflemesi* ile enflasyon kontrol altına alınmak istenmiştir (Karluk, 2006: 73-77).

Öte yandan 2002 yılında özerkliğe kavuşan Merkez Bankası'nın temel amacının fiyat istikrarını sağlamak olduğu belirlenmiş ve bu doğrultuda para politikası olarak *enflasyon hedeflemesi* kullanılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda 2002-2005 yılları arasında *örtük enflasyon* hedeflemesine geçilmiştir (Ankara Strateji Enstitüsü, 2012: 5).

Örtük enflasyon hedeflemesi doğrultusunda Merkez Bankası, para politikasının başlıca politika aracı olarak kısa vadeli faiz oranlarını kullanmıştır. 2002 yılında kurlarda yakalanan denge, Merkez Bankası'nın uyguladığı kontrollü para politikası, programa bağlı yürütülen sıkı kamu politikası ve 2001 krizinin yol açtığı gelirdeki reel azalmaların etkisiyle kısılan yurtiçi talep, enflasyon oranlarında önemli düşüşlerin yaşanmasına neden olmuştur (TÜSİAD, 2002: 81).

Bu doğrultuda 2003 yılında da kararlılıkla uygulanan Program dâhilinde, hem fiyat istikrarını göz önünde bulundurarak uygulanan para politikası, hem de sıkı maliye politikaları ve Türk Lirası'nın yabancı paralar karşısında değer kazanması ile enflasyondaki azalış eğilimi devam etmiştir (Maliye Bakanlığı, 2004: 133).

Bu bağlamda yaşanan krizlerden sonra uygulamaya konulan *Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı* ile 2002, 2003 ve 2004 yıllarında TÜFE, bir önceki yıla göre sırasıyla %45.0, %25.3 ve %8.6 oranında değişim göstererek enflasyonun artış hızı yavaşlarken, *örtük enflasyon* hedeflemesinin uygulandığı 2002-2005 yılları arasında TÜFE, ortalama %21.775 oranında gerçekleşmiştir.

Diğer yandan 2001 yılından sonra başlayan enflasyondaki düşüş eğilimi, 2004 yılında da sürmüştür. Her ne kadar uluslararası emtia fiyatlarındaki yükselişler, tarım fiyatlarındaki dalgalanmalar, petrol ve hammadde fiyatlarındaki yükseliş (TÜSİAD, 2004: 37-38) bu yılın ilk çeyreğinde döviz kurları üzerinde yukarı yönlü baskı oluşturarak dezenflasyon sürecini olumsuz etkilese de, yılsonu itibarıyla bu etkinin kaybolduğu

görülmüştür. Döviz kuruyla enflasyon arasındaki bağın zayıfladığı bu başarı, yapısal uyum sürecinin bir göstergesi niteliğindedir (MÜSİAD, 2005: 35).

Bu doğrultuda maliyet enflasyonun bir göstergesi olan TEFE de 2001 yılından sonra düşme eğilimine girmiştir. 2002, 2003 ve 2004 yıllarında TEFE, bir önceki yıla göre sırasıyla %50.1, %25.6 ve %14.6 oranında değişim göstererek enflasyonun artış hızı yavaşlamıştır (Grafik 7).

Ayrıca TEFE’de elde edilen bu başarıda parasal ve mali disiplinin sağlanması, hükümet politikalarının güvenilirliği, verimlilik artışının altında seyreden ücret artışları, özel tüketimin başta olmak üzere toplam talebin kontrol altında tutulması ve önceki dönemlere nazaran düşük ve istikrarlı seviyesini koruyan döviz kuru etkili olmuştur (MÜSİAD, 2005: 36).

Diğer taraftan 2005 yılında ham petrol ve ithal ürünlerin girişindeki artışa rağmen YTL’nin güçlü seyri, bu artışların yurt içi ekonomiye olumsuz yansımalarını engellemiştir. Bununla birlikte yılın belirli dönemlerinde artan talebe rağmen, yatırım eğiliminin artmasına bağlı olarak üretim kapasitesi de artmıştır. Yıl içinde gerçekleşen bu olumlu gelişmeler, Grafik 7’de de görüleceği üzere TÜFE’nin değişim trendi üzerinde olumlu bir etkiye bulunmuştur (TCMB, 2005: 13-14).

Ayrıca bu dönemde enflasyon hedeflemesi için gerekli güven ortamı sağlanmış, bu dönemde uygulanan dalgalı kur rejimine uyum sağlanmış ve hedeflenen enflasyon oranlarına ulaşılarak enflasyon beklentisi hedeflerle uyumlu hale gelmiştir (Maliye Bakanlığı, 2006: 107). Bu bağlamda örtük enflasyon hedeflemesi ile fiyat istikrarı büyük bir ölçüde sağlanmış ve TCMB’nin güvenilirliği yükselmiştir (TÜSİAD, 2006: 71).

Diğer taraftan fiyat istikrarının sağlanabilmesi kapsamında 2005 yılında yapılan para reformu ile Türk Lirasından altı sıfır atılmış ve Yeni Türk Lirası (YTL)’na geçilmiştir. Bu sayede hem paranın itibarı yükselmiş, hem de enflasyon üzerinde olumsuz bir etki oluşturmamıştır (Maliye Bakanlığı, 2006: 108).

Bu doğrultuda 2002 yılından beri uygulanmakta olan *örtük enflasyon* hedeflemesi ile, açık enflasyon hedeflemesinin uygulanabilmesi için gerekli istikrar ve güven ortamı

sağlanmış ve para politikasının kurumsal altyapısının oluşturulmasında gerekli önkoşulları sağlamada önemli ilerlemeler kaydedilmiş ve 2006 yılında Türkiye’de *açık enflasyon* hedeflemesi uygulamasına geçilmiştir (Maliye Bakanlığı, 2007: 111).

Diğer taraftan 2006 yılının ortalarında küresel piyasalarda yaşanan dalgalanmalar ve riskten kaçınma eğilimi yükselmiştir. Risk priminin artması diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de finansman maliyetlerini artırıcı etkide bulunmuştur. Yaşanan bu gelişmelere bağlı olarak enflasyon ve enflasyon beklentisinde artış gözlenmiş ve Merkez Bankası enflasyon beklentisindeki yükselişi önleyebilmek için politika faiz oranlarını artırmıştır (TCMB, 2006: 28).

Ayrıca finansal piyasalarda yaşanan dalgalanmalar sonucunda yerli paranın değeri düşmüş ve faiz oranları artışı yurtiçi talebin düşmesine yol açmıştır. Yine bu yılın ikinci yarısında petrol fiyatlarındaki düşüş, işgücü verimliliği artışıyla maliyetlerdeki düşüş, uygulanan kararlı politikalar ve tekrar değerlendirilen yerli para sayesinde enflasyon beklentilerinde gerileme görülmüş ve yılsonunda enflasyon oranı tekrar düşme eğilimine girmiştir (TCMB, 2006: 28).

Bununla birlikte, 2007 yılında 2006 yılının ortalarından itibaren uygulanan sıkı para politikası enflasyonu kontrol altına almada başarı sağlamasına rağmen, küresel düzeyde gerçekleşen enerji, gıda ve emtia fiyatlarındaki artışlar para politikasının etkinliğini sınırlandırmıştır. Öte yandan 2007 yılında hem kamu harcamalarındaki artış, hem de bütün ve akaryakıt ürünleri üzerine konulan özel tüketim vergilerindeki artış maliye politikasının enflasyonu düşürme sürecine yaptığı katkıyı sınırlandırmıştır. Bunun sonucunda 2007 yılının sonunda enflasyon oranı, yılsonu hedefinin üzerinde gerçekleşmesine yol açmıştır (TCMB, 2007: 11).

Öte taraftan 2007 yılının ortalarından itibaren yükselme eğilimine giren enflasyon, 2008 yılının ilk dokuz ayı boyunca da artış eğilimini sürdürmüştür. 2008 yılının ilk çeyreğinde hem yurtiçi, hem de yurtdışı enerji ve gıda fiyatlarından kaynaklanan fiyat artışları ile değer kaybeden YTL, enflasyonun artış eğilimine girmesinde bu süreçte belirgin bir şekilde rol oynarken, ikinci çeyrekte gıda ve enerji fiyatlarındaki artış enflasyonu yükseltmiştir. 2008 yılının üçüncü çeyreğinde de gıda ve enerji fiyatlarındaki

artış, bu dönemde belirleyici olmuş ve üçüncü çeyrekte de enflasyon yükselme eğilimine girmiştir (TÜSİAD, 2009: 98).

Buna karşılık, 2008 yılının son çeyreğinde küresel finansal krize bağlı olarak dünya ekonomisinde görülen yavaşlama enerji ve işlenmiş gıda fiyatlarının artış hızını düşürmüştür. Bu bağlamda, fiyat hareketlerinde belirleyici olan gıda ve enerji fiyatlarındaki düşüş, enflasyonun artış hızını azaltmada belirleyici bir rol oynamıştır (Maliye Bakanlığı, 2009: 156).

Bu doğrultuda 2009 yılında da Türkiye Ekonomisi'ni etkileyen küresel finansal kriz, iktisadi alanda yavaşlamalara yol açmış, düşen uluslararası emtia fiyatları enflasyonu düşürmede etkin bir rol oynamıştır (TCMB, 2009: 30). Bu bağlamda 2009 yılında TÜFE, bir önceki yıla göre %6.3 oranında değişim göstererek enflasyonun artış hızı yavaşlamıştır (Grafik 7).

Diğer taraftan 2010 yılında uluslararası petrol fiyatları ve döviz kurundaki gelişmelere bağlı olarak akaryakıt ve tüp gaz fiyatlarındaki yükselme, TÜFE üzerinde yukarı yönlü bir baskı oluşturmuştur (TCMB, 2010: 33). Bu yılda TÜFE, bir önceki yıla göre %8.6 oranında değişim göstererek artış eğilimine girmiştir.

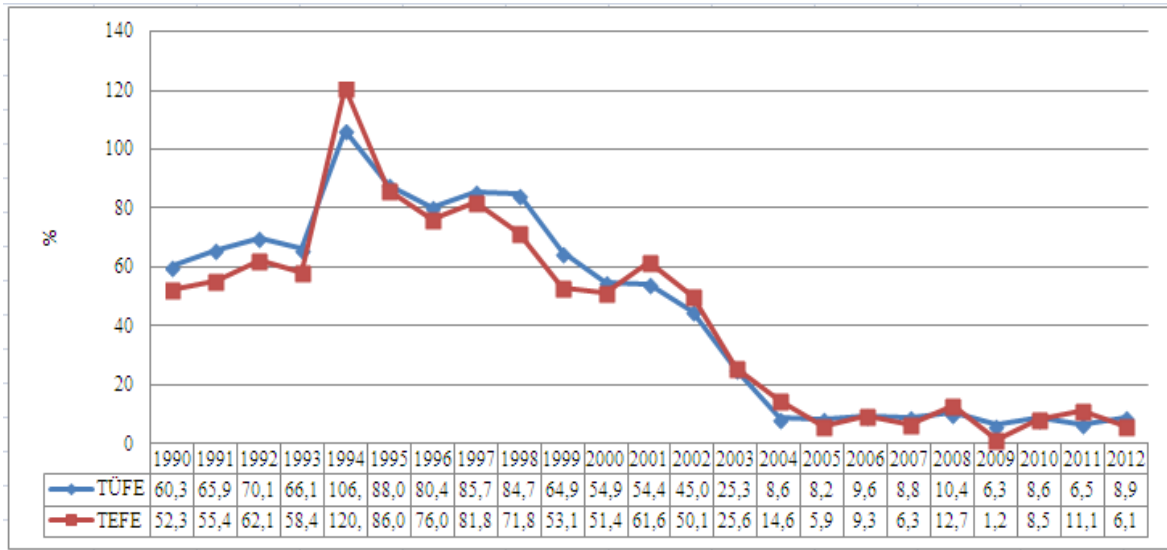
Buna karşılık 2011 yılının ilk dönemlerinde TÜFE, belirgin bir düşme eğilimine girmiştir. TÜFE'deki bu düşüşte, akaryakıt, alkollü içecek ve tütün ürünleri üzerindeki vergi düzenlemeleri ile işlenmemiş gıda fiyatlarındaki değişimler etkili olmuştur. Daha sonraki dönemlerde TÜFE'nin artış eğilimine girdiği görülmektedir (Grafik 7). Bu gelişmede hem küresel finans krizinden sonra yaşanan toparlanma, hem de emtia fiyatları etkili olmuştur. Ayrıca döviz kuru gelişmeleri de TÜFE üzerinde yukarı yönlü bir baskı oluşturmuştur (MÜSİAD, 2012: 70).

Öte yandan 2012 yılının ilk dönemlerinde iç talepteki yavaşlama, işlenmemiş gıda fiyatlarındaki düşüş ve uluslararası emtia fiyatlarındaki gelişmelere bağlı olarak düşen petrol fiyatları TÜFE üzerinde olumlu bir etki gösterirken (Maliye Bakanlığı, 2012: 88), yıl içerisinde akaryakıttan alınan vergiler artırılmış, elektrik ve doğalgaz fiyatları

yükseltilmiştir. Bunun sonucunda enerji maliyetlerinde artış, TÜFE üzerinde yukarı yönlü bir baskı oluşturmuştur (TCMB, 2012: 41).

Özetle yaşanan bu gelişmeler doğrultusunda Türkiye Ekonomisi'ne ait 1990-2012 yılları arasındaki TÜFE, ortalama %45 civarında gerçekleşirken (Grafik 7), 2001 krizi sonrasında uygulamaya konulan *Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı* sayesinde enflasyonu kontrol altına almada güçlü adımlar atılmıştır. Merkez Bankası'nın öncelikli hedefinin fiyat istikrarı olarak belirlendiği bu dönemde uygulanan sıkı para ve maliye politikaları sayesinde artık Türkiye Ekonomisi'nde enflasyon, 2004 yılından itibaren tek haneli rakamlara inmiştir. Bu bağlamda 2002-2012 yılları arasında TÜFE, ortalama %13 civarında gerçekleşmiştir.

Grafik 7: 1990-2012 Yılları Arasındaki Endeks Değişimi (%)

Kaynak: TÜİK, İstatistik Göstergeler: 603.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KAMU HARCAMALARI VE ENFLASYON İLİŞKİSİ

Kamu kesiminin yapmış olduğu harcamalardaki artış, ekonomide toplam talebi arttırarak fiyatlar genel seviyesi üzerinde yukarı yönlü bir baskı oluşturmaktadır. Kısa dönemde enflasyonu kontrol altına almada uygulanabilecek maliye politikalarından birisi kamu harcamaları politikasıdır.

Kamu harcaması politikası ile ekonomide arza göre fazla olan talep fazlasını azaltabilmek için gelirler eski seviyesinde tutularak kamu harcamalarını azaltma yolu seçilebilir. Bu sayede kısılan harcamalar, toplam talebi azaltarak fiyatlar genel seviyesi üzerindeki baskıyı hafifletmektedir.

3.1. Kamu Harcamaları Enflasyon İlişkisinin Teorik Arka Planı

Bir ekonomide enflasyon, toplam talebin toplam arzı aşması sonucu ortaya çıkmaktadır. Toplam talep ile toplam arz arasındaki bu açığın kapatılabilmesi için ya toplam talebi kısarak toplam arz seviyesine çekmek, ya da toplam arzı artırmak gerekmektedir.

Ekonomik istikrarsızlık hallerinden biri olan enflasyonu kontrol altına alabilmek ve toplumsal refahı artırabilmek için en uygun yol, üretim kapasitesini artırmak ve böylelikle daha yüksek bir milli gelir düzeyinde arz ve talebi dengeye getirmektir. Fakat üretimi artırarak ekonomide istikrarı sağlamak genellikle uzun dönemde mümkündür. Bunun için kısa dönemde enflasyonu kontrol altına alabilmek için toplam arza göre fazla olan toplam talebi kırmak gerekmektedir.

Bu bağlamda kısa dönemde toplam talebi kısarak anti enflasyonist politikalar uygulamak gerekmektedir. Kamu harcamaları da bir ekonomide toplam talebi

etkilediğinden enflasyona karşı uygulanacak politikalar içerisinde önemli bir yere sahiptir. Çalışmanın bu bölümünde kamu harcamalarının enflasyon üzerindeki etkileri incelenecektir.

Kamu harcamaları reel harcamalar ve transfer harcamalarından oluşmaktadır. Reel harcamalarda kendi içerisinde yatırım harcamaları ve cari harcamalar şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Bununla birlikte transfer harcamaları da sosyal transferler, ekonomik amaçlı mali yardımlar ve faiz ödemeleri şeklinde üç gruba ayrılmaktadır.

Kamu harcamalarındaki artış, çarpan katsayısına bağlı olarak toplam talebi artırmaktadır. Dolayısıyla toplam talebi kıstak için talep oluşturan kamu harcamalarında bir kısıntı yapmak gerekmektedir.

3.1.1. Reel Harcamalar Enflasyon İlişkisi

Reel harcamalar, cari ve yatırım harcamalarından oluşmaktadır. Kısa dönemde kamu harcamalarının kısılması enflasyonla mücadelede en etkili politika aracı iken, kamu gelirleri politikası ile vergilerin artırılması ve bu sayede toplam talebin azaltılması uzun vadede etkisini göstermektedir (Ulusoy, 2006: 200).

3.1.1.1. Cari Harcamalar Enflasyon İlişkisi

Personel harcamaları ve diğer cari harcamalardan oluşan cari harcamalar, üretim faktörlerine ödemeler yaparak tüketimi ve talebi etkilemektedir (Muter ve diğerleri, 2006: 62). Aynı zamanda bu harcamalar, sermaye birikimine ve kamunun üretim artışına yol açmayan, fakat tüketim talebini artırarak yatırımı artırabilen türden harcamalardır (Türk, 2010: 61).

Bu bağlamda cari harcamalar, tüketimi ve dolayısıyla talebi artırdığından enflasyonu yükseltebilmektedir. Dolayısıyla cari harcamalar kısılarak toplam talebi azaltmak ve bu sayede enflasyonu düşürmek mümkündür.

Buna karşılık, enflasyonu etkilemede bir mali araç olarak kullanılacak cari harcama kalemleri arasında yer alan personel harcamalarının azaltılma esnekliği çok düşüktür. Bu harcamaların azaltılması genellikle mümkün değildir. Şayet cari harcamalar, ideal durumun altında belirlenirse kamu hizmetlerinin kalitesi düşmekte ve kamu yatırımlarının verimliliği azalmaktadır (Ulusoy, 2006: 202).

Bu doğrultuda anti enflasyonist politika aracı olarak kullanılabilecek cari harcamalardaki bir kısıntı, ekonomik ve sosyal kayıpların yaşanmasına neden olacağından rasyonellik taşımamaktadır.

3.1.1.2. Yatırım Harcamaları Enflasyon İlişkisi

Yatırım harcamaları, üretimde kullanılacak ve üretimi olumlu yönde etkileyen harcamalar olup, kaynakların etkin kullanımını sağlamaya imkân vererek genel üretim kapasitesini artırmaya yönelik harcamalardır. Bu harcamaların karşılığında faydası birden fazla yıla yayılan ürünler elde edilmektedir (Edizdoğan ve diğerleri, 2012: 87; Eker, 2009: 109; Muter ve diğerleri, 2006: 63).

Enflasyon dönemlerinde yatırım harcamalarında yapılacak olan bir kısıntı, kısa dönemde toplam talebin düşmesine neden olarak enflasyonist baskıları azaltabilecektir. Bu doğrultuda ya yeni başlayan kamu yatırımlarından vazgeçilecek, ya da belirli bir seviyeye gelmiş yatırımlar uzun vadeye yayılarak yavaşlatılacaktır (Ulusoy, 2006: 201).

Bu doğrultuda yatırım harcamalarında yapılacak olan bir kısıntı, uzun dönemde üretim kapasitesinde daralmaların görülmesine neden olmaktadır. Üretim kapasitesinin daralma ise hem ekonomik büyüme üzerinde olumsuz bir etkide bulunacak, hem de ileride ürün ve hizmet elde etmede sıkıntılar yaşanacaktır (Ataç, 1997: 132).

3.1.2. Transfer Harcamaları Enflasyon İlişkisi

Transfer harcamaları basitçe devletin herhangi bir mal ve hizmet almadan yapmış olduğu harcamalar şeklinde tanımlanabilir. Transfer harcamaları; sosyal transferler, ekonomik amaçlı mali yardımlar ve faiz ödemeleri şeklinde alt gruplara ayrılmaktadır.

Sosyal transferler devletin genellikle gelir dağılımını düzeltmek amacıyla emekli, dul ve yetimlere yapmış olduğu ödemelerdir. Düşük gelirli bu kesimin marjinal tüketim eğilimi yüksek olduğundan, transferden yararlandıkları ölçüde tüketimlerini artırıp talebi yükseltmeleri mümkündür. Dolayısıyla sosyal transferleri kısararak toplam talebi azaltmak ve bu sayede enflasyonu kontrol altına almak mümkündür. Fakat enflasyonist dönemlerde, gelirlerini fiyat hareketlerine göre ayarlayamayan düşük gelirli grupların gelirlerini azaltarak anti enflasyonist politikalar uygulamak bir yandan gelir dağılımında bozukluklar oluşturmakta, bir yandan da sosyal devlet anlayışıyla bağdaşmamaktadır (Ulusoy, 2006: 203).

Transfer harcamalarından biri olan ekonomik amaçlı mali yardımlar da satın alma gücünü artırdığından enflasyonist bir etkiye sahiptir. Ayrıca destekleme alımları da destek kapsamına giren ürün sayısına bağlı olarak para arzını artırmakta ve bu durum da enflasyonu hızlandırabilmektedir. Desteklemeden faydalanan kuruluşlar görev zararlarından dolayı kredi ödeme sorunu yaşarlarsa bütçe açıkları oluşacak ve bu durum sonuçta enflasyonu hızlandıracaktır (Bedir, 2001: 27).

Diğer taraftan devletin yapmış olduğu harcamalar olağan geliri olan vergi gelirleri ile karşılanamadığında bütçe açıkları oluşmaktadır. Oluşan bütçe açıklarının finansmanında ise ya iç borçlanmaya, ya dış borçlanmaya gidilmekte, ya da Merkez Bankası kaynakları kullanılarak emisyon hacmi artmaktadır.

Seçilen yol ne olursa olsun sonuçta ya faiz oranları artmakta, ya da para arzı artmaktadır. Devletin fon piyasasına girerek borçlanması sonucunda yükselen faizler, bir yandan maliyetleri artırarak enflasyona neden olurken, diğer yandan özel kesimin kullanacağı fonları devletin kullanması, özel sektörün dışlanmasına yol açmakta, üretim kapasitesi düşmekte ve fiyatlar genel seviyesini yükselterek enflasyonu tetiklemektedir.

Öte yandan bütçe açıklarının finansmanında Merkez Bankası kaynaklarının kullanımı sonucunda para arzı artmakta ve artan para arzı, ekonomide ek talep oluşmasına yol açarak enflasyonu hızlandırmaktadır.

3.2. Kamu Harcamaları ve Enflasyon İlişkisinin Ampirik Uygulaması

Çalışmanın bu bölümünde literatür taraması ele alınıp, kullanılan veri seti ve değişkenlere değinilip, uygulanan basit regresyon analizi ifade edilmeye çalışılacaktır. Bununla birlikte değişkenler arasındaki otokorelasyon olup olmadığı Durbin-Watson yöntemiyle test edilip, elde edilen bulgular ortaya konulmaya çalışılacaktır.

3.2.1. Literatür Taraması

Konuyla ilgili yapılan çalışmalar Tablo 3'te özetlenerek ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Tablo 3: Kamu Harcamaları ve Enflasyon Arasındaki İlişkiye Yönelik Yapılan Çalışmalar

No	Yazar	Ülke	Baz Alınan Yıl	Veri	Metodoloji
1	Edward Buffie	-	-	-	-
Bulgular: -Az gelişmiş ekonomilerde kamu altyapı harcamalarındaki kesintinin uzun dönemde enflasyonist baskılara neden olabileceği sonucuna ulaşmıştır. Fakat bu sonuca ulaşırken şu şekilde bir mekanizmanın bulunduğu ifade etmiştir. Kamu altyapı harcamaları ile özel sektör sermaye piyasaları arasında yüksek bir ikame olduğu varsayımından hareketle bu ilişkiyi ortaya koymuştur. Bu ilişkiye göre; kamu altyapı harcamalarındaki bir kesintinin özel sermaye piyasalarına yönelmesi ile piyasadaki para arzı artacaktır. Artan bu para arzı piyasada özel sektör veya bireylerin tüketim veya yatırım harcamalarına yönelmektedir. Dolayısıyla para arzı artışı, reel para talebini ve vergi gelirlerini düşürerek enflasyonist baskılara neden olabildiğini ifade etmiştir.					
2	Francisco Ruge-Murcia	Brezilya	Ocak 1980, Aralık 1989	Brezilya Coğrafi İstatistikî Genel Sanayi Üretim İndeksi (IBGE)	Markow-Switching Model
Bulgular: -Çalışmada enflasyon oranları; düşük ve yüksek enflasyon olarak iki gruba ayrılmıştır. -Düşük enflasyon oranı olarak, enflasyonun %8,22 arttığı durumda kamu harcamalarının GSYİH içindeki payı %22,73 iken yüksek enflasyon oranı olan %19,12 düzeyinde kamu harcamalarının GSYİH içindeki payı %33,43 düzeyine yükselmiştir. Dolayısıyla yüksek enflasyon oranlarında kamu harcamaları nominal düzeyde artış göstermektedir.					
3	M. Faysal Gökalp, Mehmet Avcı	Türkiye	1980-2000	DİE, TCMB	Granger Nedensellik Testi
Bulgular: -Kamu harcamalarının enflasyonun bir nedeni olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Analiz sonuçlarına göre; toplam kamu harcamalarında meydana gelen %1'lik bir artış, enflasyon oranını % 0.83 oranında artırmıştır.					

Tablo 3'ün devamı

No	Yazar	Ülke	Baz Alınan Yıl	Veri	Metodoloji
4	Mehmet Şahin, Çiğdem Özenç	Türkiye	1988-2006	TCMB, Muhasebat Genel Müdürlüğü	Granger Nedensellik Testi
Bulgular: -Kamu harcamalarından enflasyona doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Türkiye’de kamu harcamalarında meydana gelen değişimin enflasyon oranında da bir değişime neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır.					
5	Diana Weymark	-	-	-	-
Bulgular: - Kamu harcamalarının parasal genişleme ile finanse edilmesi ile enflasyon oranlarını yüksek oranda etkilediği durumda merkez bankasının muhafazakâr yapısı yerine daha liberal yapıda olması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla çalışmada, kamu harcamalarının enflasyona etkilerini azaltmak için merkez bankasının bağımsızlığı önemli bir rol oynayacağını ifade etmektedir. Bağımsız bir merkez bankası, enflasyon oranlarını düşürmek için kamu harcamalarının finansmanında parasal genişlemeye izin vermeyecektir.					
6	Chinedu B. Ezirim, Mike I. Muoghalu, Uchenna Elike	Amerika	1970-2002	Zaman Seri Yıllık Verileri	Eş-bütünleşme Analizi, Granger Nedensellik Testi
Bulgular: - Enflasyon oranının kamu harcamaları üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü bir etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Diğer taraftan; kamu harcamalarının da enflasyon oranları üzerinde pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir sonuca ulaşılmıştır. Dolayısıyla bu çalışmanın sonucuna göre; 1970–2002 yılları arasında Amerikan ekonomisinde kamu harcamaları ve enflasyon arasında çift yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı etkilere ulaşılmıştır. Bu çalışmanın analizine göre; enflasyon oranları Amerikan ekonomisinde %1 birim arttığı zaman kamu harcamaları %1,73 kadar artarken; kamu harcamalarındaki %1’lik bir artış sonucunda enflasyon oranlarında %0, 50’lik bir artışa neden olmuştur.					
7	Song Han, Casey B. Mulligan	80 Ülke	1973-1990	80 ülkeden elde edilen veriler	En Küçük Kareler Yöntemi
Bulgular: -Uzun dönemde kamu harcamaları ile enflasyon oranları arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Bu çalışmaları, enflasyon oranlarıyla savunma harcamaları arasında pozitif fakat istatistiksel olarak anlamsız bir sonuca ulaşımlarken, enflasyon oranları ile savunma dışı kamu harcamaları arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.					
8	Cosimo Magazzino	Kıbrıs, Fransa, Yunanistan, İtalya, Malta, Portekiz, İspanya	1970-2009	Uluslar arası Para Fonu (IMF)	Granger Nedensellik Testi
Bulgular: - Kamu harcamalarındaki artış ile enflasyon arasında uzun dönemde ilişki sadece Portekiz’de ortaya çıktığı görülmüştür. Ayrıca Granger Nedensellik Test sonuçlarına göre, kısa dönemde kamu harcamalarından enflasyona doğru etki; Kıbrıs, Malta ve İspanya’da ortaya çıkmıştır. Buna karşılık, çift yönlü etki yalnızca İtalya’da görülmüştür. Enflasyondan kamu harcamalarına doğru etki ise sadece Fransa için söz konusudur.					

Tablo 3'ün Devamı

No	Yazar	Ülke	Baz Alınan Yıl	Veri	Metodoloji
9	C. Okafor ve O. Eiya	Nijerya	1999-2008	Nijerya Merkez Bankası (CBN)	En Küçük Kareler Yöntemi
Bulgular: - Enflasyon oranları ile kamu harcamaları arasında negatif fakat istatistiksel olarak anlamsız bir ilişkiye ulaşılmıştır.					
10	Francis Agbewali	Gana	1985-2005	Sosyal ve Ekonomik Araştırma Merkezi İstatistik Kurumu (ISSER), İçişleri Bakanlığı Ekonomi Kurumu (IEA), Ekonomi ve Finans Planlama Başkanlığı (MOFEP), Gana Merkez Bankası (BOG)	Çoklu Regresyon Analizi
Bulgular: - Kamu harcamalarındaki %1'lik bir değişimin, enflasyon oranlarını %3,06 değiştireceğini ve para arzındaki %1'lik değişimin, enflasyon oranlarını %1,88 oranında değiştirdiği sonucuna ulaşılmıştır.					
11	Olaiya Sam Ayo, Nwosa Philip Ifeakachukwu, Amassoma Ditimi	Nijerya	1970-2010	Nijerya Merkez Bankası (CBN), Federal İstatistik Kurumu (FOS)	Granger Nedensellik Testi
Bulgular: - Uzun dönemde enflasyon ve ekonomik büyümenin kamu harcamaları üzerinde güçlü bir etkisi bulunmaktadır. Kısa dönemde ise, kamu harcamaları ve ekonomik büyümenin enflasyon üzerinde dolaylı bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca çalışmada, hükümetin enflasyon oranını azaltması için orta derecede kamu harcamaları uygulaması gerektiğini belirtmişlerdir.					
12	Andreas G. Georgantopoulos, Anastasios D. Tsamis	Kıbrıs	1980-2009	Dünya Bankası, IMF	Eş-bütünleşme Analizi, Granger Nedensellik Testi
Bulgular: - Kıbrıs ekonomisinin incelenen dönemde kamu harcamaları desteği ile ekonomik büyüme konusunda başarı sağladığı sonucuna ulaşılmıştır. Fakat bütçe açıklarının finansmanının enflasyonist baskılara neden olduğu sonucuna ulaşarak, enflasyondaki bu artışın nedeninin kamu harcamaları aracılığıyla piyasadaki para arzının artmasını neden göstermişlerdir. Granger nedensellik testi sonucunda, kamu harcamalarından enflasyon oranları yönünde bir ilişki tespit edilirken, enflasyon oranlarından kamu harcamaları yönünde bir ilişki bulamamışlardır.					

Not: Tablo yazar tarafından oluşturulmuştur.

3.2.2. Veri Seti ve Kullanılan Değişkenler

Çalışmada 1990-2011 yıllarına ait TÜFE verileri TÜİK'in İstatistik Göstergeler: 1923-2011 adlı raporundan elde edilmiştir. 1923 yılından günümüze temel istatistik göstergelerin bir arada sunulduğu "İstatistik Göstergeler 1923-2011" adlı TÜİK'in bu çalışması, ilk kez 1991 yılı Ağustos ayında yayımlanmış ve tarihi süreci sayılarla kayıt altına alarak, geçmişte gözlenen gelişmeleri, bilim ve istatistiğin bakış açısıyla, değer yargılarından bağımsız ve tarafsız bir yaklaşım içerisinde geleceğe aktarmayı amaçlamaktadır (TÜİK, 2012). 2012 yılı TÜFE yıllık yüzde değişimi BÜMKO erişim kaynağındaki Temel Ekonomik Göstergeler (2000-2012)'den elde edilmiştir.

Diğer taraftan kamu harcama rakamları, mali politikaların oluşturulmasına yardımcı olarak mali yönetim ve kontrol sistemlerini uyumlu hale getiren ve belirlenen politikalara yönelik bütçe hazırlayarak bu bütçe uygulamalarını kontrol etme amacı taşıyan (BÜMKO, 2012) BÜMKO erişim kaynağından elde edilmiştir. Çalışmada 1990-1999 yılları arasındaki kamu harcama rakamları, BÜMKO erişim kaynağındaki Konsolide Bütçe Gerçekleşmeleri (1990-2003) tablosundan alınmış, 2000-2012 yılları arasındaki kamu harcama rakamları ise yine BÜMKO erişim kaynağındaki Merkezi Yönetim Bütçe Büyüklükleri (2000-2013) tablosundan alınarak yıllık yüzde değişimleri tarafımızca hesaplanmıştır.

Bu bağlamda 1990-1999 yılları arasındaki cari harcamalar, personel ve diğer cari harcama kalemlerinin toplamından oluşurken, transfer harcamaları borç faizi ve diğerlerinden oluşmuştur.

2000-2012 yıllarındaki cari harcamalar, personel ve sosyal güvenlik kurumları devlet primi giderleri ile mal ve hizmet alımı giderleri toplamından; yatırım harcamaları sermaye giderleri, sermaye transferleri ve borç verme kalemlerinden oluşmuştur. Transfer harcamaları ise cari transferler ile faiz giderlerinden oluşmuştur.

Kamu harcamalarının Türk ekonomisinde enflasyon oranına etkisini 1990-2012 yılları arasında inceleyen bu çalışmada kullanılacak hipotezler ve hipotezlerin ölçülmesinde kullanılacak olan bağımlı bağımsız değişkenler Tablo 4'te ifade edilmiştir.

Tablo 4: Modelde Kullanılan Değişkenlerin Tanımlayıcı İstatistikleri

Değişkenler	Gözlem Sayısı	Ortalama	σ	min	max
Bağımlı Değişken					
TUFE	23	44,69	33,61	6,3	106,30
Bağımsız Değişkenler					
TKH	22	53,20	42,50	4,99	129,75
CH	22	184,99	519,39	-81,39	2067,79
YH	22	110,08	303,40	-84,39	1445,48
TH	22	226,99	632,39	-80, 90	2381,09

* σ , min ve max ifadeleri sırasıyla; standart sapma, değişkenin minimum değeri ve değişkenin maksimum değerini ifade etmektedir.

3.2.3. Yöntem

Yöntem olarak kullanılan Basit Regresyon Modeli analizi ifade edilecektir. Daha sonra çalışmada kullanılan bağımsız değişkenler arasında otokorelasyon olup olmadığı Durbin-Watson Testi ile analiz edilmeye çalışılacaktır.

3.2.3.1. Basit Regresyon Modeli

Çalışmada Basit Regresyon Modeli analizinden yararlanılmıştır. Regresyon analizi bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkiyi incelemekle birlikte, mutlaka bir nedensellik ilişkisini ifade etmemektedir (Tarı, 2011: 15). Regresyon analizi, bir bağımlı değişkenin bağımsız değişkenlerle olan bağımlılığını, birincinin ortalama değerini ve ikincinin bilinen ya da değişmeyen değerleri cinsinden tahmin etme amacı taşımaktadır (Şenesen ve Şenesen, 2009: 16).

Regresyon analizinin başlıca amaçları (Tarı, 2011: 15):

- Verilen bağımsız değişken değerleri ile bağımlı değişkenin ortalama değerinin tahmin edilmesi,
- Bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerinde önemli bir etkisinin olup olmadığının araştırılması,

- Bağımsız değişkenlerin verilen değerleri ile bağımlı değişkenin ortalama değerlerini öngörülmesi veya gelecekte alacağı değerlerin tahmin edilmesidir.

Regresyonda bir bağımlı Y değişkeni, bir ya da birden fazla bağımsız X değişkeni bulunmaktadır. Regresyon, Y ile X veya X'ler arasındaki ortalama ilişkinin matematiksel bir fonksiyonla ifade edilmesidir. Örnek olarak toplam tüketim (Y) ile milli gelir (X) arasındaki ilişkiyi gösteren model;

$$Y_t = f(X_t) = b_1 + b_2 X_t$$

toplam tüketimle milli gelir arasındaki ilişkinin doğrusal bir fonksiyonla ifadesini açıklamaktadır (Akkaya ve Pazarlıoğlu, 1995: 47).

3.2.3.2. Durbin-Watson (DW) d İstatistiği Testi

Ekonometride en çok kullanılan otokorelasyon¹ testi Durbin-Watson testidir. Bu testte şu aşamalar izlenmektedir (Akkaya ve Pazarlıoğlu, 1995: 353-363).

1. Aşama: Hipotezlerin belirlenmesi:

H_0 = Otokorelasyon yoktur.

H_1 = Otokorelasyon vardır.

2. Aşama: Tablo değerlerinin bulunması: %1 veya %5 anlamlılık seviyesinde n gözlem ve k adet bağımsız değişken için Durbin-Watson tablosundan alt (d_L) ve üst sınır (d_U) belirlenmektedir.

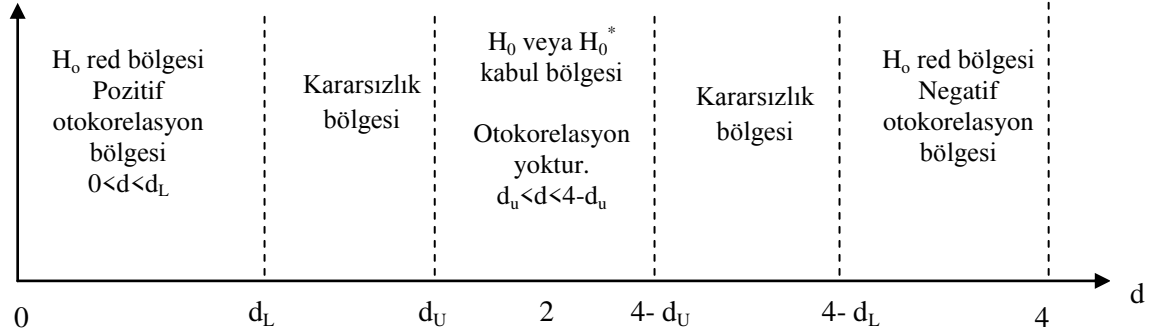
3. Aşama: Kritik oran Durbin-Watson d istatistiğinin hesaplanması:

$$d = \frac{\sum_{t=2}^n (e_t - e_{t-1})^2}{\sum_{t=1}^n e_t^2}$$

¹ Otokorelasyon, korelasyonun özel bir hali olmaktadır. Korelasyonda X ve Y gibi iki farklı değişken arasındaki ilişki araştırılmasına rağmen, otokorelasyonda aynı değişkenin birbirini izleyen değerleri arasındaki ilişkinin derecesi araştırılmaktadır.

4. Aşama: Karar adımı

Tablo 5: DW Testi Karar Tablosu

Tablo 5'e göre, 3. aşamadaki d formülasyonundan elde edilen değerin düştüğü bölgeye bakılarak şu kararlar verilmektedir (Yavuz, 2009: 130);

- $0 < d < d_L$ ise pozitif otokorelasyon,
- $d_L \leq d \leq d_U$ ise karar verilmemekte,
- $d_U < d < 4 - d_U$ ise otokorelasyon yoktur,
- $4 - d_U \leq d \leq 4 - d_L$ ise karar verilmemekte
- $4 - d_L < d < 4$ ise negatif otokorelasyon bulunmaktadır.

3.2.4. Bulgular

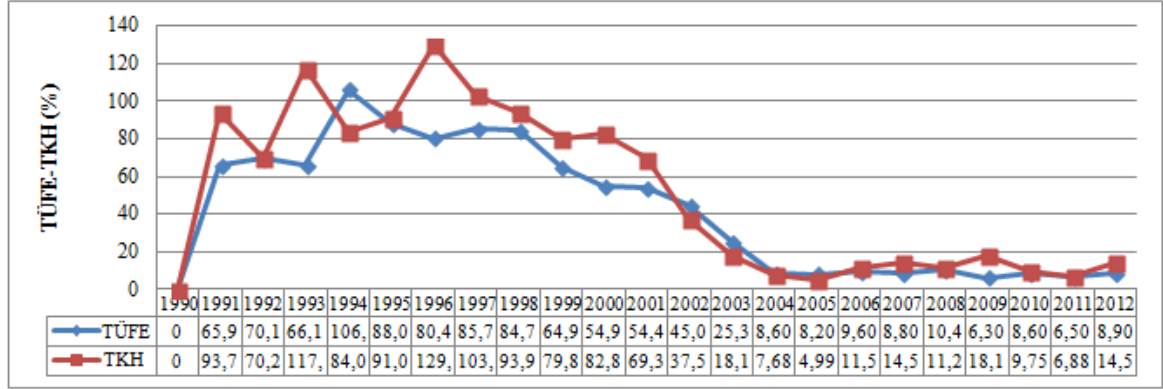
1990-2011 yıllarına ait TÜFE verileri TÜİK'ten, 2012 yılı TÜFE verisi ile 1990-2012 yılları kamu harcamaları verileri BÜMKO erişim kaynağından elde edilerek STATA11 paket programı kullanılmış ve aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

3.2.4.1. Hipotez 1 ve Kullanılan Değişkenler

Çalışmada kullanılan ilk hipotez; *Toplam kamu harcamaları, enflasyon oranı üzerinde etkilidir.* Bu hipotezin ölçülmesinde kullanılan bağımlı değişken; TÜFE iken; bağımsız değişken TKH'deki yıllık yüzde değişim olarak ifade edilecektir. Bu değişkenlerden TÜFE, TÜİK ve BÜMKO'dan alınırken; TKH değişkeninin verileri

BÜMKO'dan alınmıştır. Burada TÜFE, TÜİK'in oluşturmuş olduğu indekslerle ölçülürken; TKH değişkenlerinin verileri bu harcamadaki yıllık yüzde değişimler alınarak ölçülmüştür.

Grafik 8: TÜFE- TKH Değişimi (%)

Kaynak: TÜİK, İstatistik Göstergeler 1923-2011: 603; BÜMKO Ekonomik Göstergeler (2) (1950-2012); BÜMKO, Bütçe Büyüklükleri ve Bütçe Gerçekleşmelerinden alınan veriler tarafımızca düzenlenmiştir.

$$TUF E = \beta_0 + \beta_1 TOPLAMKAMUHARCAMALARI + \varepsilon_i$$

Tablo 6: Hipotez 1 için Uygulanan Regresyon Analiz Sonuçları

Bağımsız Değişkenler	Beta Katsayısı	t değeri	t Değerinin Anlamlılık Düzeyi
Sabit Terim	4.648479	0.97	0.346
TKH	.7392222	10.36	0.000
R ²	F	F Değerinin Anlamlılık Düzeyi	DW istatistiği
.843	107.36	.000	2.478336

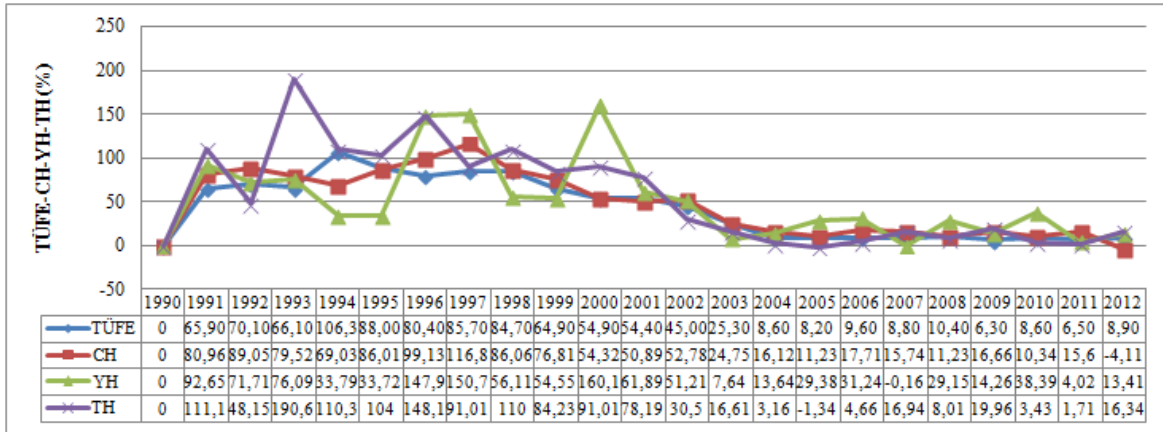
Hipotez 1 için yapılmış olan tek değişkenli regresyon analizi sonuçları Tablo 6'da görüldüğü üzere, bağımsız değişken olan TKH değişkeni ile bağımlı değişken olan TÜFE değişkeni arasında istatistiksel olarak %1 düzeyinde anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Bu pozitif ilişki; modeldeki β_1 katsayısının 0.739 seviyesinde çıkmış

olmasındandır. Bu katsayının 0.739 seviyesinde çıkmış olması; TKH değişkeninin %1 artması durumunda TÜFE değişkeninin yaklaşık olarak %0.74 kadar artış göstereceğini ifade etmektedir (F-istatistik=107.36, p=0.000). Modelde otokorelasyon sorununa rastlanmamıştır (DW=2.478).

3.2.4.2. Hipotez 2 ve Kullanılan Değişkenler

Çalışmada kullanılan ikinci hipotez; kamu harcamalarının alt kalemleri olan cari, yatırım ve transfer harcamalarının enflasyon oranları üzerinde etkili olmasıdır. Bu hipotezin ölçülmesinde kullanılan bağımlı değişken; TÜFE iken; bağımsız değişkenler; cari, yatırım ve transfer harcamaları ve bu harcamalardaki yıllık değişimler alınacaktır. Bu değişkenlerden TÜFE değişkeni TÜİK ve BÜMKO'dan alınırken, cari, yatırım ve transfer harcamaları değişkenlerinin verileri BÜMKO'dan alınmıştır. Burada TÜFE, TÜİK'in oluşturmuş olduğu indekslerle ölçülürken; CH, YH ve TH değişkenlerinin verileri bu harcamadaki yıllık yüzde değişimler alınarak ölçülmüştür.

Grafik 9: TÜFE-CH-YH-TH Değişimi (%)

Kaynak: TÜİK, İstatistik Göstergeler 1923-2011: 603; BÜMKO Ekonomik Göstergeler (2) (1950-2012); BÜMKO, Bütçe Büyüklükleri ve Bütçe Gerçekleşmelerinden alınan veriler tarafımızca düzenlenmiştir.

$$TUF E = \beta_0 + \beta_1 CARİHARCAMALAR + \beta_2 YATIRIMHARCAMALARI + \beta_3 TRANSFERHARCAMALARI + \varepsilon_i$$

Tablo 7: Hipotez 2 için Uygulanan Regresyon Analiz Sonuçları

Bağımsız Değişkenler	Beta Katsayısı	<i>t</i> değeri	<i>t</i> Değerinin Anlamlılık Düzeyi
Sabit Terim	2.472	0.57	0.578
CH	0.787	5.64	0.000
YH	-0.120	-1.51	0.147
TH	0.160	1.92	0.070
R²	F	F Değerinin Anlamlılık Düzeyi	DW istatistiği
0,8971	52.30	0,000	2.442861

Hipotez 2 için yapılmış olan çok değişkenli regresyon analizi sonuçları Tablo 7’de görüldüğü üzere, bağımsız değişkenler olan CH ve TH değişkenleri ile bağımlı değişken olan TÜFE değişkeni arasında istatistiksel olarak sırasıyla %1 ve %10 düzeyinde anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki bulunurken, YH değişkeni için istatistiksel güçlü kanıtlar sağlanamamıştır. Bu pozitif ilişki; modellerdeki β katsayılarının pozitif değerde olmasından kaynaklanmıştır. Bu katsayılar incelendiğinde; CH değişkeninin katsayısı 0.787 ve TH değişkeninin katsayısı ise 0.160 şeklinde pozitif yönlü olduğu görülmektedir. YH değişkeninin katsayısı ise -0.120’dir (F-istatistik = 52.30, p = 0,000). Modelde otokorelasyon sorununa rastlanmamıştır (DW=2.442).

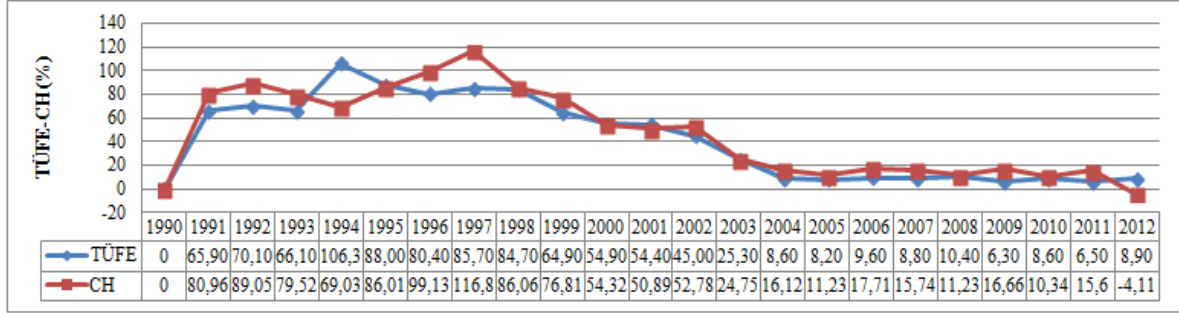
Modele göre, CH değişkeni %1 arttığında TÜFE değişkeninin %0.787 kadar artması beklenirken, aynı şekilde TH değişkeni %1 arttığında TÜFE değişkeninin de %0.16 kadar artması beklenmektedir. Diğer taraftan YH değişkeni %1 arttığında TÜFE değişkeninin %0.12 kadar azalması beklenmektedir.

3.2.4.3. Hipotez 3 ve Kullanılan Değişkenler

Çalışmada kullanılan üçüncü hipotez; kamu harcamalarının alt kalemi olan cari harcamaların enflasyon oranı üzerinde etkili olduğu yönündedir. Bu hipotezin ölçülmesinde kullanılan bağımlı değişken TÜFE iken, bağımsız değişken cari harcamalardaki yıllık değişim oranlarıdır. Bu değişkenlerden TÜFE değişkeni TÜİK ve BÜMKO’dan alınırken; cari harcamalar değişkeninin verileri BÜMKO’dan alınmıştır.

Burada TÜFE, TÜİK'in oluşturmuş olduğu indekslerle ölçülürken; CH değişkeninin verileri bu harcamadaki yıllık yüzde değişimler alınarak ölçülmüştür.

Grafik 10: TÜFE-CH Değişimi (%)

Kaynak: TÜİK, İstatistik Göstergeler 1923-2011: 603; BÜMKO Ekonomik Göstergeler (2) (1950-2012); BÜMKO, Bütçe Büyüklükleri ve Bütçe Gerçekleşmelerinden alınan veriler tarafımızca düzenlenmiştir.

$$TUF E = \beta_0 + \beta_1 CARİHARCAMALAR + \varepsilon_i$$

Tablo 8: Hipotez 3 için Uygulanan Regresyon Analiz Sonuçları

Bağımsız Değişkenler	Beta Katsayısı	t istatistiği	t Değerinin Anlamlılık Düzeyi
Sabit Terim	1.055	0.23	0.823
CH	0.877	11.41	0,000
R ²	F	F Değerinin Anlamlılık Düzeyi	DW istatistiği
0,87	130.11	0,000	1.774762

Hipotez 3 için yapılmış olan tek değişkenli regresyon analizi sonuçları Tablo 8’de görüldüğü üzere, bağımsız değişken olan CH değişkeni ile bağımlı değişken olan TÜFE değişkeni arasında istatistiksel olarak pozitif yönlü ve istatistiksel olarak %1 düzeyinde anlamlı bir ilişki belirlenmiştir. Bu pozitif ilişki; modellerdeki β katsayılarının pozitif değerde olmasından kaynaklanmıştır. Bu katsayılar incelendiğinde; CH değişkeninin katsayısı 0,877 şeklinde pozitif yönlü olduğu görülmektedir. Model genel olarak

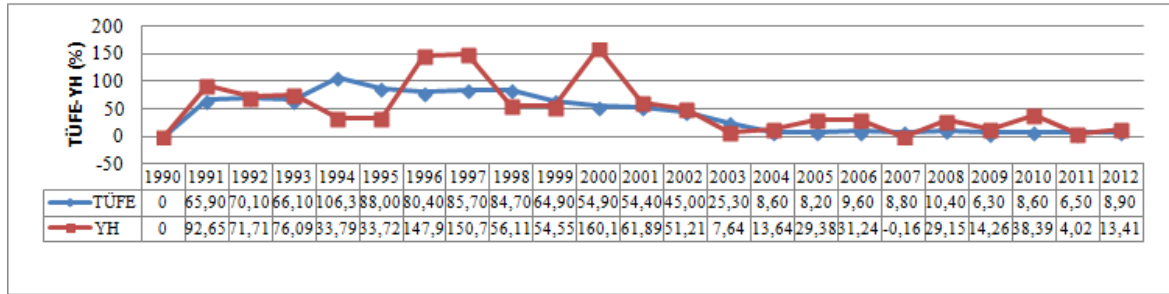
incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlıdır (F-istatistik=130.11, p=0,000) ve modelde otokorelasyon sorununa rastlanmamıştır (DW=1.774).

Modele göre, CH değişkenindeki %1 kadarlık bir artışın, TÜFE değişkenini %0.87 kadar artırması beklenmektedir.

3.2.4.4. Hipotez 4 ve Kullanılan Değişkenler

Çalışmada kullanılan dördüncü hipotez; kamu harcamalarının alt kalemlerinden biri olan yatırım harcamalarının enflasyon oranı üzerinde etkili olmasıdır. Bu hipotezin ölçülmesinde kullanılan bağımlı değişken TÜFE iken; bağımsız değişken yatırım harcamalarındaki yıllık değişimdir. Bu değişkenlerden TÜFE, TÜİK ve BÜMKO'dan alınırken, yatırım harcamaları değişkeninin verileri BÜMKO'dan alınmıştır. Burada TÜFE, TÜİK'in oluşturmuş olduğu indekslerle ölçülürken; YH değişkeninin verileri bu harcamadaki yıllık yüzde değişimler alınarak ölçülmüştür.

Grafik 11: TÜFE-YH Değişimi (%)

Kaynak: TÜİK, İstatistik Göstergeler 1923-2011: 603; BÜMKO Ekonomik Göstergeler (2) (1950-2012); BÜMKO, Bütçe Büyüklükleri ve Bütçe Gerçekleşmelerinden alınan veriler tarafımızca düzenlenmiştir.

$$TUF E = \beta_0 + \beta_1 YATIRIMHARCAMALARI + \varepsilon_i$$

Tablo 9: Hipotez 4 için Uygulanan Regresyon Analiz Sonuçları

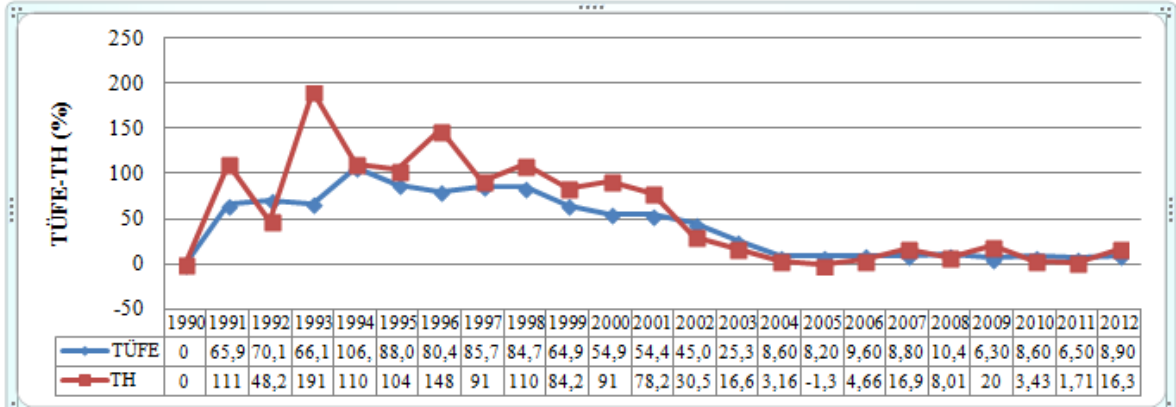
Bağımsız Değişkenler	Beta Katsayısı	t istatistiği	t Değerinin Anlamlılık Düzeyi
Sabit Terim	20.79	2.28	0.033
YH	0.435	3.37	0.003
R ²	F	F Değerinin Anlamlılık Düzeyi	DW istatistiği
0.36	11.38	0.003	0.967

Hipotez 4 için yapılmış olan tek değişkenli regresyon analizi sonuçları Tablo 9’da görüldüğü üzere, bağımsız değişken olan YH değişkeni ile bağımlı değişken olan TÜFE değişkeni arasında istatistiksel olarak pozitif yönlü ve istatistiksel olarak %1 düzeyinde anlamlı bir ilişki ortaya çıkmaktadır. Bu pozitif ilişki; modellerdeki β katsayılarının pozitif değerde olmasından kaynaklanmıştır. Bu katsayılar incelendiğinde; YH değişkeninin katsayısı 0,435 şeklinde pozitif yönlü olduğu görülmektedir. Hipotez istatistiksel olarak bakıldığında ise; YH değişkeninin TÜFE değişkeni üzerinde anlamlı bir sonuç verdiği gözlemlenmiştir (F-istatistik=11,38, p=0,003). Ancak modelde pozitif otokorelasyon belirlenmiştir (DW=0.967). Otokorelasyonu gidermek için kullanılan ekonometrik yöntemler (Hildreth-Lu ve Cochrane-Orcutt) sonucunda YH ve TÜFE arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

3.2.4.5. Hipotez 5 ve Kullanılan Değişkenler

Çalışmada kullanılan beşinci hipotez; kamu harcamalarının kalemlerinden biri olan transfer harcamalarının enflasyon oranı üzerinde etkili olduğudur. Bu hipotezin ölçülmesinde kullanılan bağımlı değişken TÜFE iken; bağımsız değişken transfer harcamalarındaki yıllık değişimdir. Bu değişkenlerden TÜFE değişkeni TÜİK ve BÜMKO’dan alınırken, transfer harcamaları değişkeninin verileri BÜMKO’dan alınmıştır. Burada TÜFE, TÜİK’in oluşturmuş olduğu indekslerle ölçülürken; TH değişkeninin verileri bu harcamadaki yıllık yüzde değişimler alınarak ölçülmüştür.

Grafik 12: TÜFE-TH Değişimi (%)

Kaynak: TÜİK, İstatistik Göstergeler 1923-2011: 603; BÜMKO Ekonomik Göstergeler (2) (1950-2012); BÜMKO, Bütçe Büyüklükleri ve Bütçe Gerçekleşmelerinden alınan veriler tarafımızca düzenlenmiştir.

$$TUF E = \beta_0 + \beta_1 TRANSFERHARCAMALARI + \varepsilon_i$$

Tablo 10: Hipotez 5 için Uygulanan Regresyon Analiz Sonuçları

Bağımsız Değişkenler	Beta Katsayısı	t istatistiği	t Değerinin Anlamlılık Düzeyi
Sabit Terim	13.63	2.30	0.032
TH	0.521	6.99	0.000
R ²	F	F Değerinin Anlamlılık Düzeyi	DW istatistiği
0.70	48.79	0,000	2.494

Hipotez 5 için yapılmış olan tek değişkenli regresyon analizi sonuçları Tablo 10’da görüldüğü üzere, bağımsız değişken olan TH değişkeni ile bağımlı değişken olan TÜFE değişkeni arasında istatistiksel olarak pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki ortaya çıkmaktadır. Bu pozitif ilişki; modellerdeki β katsayılarının pozitif değerde olmasından kaynaklanmıştır. Bu katsayılar incelendiğinde; TH değişkeninin katsayısı 0.521 şeklinde pozitif yönlü olduğu görülmektedir. Hipotez istatistiksel olarak bakıldığında ise; TH değişkeninin TÜFE değişkeni üzerinde anlamlı bir sonuç verdiği gözlemlenmiştir (F-

istatistik=48.79, $p=0.000$) ve modelde otokorelasyon sorununa rastlanmamıştır (DW=2.494).

Modele göre, TH değişkenindeki %1 kadarlık bir artışın, TÜFE değişkenini %0.52 kadar artırması beklenmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye ekonomisinde enflasyon oranları yaşanan son ekonomik gelişmeler ile birlikte gözle görülür şekilde azalma eğilimine girmiştir. Türk ekonomisinde gözlemlenen bu olumlu gelişmeler önceden yaşanmamış deneyimlerle de karşı karşıya kalmamıza neden olmuştur. Dolayısıyla önceden düşük enflasyon oranlarında kamu harcamalarının etkilerinin incelenmesi yeniden önem arz etmektedir. Enflasyon oranlarının yüksek olduğu dönemlerdeki gibi kamu harcamalarının etkilerinin düşük enflasyon oranlarında da aynı etkiyi yapıp yapmayacağı sorusu önem taşımaktadır. Bu çalışmada; Türk ekonomisinde kamu harcamalarının enflasyon oranları üzerindeki etkilerinin araştırılması amaçlanmıştır.

Bu kapsamda çalışmada; beş farklı modelde kamu harcamalarının enflasyon oranları üzerindeki etkisi ve şiddeti araştırılmıştır. Bu bağlamda kurulan her bir model ve elde edilen sonuçları şu şekilde açıklanabilir;

Model 1’de toplam kamu harcamalarının enflasyon oranı üzerindeki etkisini 1990-2012 yıllık verileri kullanılarak tek değişkenli regresyon analizi sonuçlarına göre; toplam kamu harcamalarında meydana gelen %1’lik bir artış enflasyon oranı üzerinde %0,74’lük bir artışa neden olduğu sonucuna istatistiksel olarak anlamlı sonuçlarla ulaşılmıştır.

Model 2’de toplam kamu harcamalarının alt kalemlerini oluşturan cari, yatırım ve transfer harcamalarının enflasyon oranı üzerindeki etkilerini 1990-2012 yıllık verileri kullanılarak çok değişkenli regresyon analizi sonuçlarına göre, cari harcamalarında meydana gelen %1’lik bir artış enflasyon oranı üzerinde %0.78’lik; yatırım harcamalarında oluşan %1’lik bir artış enflasyon oranı üzerinde %0.12’lik bir azalış ve transfer harcamalarındaki %1’lik bir artış enflasyon oranı üzerinde %0.16’lık bir artışa neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Model istatistiksel olarak anlamlıdır.

Model 3’de cari harcamaların enflasyon oranı üzerindeki etkilerini 1990-2012 yıllık verileri kullanılarak tek değişkenli regresyon analizi sonuçlarına göre; cari harcamalarında

meydana gelen %1’lik bir artış enflasyon oranları üzerinde %0.87’lik bir artışa neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Model 4’de yatırım harcamalarının enflasyon oranı üzerindeki etkilerini 1990-2012 yıllık verileri kullanılarak tek değişkenli regresyon analizi sonuçlarına göre; yatırım harcamalarında meydana gelen %1’lik bir artış enflasyon oranı üzerinde %0.44’lük bir artışa neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Model 5’de transfer harcamalarının enflasyon oranı üzerindeki etkilerini 1990-2012 yıllık verileri kullanılarak tek değişkenli regresyon analizi sonuçlarına göre; transfer harcamalarında meydana gelen %1’lik bir artış enflasyon oranları üzerinde %0.52’lik bir artışa neden olduğu istatistiksel olarak anlamlı sonucuna ulaşılmıştır.

Sonuç olarak, 1923 yılından günümüze kadar incelemeye çalıştığımız Türkiye Ekonomisi’nde artan kamu harcamaları, bir yandan talep baskısı oluşturarak enflasyon oranlarını yükseltirken, diğer yandan da harcamaların finansman şekline bağlı olarak para arzı ve faiz oranlarını artırıcı bir etkide bulunmuştur. 2000’li yıllara kadar yüksek düzeyde seyreden enflasyon, artan kamu harcamaları ile paralellik göstermiştir. Özellikle 2001 yılından sonra *Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı* kapsamında hem uygulanan sıkı maliye ve para politikaları, hem de programa duyulan güven sayesinde enflasyon oranları düşme eğilimine girmiştir.

Yapılan çalışma ışığında;

- Türkiye’de etkin olmayan kamu harcamalarından vazgeçilmesi,
- Harcamaların tüketimden ziyade üretim odaklı bir şekilde yapılması,
- Popülist politikalardan uzak durulması tavsiye edilmektedir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Acar, Birol (2007), “İyi Uygulama Örnekleri Çerçevesinde Kamu Yönetiminde Mali Saydamlık ve Kamuoyu Denetiminin Etkinleştirilmesi”, **Devlet Bütçe Uzmanlığı Araştırma Raporu**, T.C. Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Açıkgöz, Bernur ve diğerleri (2008), “Küreselleşme Kurgusuna Yönelik Hipotez Testleri: Yoksulluk Olgusu Üzerine Seçilmiş Ülkeler Deneyimi (1997-2003)”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 13 (1), 351-376.
- Agbewali, Francis (2011), “Critical Analysis of the Impact of Government Expenditure and Money Supply On Inflation Rate On The Economy of Ghana”, **Regent-Maastricht School of Management**, 1-54.
- Ağaoğlu, Embiya (2010), “İndeksler”, Ali Fuat Yüzer (Ed.), **İstatistik**, 7. Baskı içinde (293-292), Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Akcagündüz, Emre (2010), “Kamu Tercihi Teorisi ve Türkiye Üzerine Olan Etkisi Üzerine Bir İnceleme”, **Ekonomi Bilimleri Dergisi**, 2 (2), 29-35.
- Akdoğan, Abdurrahman (2006), **Kamu Maliyesi**, 11. Baskı, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Akkaya, Şahin ve Pazarlıoğlu M. Vedat (1995), **Ekonometri I**, 3. Baskı, İzmir: Anadolu Matbaacılık.
- Akman, Koray T. (2011), **Kamu Maliyesine Giriş**, 1. Baskı, İzmir: İlya İzmir Yayınevi.
- Aksoy, Şerafettin (2011), **Kamu Maliyesi**, 4. Baskı, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Aktan, Coşkun Can (2005), “Piyasa Başarısızlığının Anatomisi ve Kamu Ekonomisi Rasyoneli”, Aktan ve diğerleri (Ed.), **Kamu Ekonomisi ve Kamu Politikaları**, 1. Baskı içinde (9-36), Ankara: Seçkin Yayıncılık Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi.

- Akyıldız, Hüseyin ve Eroğlu, Ömer (2004), “Türkiye Cumhuriyeti Dönemi Uygulanan İktisat Politikaları”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 9 (1), 43-62.
- Akyıldız, Hüseyin (1997), “Reel Boyutlarıyla Türkiye Ekonomisinde Kriz Süreçlerinin Ortaya Çıkış Mekanizmaları”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 2, 9-27.
- Alacahan, Nur Dilbaz (2011), “Enflasyon, Döviz Kuru İlişkisi ve Yansıma: Türkiye The Relatoinship Between Inflation, Exchange Rate and Pass Through: Turkey”, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, (1), 49-56.
- Albayrak, Ali Sait, (2005), “**Mekân Endekslerinin Hesaplanmasında Çok Değişkenli Bir Yaklaşım: Türkiye’de Seçilmiş 19 İlin Tüketici Fiyat Endekslerine Göre Karşılaştırılması**”, <http://asalbayrak.files.wordpress.com/2011/12/e01.pdf> (28.02.2013).
- Alkin, Erdoğan (2008), “Milli Gelir Muhasebesi”, İlyas Şıklar (Ed.), **İktisada Giriş**, 7. Baskı içinde (261-299), Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Altınok, Serdar ve Çetinkaya, Murat (2003), “Devalüasyon ve Türkiye’de Devalüasyon Uygulamaları ve Sonuçları”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, (9), 47-64.
- Ankara Strateji Enstitüsü, (2012), “**Kötü Dostumuz Enflasyon**”, http://www.ankarastrateji.org/_files/17012012160839-UOJQQ.pdf (27.02.2013).
- Arısoy, İbrahim (2005), “Wagner ve Keynes Hipotezleri Çerçevesinde Türkiye’de Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi”, **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 14(2), 63-80.
- Arslan, Oğuz (2012), “Kamu Maliyesinin İşlevleri”, Tosunoğlu ve Ergül (Ed.), **Kamu Maliyesi**, 1. Baskı içinde (22-41), Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Ataç, Beyhan (1997), **Maliye Politikası**, 4. Baskı, Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları; No:118.
- Aydoğan, Esenay (2004), “1980’den Günümüze Türkiye’de Enflasyon Serüveni”, **Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, 11(1), 91-110.

- Ayo, Olaiya Sam ve diğerkleri (2012), “A Trivariate Causality Test among Economic Growth, Government Expenditure and Inflation Rate: Evidence from Nigeria”, **Research Journal of Finance and Accounting**, 3(1), 65-72.
- Bağdıgen, Muhlis ve Beşer, Berna (2009), “Ekonomik Büyüme ile Kamu Harcamaları Arasındaki Nedensellik İlişkisinin Wagner Tezi Kapsamında Bir Analizi: Türkiye Örneği”, **Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 5(9), 1-17.
- Bakırtaş, İbrahim (1999), “Kamu Harcamaları Üzerinde Bürokratik Gücün Belirleyici Unsurlarının Etkisi”, **Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 14(1), 137-159.
- Başol, Koray (2012), **Türkiye Ekonomisi**, 11. Baskı, İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Bedir, Serap (2001), “Transfer Harcamaları ve Enflasyon İlişkisi”, **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 15(1-2), 21-29.
- Bilici, Nurettin ve Bilici, Adem (2011), **Kamu Maliyesi**, 1. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi.
- Boratav, Korkut (2009), **Türkiye İktisat Tarihi 1908-2007**, 13. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi.
- Buffie, Edward (1995), “Public Investment, Private Investment and Inflation”, **Journal of Economic Dynamics and Control**, (19), 1223-1247.
- Bulut, Cihan (2001) “Kamu Sektörü ve Harcamalarının Ekonomik Etkileri”, **Journal of Qafqaz University**, (8), 43-56.
- Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü (BÜMKO), (2012), [http: // www.bumko.gov.tr/proje/proje1/abs_giris.html](http://www.bumko.gov.tr/proje/proje1/abs_giris.html) (26.12.2012).
- Coşar, Nevin (2003), “Varlık Vergisi Konusundaki Yolsuzluk Söylentileri”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi**, 58(2), 1-27.
- Çamlıca, Ferhat (2010), **Yeni Keynesyen Bir Bakış Açısıyla Türkiye’nin Enflasyon Dinamikleri Yönünden Yapısal Analizi**, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası İletişim ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü.
- Çavuşoğlu, Tarkan (2005), “Vergi Gelirleri ve Kamu Harcamaları Açısından Enflasyon: Tanzi ve Ters Tanzi Etkileri”, **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 7(3), 35-52.

- Çelebi, Esat (2001), “Türkiye’de Devalüasyon Uygulamaları (1923-2000)”, **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, 2(1), 55-66.
- Çelik, Aylin (2003), **Fiyatlar Seviyesindeki Değişmelerin Mali Tablolara Etkileri ve Enflasyon Muhasebesi: Enflasyon Muhasebesi Yöntemlerinden Fiyatlar Genel Seviyesi Modeli Uygulaması**, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası İstatistik Genel Müdürlüğü.
- Çepni, Elif (2007), **Ekonomik Göstergeler ve İstatistikler Rehberi**, 3. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi.
- Dayar, Hatice ve Bakırtaş, İbrahim (2004), “Analitik Bütçe Sınıflandırmasının Yapısı ve Bir Uygulama Örneği: Dumlupınar Üniversitesi Bütçesi”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, (11), 101-114.
- Dayar, Hatice ve Esenkar, Yasemin (2008), “Analitik Bütçe Sınıflandırma Sistemi İle Tahakkuk Esaslı Devlet Muhasebesinin Uygulanması ve Etkinliği: Maliye Bakanlığı Örneği”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 13(2), 263-294.
- Demircan, Siverekli Esra (2005), “Karşılaştırmalı Bir Perspektiften Kamu Mali Yönetiminde Türk Bütçe Sistemi ve Analitik Bütçe Sistemine Geçiş”, **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, 25, 60-69.
- Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) (1963), Kalkınma Planı (Birinci Beş Yıl) 1963-1967 <http://www.kalkinma.gov.tr/DocObjects/View/13736/plan1.pdf> (30.03.2013).
- Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) (2002), Sayılarla Türkiye Ekonomisi, <http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/tarih/tr/1980-01.pdf> (17.05.2013).
- Dileyici, Dilek ve Özkıvrak, Özlem (2010), “Bütçe Anlayışındaki Değişim Süreci: Denk Bütçe İlkesinin Erozyonu ve Açık Bütçe Politikası”, **Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi**, 2(1), 33-55.
- Doğruel, Fatma ve Doğruel, Suut (2005), **Türkiye’de Enflasyonun Tarihi**, 1. Baskı, TCMB, Tarih Vakfı.
- Dinler, Zeynel (2011), **İktisada Giriş**, 17. Baskı, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.

- Dornbusch, Rudiger ve Fischer, Stanley (1998), **Makroekonomi**, (Çev. Salih Ak ve diğerleri) 1. Baskı, İstanbul: Akademi Yayın Hizmetleri Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi.
- Durmuş, Mustafa (2008), **Kamu Ekonomisi**, 1. Baskı, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Edizdoğan, Nihat (1998), **Kamu Maliyesi 1 (Kamu Ekonomisi, Kamu Harcamaları ve Bütçe)**, 6. Baskı, Bursa: Ekin Kitabevi.
- Edizdoğan, Nihat ve diğerleri (2012), **Kamu Maliyesi**, 4. Baskı, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Eğilmez, Mahfi ve Kumcu, Ercan (2002), **Ekonomi Politikası**, 1. Baskı, İstanbul: Om Yayınevi.
- Eker, Aytaç (2009), **Kamu Maliyesi**, 1. Baskı, İzmir: Birleşik Matbaa Limited Şirketi.
- Eker, Aytaç ve diğerleri (2002), **Maliye Politikası (Teori, İlkeler ve Yöntemler)**, 4. Baskı, İzmir: Anadolu Matbaacılık.
- Emiroğlu ve diğerleri (2006), **Ekonomi Sözlüğü**, 1. Baskı, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Erdem, Metin ve diğerleri (2003), **Kamu Maliyesi**, 3. Baskı, Bursa: Ekin Kitabevi.
- Erdem, Metin ve diğerleri (2012), **Kamu Maliyesi**, 10. Baskı, Bursa: Ekin Basın Yayın Dağıtım.
- Eren, Aslan (2012), **Türkiye Ekonomisi**, 5. Baskı, Bursa: Ekin Basın Yayın Dağıtım.
- Erginay, Akif (2010), **Kamu Maliyesi**, 18. Baskı, Ankara: Savaş Kitap ve Yayınevi.
- Ergül, Tamer (2012), “Enflasyon ve Maliye Politikası”, Beyhan Ataç (Ed.), **Maliye Politikası-I**, 1. Baskı içinde (96-113), Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Erilli, N. Alp ve diğerleri (2012), “Kritik (Kriz) Dönem Enflasyon Hesaplamalarında Bulanık Regresyon Tahminlemesi”, **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, 13(2), 239-253.
- Eroğlu, Nadir (2003), “Türkiye’de İktisat Politikalarının Gelişimi”, **80. Yılında Türkiye Cumhuriyeti Sempozyumu**, 1-13.

- Ertek, Tümay (2008), **Meslek Yüksekokulları İçin Makro İktisat Ders Kitabı**, 1. Baskı, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım Anonim Şirketi.
- Ezirim ve diğerleri (2008), “Inflation, Versus Public Expenditure Growth In the US: An Empirical Investigation”, **North American Journal of Finance and Banking Research**, 2(2), 26-40.
- Gacener, Aydanur (2005), “Türkiye Açısından Wagner Kanunu’nun Geçerliliğinin Analizi”, **Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 20(1), 103-122.
- Galli, Rossana ve Hoeven, Rolph Van Der (2001), “Is Inflation Bad For Income Inequality: The Importance Of The Initial Rate Of Inflation”, **Employment Paper**, 29, 1-38.
- Georgantopoulos, Andreas ve Tsamis, Anastasios (2012), “The Interrelationship Between Money Supply, Prices and Government Expenditures and Economic Growth: A Causality Analysis for the Case of Cyprus” **International Journal of Economic Sciences and Applied Research**, 5(3), 115-128.
- Giray, Filiz (2006), **Maliye Tarihi**, 2. Baskı, Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Girginer, Nuray ve Yenilmez, Füsün (2005), “Türkiye’de Enflasyonun Ekonometrik Olarak İncelenmesi (1982-2002)”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 6(1), 101-116.
- Gökalp, M. Faysal ve Avcı, Mehmet (2002), “Türkiye Ekonomisi’nde Mali Disiplinsizlik Olgusu”, **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, (7), 1-15.
- Gujarati, Damodar N. (2009), **Temel Ekonometri**, (Çev. Ümit Şenesen ve Gülay Günlük Şensesen), İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Gül, Ekrem ve Gürbüz, Arif (2006), “Enflasyon Hedeflemesi ve Türkiye’de Uygulanabilirliği”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, (14), 63-84.
- Gürbüz, Selma (1997), “Enflasyonun Vergi Gelirlerinin Reel Değeri Üzerindeki Etkisi (Tanzi Etkisi)”, **Hazine Dergisi**, (7), 1-30.
- Han, Ergül (2001), Planlı Dönem Öncesi Ekonomik Politikalar, Mustafa Özer (Ed.), **Türkiye Ekonomisi**, 2. Baskı içinde (43-56), Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını.

- Han, Song ve Mulligan, Casey (2008), “Inflation and the Size of Government”, **Federal Reserve Bank of St. Louis Review**, 90(3), 245-267.
- Hepaktan, Erdem ve Karakayalı, Hüseyin (2009), “1980-2008 Döneminde Türkiye’nin Dış Ticaret Hadlerinin Analizi”, **Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 7(2), 181-210.
- Işık, Nihat ve Alagöz, Mehmet (2005), “Kamu Harcamaları ve Büyüme Arasındaki İlişki”, **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, (24), 63-75.
- Kalenderoğlu, Mahmut (2004), **Kamu Maliyesi Bütçe ve Borçlanma**, 3. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Karabıçak, Mevlüt (2000), “Türkiye’de Ekonomik İstikrarsızlığın Tarihsel Gelişim Süreci”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 5(2), 49-65.
- Karakaş, Mehmet (2005), “Kamu Mali Yönetiminde Yeniden Yapılanma Aracı Olarak Hesap Verme Sorumluluğu ve Saydamlık”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 10(2), 291-305.
- Karakayalı, Hüseyin (2005), **Makro Ekonomi**, 5. Baskı, Manisa: Emek Matbaası.
- Karluk, Rıdvan (2005), **Cumhuriyet’in İlanından Günümüze Türkiye Ekonomisi’nde Yapısal Dönüşüm**, 1. Baskı, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım Anonim Şirketi.
- Karluk, Rıdvan (2006), “Türkiye Ekonomisinde 1980 Öncesi Ve Sonrası Yaşanan Krizlere Yönelik İstikrar Politikaları”, Seyidoğlu ve Yıldız (Ed.), **Ekonomik Kriz Öncesi Erken Uyarı Sistemleri Makale Derlemesi**, 1. Baskı içinde (55-88), İstanbul: Arıkan Basım Yayım Dağıtım Limited Şirketi.
- Kaya, Ayşe (2013), “Mali Sürdürülebilirlik: Teori ve Türkiye Uygulaması”, **Türkiye Bankalar Birliği**, 1-165.
- Kazgan, Gülten (2009), **Tanzimat’tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi**, 4. Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kazgan, Gülten (2012), **Türkiye Ekonomisinde Krizler**, 3. Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Kepenek, Yakup ve Yentürk, Nurhan (2009), **Türkiye Ekonomisi**, 22. Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kesriyeli, Mehtap, (1997), “**1980’li Yıllardan Günümüze Para Politikası Gelişmeleri**”, <http://www.tcmb.gov.tr/research/work/wpaper5.pdf> (17.05.2013).
- Kılıçbay, Ahmet (1991), **Her Yönüyle Enflasyon**, 1. Baskı, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Kirmanoglu, Hülya (2007), **Kamu Ekonomisi Analizi**, 1. Baskı, İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım Anonim Şirketi.
- Köse, Salih (2002), “24 Ocak 1980 ve 5 Nisan 1994 İstikrar Programlarının Karşılaştırılması”, **Planlama Dergisi**, DPT’nin Kuruluşunun 42. Yılı Özel Sayı, 119-128.
- Kunter, Kürşat (1993), “Türkiye’deki Parasal Büyüklükler İçin İndeks ve Bileşim Teorisinin Bir Uygulaması: Divisia ve Fisher İdeal İndeksi”, **Tartışma Tebliği**, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Araştırma Planlama ve Eğitim Genel Müdürlüğü.
- Magazzino, Cosimo (2011), “The Nexus Between Public Expenditure and Inflation in the Mediterranean Countries”, **Munich Personal Repec Archive (MPRA)**, Paper No: 28493, 1-19.
- Maliye Bakanlığı, (2003), **2003 Yıllık Ekonomik Rapor**, <http://www.maliye.gov.tr/YillikEkonomikRapor/Y%C4%B1ll%C4%B1k%20Ekonomik%20Rapor%202003.pdf> (27.04.2013).
- Maliye Bakanlığı, (2004), **Yıllık Ekonomik Rapor 2004**, <http://www.maliye.gov.tr/YillikEkonomikRapor/Y%C4%B1ll%C4%B1k%20Ekonomik%20Rapor%202004.pdf> (27.04.2013).
- Maliye Bakanlığı, (2006), **Yıllık Ekonomik Rapor 2006**, <http://www.maliye.gov.tr/YillikEkonomikRapor/Y%C4%B1ll%C4%B1k%20Ekonomik%20Rapor%202006.pdf> (28.04.2013).
- Maliye Bakanlığı (2007), **Yıllık Ekonomik Rapor 2007**, <http://www.sgb.gov.tr/Raporlar%20Yeni/Y%C4%B1ll%C4%B1k%20Ekonomik%20Rapor/Y%C4%B1ll%C4%B1k%20Ekonomik%20Rapor%202007.pdf> (28.04.2013).

- Maliye Bakanlığı, (2009), **Yıllık Ekonomik Rapor 2009**, <http://www.sgb.gov.tr/Raporlar%20Yeni/Y%C4%B1ll%C4%B1k%20Ekonomik%20Rapor/Y%C4%B1ll%C4%B1k%20Ekonomik%20Rapor%202009.pdf> (29.04.2013).
- Maliye Bakanlığı, (2012), **Yıllık Ekonomik Rapor 2012**, <http://www.sgb.gov.tr/Raporlar%20Yeni/Y%C4%B1ll%C4%B1k%20Ekonomik%20Rapor/Y%C4%B1ll%C4%B1k%20Ekonomik%20Rapor%202012.pdf> (29.04.2013).
- Mankiw, Gregory (2009), “Para ve Enflasyon”, Ömer Faruk Çolak (Ed.), **Makroekonomi**, 6. Baskı içinde (84-126), Ankara: Eflatun Yayınevi.
- Muter, Naci Birol ve diğerleri (2006), **Teoride ve Uygulamada Kamu Maliyesi**, 2. Baskı, Manisa: Emek Matbaası.
- Mutluer, M. Kamil ve diğerleri (2010), **Teoride ve Uygulamada Kamu Maliyesi**, 2. Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği (MÜSİAD), (1994), **Türkiye Ekonomisi 1994**, http://www.musiad.org.tr/contentimages/arastirmalaryayin/pdf/arastirma_raporlari_04.pdf (29.04.2013).
- Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği (MÜSİAD), (1997), **Türkiye Ekonomisi 1997**, http://www.musiad.org.tr/contentimages/arastirmalaryayin/pdf/arastirma_raporlari_21.pdf (01.05.2013).
- Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği (MÜSİAD), (1998), **Türkiye Ekonomisi 1998**, http://www.musiad.org.tr/contentimages/arastirmalaryayin/pdf/arastirma_raporlari_27.pdf (01.05.2013).
- Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği (MÜSİAD), (1999), **Türkiye Ekonomisi 1999**, http://www.musiad.org.tr/contentimages/arastirmalaryayin/pdf/arastirma_raporlari_34.pdf (01.05.2013).
- Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği (MÜSİAD), (2005), **Türkiye Ekonomisi 2005**, http://www.musiad.org.tr/contentimages/arastirmalaryayin/pdf/arastirma_raporlari_48.pdf (01.05.2013).
- Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği (MÜSİAD), (2012), **Türkiye Ekonomisi 2012**, <http://www.musiad.org.tr/contentimages/arastirmalaryayin/pdf/EKONOMI%20RAPORU%202012.pdf> (29.04.2013).

- Nadaroğlu, Halil (2000), **Kamu Maliyesi Teorisi**, 11. Baskı, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım Anonim Şirketi.
- Nişancı, Murat ve diğerleri (2011), “İktisadi Büyüme ve Kamu Harcamaları Arasındaki Nedensellik İlişkisi”, **Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi**, (111), 1-7.
- Okafor, C. ve Eiya, O. (2011), “Determinants of Growth In Government Expenditure: An Empirical Analysis of Nigeria”, **Research Journal of Business Management**, 5(1), 44-50.
- Oktayer, Asuman (2010), “Türkiye’de Bütçe Açığı, Para Arzı ve Enflasyon İlişkisi”, **Maliye Dergisi**, (158), 431-447.
- Orhaner, Emine (2000), **Kamu Maliyesi**, 3. Baskı, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Önder, İzzettin (2007), “Enflasyonla Mücadelede Maliye Politikası” Engin Ataç (Ed.), **Maliye Politikası**, 4. Baskı içinde (107-127), Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Özbilen, Şevki (1998), **Maliye Politikası (Teori, İlkeler, Yöntemler ve Uygulama Sorunları)**, 1. Baskı, Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.
- Özbilen, Şevki (2010), **Kamu Maliyesi**, 1. Baskı, Ankara: Gazi Kitabevi Ticaret Limited Şirketi.
- Özbilen, Şevki, (t.y.), “**Vergi-Enflasyon İlişkisi Üzerine Bir İnceleme**”, <http://www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/enflasyon.pdf> (08.02.2013).
- Parasız, İlker (2006), **İktisada Giriş**, 8. Baskı, Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Pınar, Abuzer (2010), **Maliye Politikası Teori ve Uygulama**, 3. Baskı, Ankara: Naturel Kitap Yayın Dağıtım.
- Pınar, Abuzer (2010), **Kamu Maliyesi ve Maliye Politikası**, 6. Baskı, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Ruge Murcia, Francisco (1999), “Government Expenditure and the Dynamics of High Inflation”, **Journal of Development Economics**, (58), 333-358.

- Saraç, Taha Bahadır ve Karagöz, Kadir (2010), “Türkiye’de Tüketici ve Üretici Fiyatları Arasındaki İlişki: Yapısal Kırılma Ve Sınır Testi”, **Maliye Dergisi**, (159), 220-232.
- Sedef, Cengiz (1989), “Enflasyonun, İşletmelerin Sermaye Yapılarına Etkileri Üzerine Bir İnceleme”, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, (3), 65-81.
- Selen, Ufuk ve Eryiğit, Kadir (2009), “Yapısal Kırılmaların Varlığında Wagner Kanunu Türkiye İçin Geçerli mi?”, **Maliye Dergisi**, (156), 177-198.
- Şahin, Hüseyin (2009), **Türkiye Ekonomisi**, 10. Baskı, Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.
- Şahin, Mehmet ve Özenç, Çiğdem (2007), “Kamu Harcamaları ile Makro Ekonomik Değişkenler Arasındaki Nedensellik İlişkileri”, **Yönetim Bilimleri Dergisi**, 5(2), 199-225.
- Şen, Hüseyin (2003), “Olivera-Tanzi Etkisi: Türkiye Üzerine Ampirik Bir Çalışma”, **Maliye Dergisi**, (144), 1-9.
- Şen, Hüseyin ve Sağbaş, İsa (2004), **Bütçe Açıkları Teori ve Türkiye Uygulaması**, 1. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Şener, Sefer (2005), “Türkiye Ekonomisinde İkinci Dönem Liberal İktisat Politikaları”, **Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yönetim Bilimleri Dergisi**, 3(1), 141-148.
- Şimşek, Fırat (2012), “Türkiye’de Borçlanmanın Gelişimi”, **Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi**, 4(1), 117-124.
- Takım, Abdullah (2011), “Türkiye’de 1960-1980 Yılları Arasında Uygulanan Kalkınma Planlarında Maliye Politikaları”, **Maliye Dergisi**, (160), 154-176.
- Takım, Abdullah, (2012), “Demokrat Parti Döneminde Uygulanan Ekonomi Politikaları ve Sonuçları”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi**, 67(2), 157-187.
- Tan, Bilge ve diğerleri, (2010), “Kamu Yatırımları ve Ekonomik Büyüme İlişkisine Bir Bakış: Türkiye, 1969-2003”, **Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 25(1), 25-39.
- Taraktas, Abdurrahman (2012), “Kamu Harcamaları”, Tosunoğlu ve Ergül (Ed.), **Kamu Maliyesi**, 1. Baskı içinde (84- 104), Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Tarı, Recep (2011), **Ekonometri**, 7. Baskı, Kocaeli: Umuttepe Yayınları.

- Terzi, Harun ve Oltulular, Sabiha (2004), “Türkiye’de Ekonomik Büyüme-Enflasyon Süreci: Sektörler İtibariyle Ekonometrik bir Analiz”, **Bankacılar Dergisi**, (50), 19-33.
- Tunca, Zafer (1998), “Türkiye’de Enflasyon”, **İstanbul İktisat Fakültesi Mecmuası**, 49(60), 201-215.
- Tunca, Zafer (2005), **Makro İktisat**, 4. Baskı, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Turan, Zübeyir (2011), “Dünyadaki ve Türkiye’deki Krizlerin Ortaya Çıkış Nedenleri ve Ekonomik Kalkınmaya Etkisi”, **Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 4(1), 56-80.
- Türk, İsmail (2010), **Kamu Maliyesi**, 8. Baskı, Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları.
- Türk, İsmail (2001), **Maliye Politikası**, 14. Baskı, Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları.
- Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği (TÜSİAD), (1995), **1995 Yılına Girerken Türk Ekonomisi**, <http://www.tusiad.org.tr/bilgi-merkezi/sureli-yayinlar/tusiad-yillik-ekonomik-degerlendirme-raporu/> (21.04.2013).
- Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği (TÜSİAD), (1996), **1996 Yılına Girerken Türk Ekonomisi**, http://www.tusiad.org.tr/_rsc/shared/file/eko1996.pdf (29.04.2013).
- Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği (TÜSİAD), (2000), **Türkiye Ekonomisi 2000**, http://www.tusiad.org.tr/_rsc/shared/file/eko2000.pdf (22.04.2013).
- Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği (TÜSİAD), (2002), **Türkiye Ekonomisi 2002**, http://www.tusiad.org.tr/_rsc/shared/file/eko03.pdf (22.04.2013).
- Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği (TÜSİAD), (2004), **Türkiye Ekonomisi 2004**, http://www.tusiad.org.tr/_rsc/shared/file/eko05.pdf (22.04.2013).
- Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği (TÜSİAD), (2006), **2006 Yılına Girerken Türkiye Ekonomisi: İstikrardan Sürdürülebilir Büyümeye**, http://www.tusiad.org.tr/_rsc/shared/file/TREkonomisi.pdf (22.04.2013).
- Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği (TÜSİAD), (2009), **2009 Yılına Girerken Türkiye Ekonomisi**, http://www.tusiad.org.tr/_rsc/shared/file/2009yilina girer kentrekonomisi.pdf (23.04.2013).

- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB), (2001), **2001 Yıllık Rapor**, <http://www.tcmb.gov.tr/> (23.04.2013).
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB), (2002), **2002 Yıllık Rapor**, <http://www.tcmb.gov.tr/> (23.04.2013).
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB), (2004), **Enflasyon**, <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/kitaplar/enflasyon.pdf> (10.01.2012).
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB), (2005), **Yıllık Rapor-2005**, <http://www.tcmb.gov.tr/> (23.04.2013).
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB), (2006), **Yıllık Rapor 2006**, <http://www.tcmb.gov.tr/> (24.04.2013).
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB), (2007), **Yıllık Rapor 2007**, <http://www.tcmb.gov.tr/> (25.04.2013).
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB), (2009), **Yıllık Rapor 2009**, <http://www.tcmb.gov.tr/> (26.04.2013).
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB), (2010), **Yıllık Rapor 2010**, <http://www.tcmb.gov.tr/> (26.04.2013).
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB), (2012), **Yıllık Rapor 2012**, <http://www.tcmb.gov.tr/> (29.04.2013).
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), (2008), **Fiyat Endeksleri ve Enflasyon Sorularla Resmi İstatistikler Dizisi-3**, www.tuik.gov.tr/IcerikGetir.do?istab_id=137 (27.02.2013).
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), (2012), **İstatistik Göstergeler Statistical Indicators 1923-2011**, www.tuik.gov.tr/IcerikGetir.do?istab_id=158 (26.12.2012).
- Uçkaç, Aynur (2010), “Türkiye’de Neoliberal Ekonomi Politikaları ve Sosyo-Ekonomik Yansımaları”, **Maliye Dergisi**, (158), 422-430.
- Uluatam, Özhan (2005), **Kamu Maliyesi**, 9. Baskı, Ankara: İmaj Yayınevi.
- Uludağ, İlhan ve Arıcan, Erişah (2003), **Türkiye Ekonomisi (Teori-Politika-Uygulama)**, 2. Baskı, İstanbul: Der Yayınları.

- Ulusoy, Ahmet (2006), **Maliye Politikası**, 4. Baskı, Konya: Mikro Yayıncılık.
- Uysal, Yaşar (2007), “Türkiye’de Enflasyon: Sektörel Kaynakları ve İç Ticaret Hadleri”, **Finans Politik& Ekonomik Yorumlar Dergisi**, 44(508), 21-34.
- Ünsal, Erdal (2007), **Makro İktisat**, 7. Baskı, Ankara: İmaj Yayıncılık.
- Vegh, Carlos A. (1988), “Government Spending and Inflationary Finance: A Public Finance Approach”, **IMF Research Department**, 1-24.
- Weymark, Diana (2007), “Inflation, Government Transfers and Optimal Central Bank Independence”, **European Economic Review**, (51), 297-315.
- Yamak, Rahmi ve Abdioğlu, Zehra (2012), “Ampirik Bağlamda Toplam ve Alt Kalemler Bazında Kamu Harcamaları ve Kamu Gelirleri Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği”, **Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 30(1), 173-193.
- Yaşa, Memduh (1980), **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi 1923-1978**, 1. Baskı, İstanbul: Akbank Kültür Yayını.
- Yavuz, Selahattin (2009), “Hataları Ardışık Bağımlı (Otokorelasyonlu) Olan Regresyon Modellerinin Tahmin Edilmesi”, **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 23(3), 123-140.
- Yenal, Oktay (2003), **Cumhuriyet’in İktisat Tarihi**, 1. Baskı, İstanbul: Homer Kitabevi ve Yayıncılık Limited Şirketi.
- Yenice, Ebru (2006), “Kamu Kesiminde Performans Değerlendirmesi”, **Maliye Dergisi**, 150, 122-132.
- Yıldırım, Kemal ve Karaman, Doğan (2003), **Makroekonomi**, 3. Baskı, Eskişehir: Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı, Yayın No: 145.
- Yıldız, Zühra (2001), “İstikrar Politikaları Doğrultusunda Türkiye’de Kamu Harcamalarının Gelişimi”, **Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi**, (9), 89-105.
- Yılmaz, Ömer ve Kaya, Vedat (2005), “Kamu Harcama Çeşitleri ve Ekonomik Büyüme İlişkisi”, **Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, 9, 257-271.

Yılmaz, Hakan ve Tosun, Selma (2010), “5018 Sayılı Kanun Çerçevesinde Mali Saydamlık ve Parlamantonun Bütçe Sürecinde Etkinliği”, **Yasama Dergisi**, 14, 5-23.

Yurdakul, Funda (2002), “Türkiye’de Enflasyon Sürecinde Yapısal Kırılmalar”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi**, 56(1), 149-168.

ÖZGEÇMİŞ

Necdet YİĞİT, 1973 yılında Malatya’da doğdu. Karadeniz Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü’nden mezun olduktan sonra aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Programına girmeye hak kazandı. 1996-2001 yılları arasında özel bir şirkette yönetici olarak çalıştıktan sonra 2007- 2009 yılları arasında Giresun Üniversitesi’nde Öğretim Görevlisi olarak görev yapmıştır. 2010 yılında Gümüşhane Üniversitesi’nde göreve başlamış ve bu görevini sürdürmektedir. Yiğit bekâr olup İngilizce bilmektedir.